

Genutė Gedvilienė
Vaiva Zuzevičiūtė

EDUKOLOGIJA

Genutė Gedvilienė
Vaiva Zuzevičiūtė

EDUKOLOGIJA

Mokomoji knyga studentams

Vytauto Didžiojo universitetas
Kaunas, 2007

UDK 37.01(075.8)
Ge82

Recenzentė prof. habil. dr. Margarita Teresevičienė

Svarstyta ir rekomenduota spausdinti Vytauto Didžiojo universiteto Socialinių mokslų fakulteto Edukologijos katedros posėdyje 2006-12-16 (protokolo Nr. 11) ir Socialinių mokslų fakulteto tarybos posėdyje 2006-02-20 (protokolo Nr. 4).

ISBN 978-9955-12-269-2

© G. Gedvilienė, 2007

© V. Zuzevičiūtė, 2007

© Vytauto Didžiojo universitetas, 2007

TURINYS

Pratarmė	7
1. EDUKOLOGIJA – ŽMOGAUS UGDYMO MOKSLAS	9
1.1. Edukologijos samprata ir sąvoka	9
1.2. Edukologija ir šiuolaikinės gyvenamosios aktualijos	12
2. PAGRINDINĖS EDUKOLOGIJOS SĄVOKOS	17
2.1. Sąvokos ir jų vartojimas	17
2.2. Ugdymo sąvokos ugdytojo veikloje	19
2.3. Edukologijos ryšys su kitais mokslais	26
3. EDUKOLOGIJOS IDĖJŲ IŠTAKŲ APŽVALGA	29
3.1. Trumpa pasaulinės patirties apžvalga	29
3.2. Edukologijos idėjų ištakos Lietuvoje	36
3.3. Tautinis auklėjimas	48
3.3.1. Tautiškumo samprata lietuvių individualybėje	51
3.3.2. Išeivijos tautinis sąmoningumas: pareiga ir tėvynės meilė	53
3.3.3. Pilietiškumas	56
4. UGDYMO TIKSLO PROBLEMA. UGDYMO FILOSOFIJOS TRADICIJŲ APŽVALGA	59
4.1. Ugdymo tikslas. Ugdymo veiksmų problema	59
4.2. Ugdymo filosofijos trumpa apžvalga	61
4.3. Subjektyvūs veiksniai	70
5. EDUKOLOGINIAI TYRIMAI IR TYRIMŲ METODAI	73
5.1. Mokslinės veiklos ypatumai	73
5.2. Edukologinių tyrimų etapai ir metodai	77
6. UGDYMO SĄVEIKA IR JOS PAGRINDINIAI ELEMENTAI	85
6.1. Ugdytinio asmenybės reikšmė ugdymo procesui	86
6.2. Ugdytojai – ugdymo veikėjai	99
6.3. Ugdytojas, asmenybė ir profesionalumo klausimai	115
6.4. Mokytojo / andragogo vaidmuo mokantis bendradarbiauti	119
6.5. Mokymo turinys	123

7. DIDAKTIKA, JOS SAMPRATA IR PASKIRTIS	138
7.1. Mokymo ir mokymosi metodai besimokančiojo ugdymui ir saviugdai	139
7.2. Mokymo ir mokymosi metodų charakteristikos	104
7.3. Kritinis mąstymas	152
7.4. Susiliejantis ugdymas	157
7.5. Besimokančiojo sėkmingo mokymosi strategijos	160
7.6. Mokymosi stiliai prasmingai mokytis	162
7.7. Besimokančiųjų atminties lavinimo strategijos	164
8. ŠVIETIMO SISTEMOS SAMPRATA. ŠVIETIMO TOBULINIMAS.....	168
8.1. Lietuvos švietimo koncepcija	168
8.2. Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatos	173
8.3. Mokymąsi visą gyvenimą reglamentuojantys dokumentai	177
8.4. Tolesnės švietimo raidos kryptys	178
Vartojami terminai	181
Literatūra	183

PRATARMĖ

Ši mokomoji knyga padės besimokančiajam suprasti edukologijos mokslo esmę. Bakalauro studijoms skirtu B grupės dalyku siekiama šių tikslų:

- *suprasti edukologiją kaip mokslą kitų mokslų sistemoje, jo kilmę ir raidą,*
- *suprasti edukologijos mokslo sandarą, objektą bei paskirtį,*
- *atpažinti ir analizuoti edukologinius reiškinius, naudojantis pagrindinėmis edukologijos sąvokomis.*

Pirmajame skyriuje analizuojami edukologijos mokslo termino, sandaros, objekto klausimai, *antrajame* daugiau dėmesio skiriama sąvokoms ugdytojo veikloje bei edukologijos ryšiui su kitais mokslais.

Trečiajame kalbama apie edukologijos ištakas, pažymima edukologinės minties raida Lietuvoje. *Ketvirtajame* skyriuje diskutuojama apie ugdymo tikslo problematiką ir ją apibrėžiančių veiksmų ypatumus, išryškinama ugdymo filosofijos tradicijų reikšmė.

Edukologijos tyrimais siekiama paaiškinti, kaip žmogus tampa žmogumi, kaip mokomasi visais amžiaus tarpsniais, ir padėti tai padaryti kuo efektyviau, todėl, nors tyrimų metodologija analizuojama specialiuose tam skirtuose kursuose. *Penktajame* skyriuje trumpai pristatomi pagrindiniai edukologinių tyrimų bruožai.

Ugdymas yra sąveika tarp žmonių, dažnai sudėtinga, daugiaplotmė. Ugdymo sąveikos elementų, ryšių tarp jų analizei, ugdytinio veiklos charakteristikai bei ugdytojo kaip ugdymo veikėjo raiškai skiriamas *šeštasis* skyrius. Atskiras skyrius – *septintasis* – skirtas mokymo/si metodų apžvalgai, kuriame plačiau apžvelgiami aktyvieji mokymosi metodai. Kritinio mąstymo bei susiliejancio (visuminio) ugdymo medžiaga studentams padės lavinti mąstymo įgūdžius. *Aštuntajame* skyriuje apibūdinama švietimo samprata ir dokumentai. Skyriuje nagrinėjamos netolimos Lietuvos švietimo kaitos ateities gairės.

Kiekvieno skyriaus pradžioje suformuluoti gebėjimai, kuriuos studentas įgys išanalizavęs atitinkamą skyrių. Studentų diskusijai organizuoti po kiekvieno skyriaus pateikiami klausimai ir užduotys.

Tikimės, kad šis įvadinio kurso medžiagai skirtas leidinys padės mūsų studentams pamatyti edukologijos vietą augančio, dirbančio, bendraujančio ir bendradarbiaujančio žmogaus gyvenime, nes tik remdami ir drąsindami vieni kitus mes tampame savimi.

Studentai, studijuodami pagal šią knygą, analizuodami tekstus, atlikdami užduotis, atsakydami į klausimus gebės edukologiškai mąstyti, įgys ugdymo ir saviugdos sampratos patirties.

Dėkojame recenzentei prof. habil. dr. Margaritai Teresevičienei, konsultantui doc. dr. Eugenijui Danilevičiui bei visiems Edukologijos katedros bendradarbiams už vertingas diskusijas, pastabas ir komentarus.

Autorės

UŽDUOTIS

Prašome perskaityti tekstą, atsakyti į žemiau pateiktus klausimus, atlikti užduotis.

EDUKOLOGIJA – ŽMOGAUS UGDYMO MOKSLAS

Išstudijavę šį skyrelį, studentai gebės:

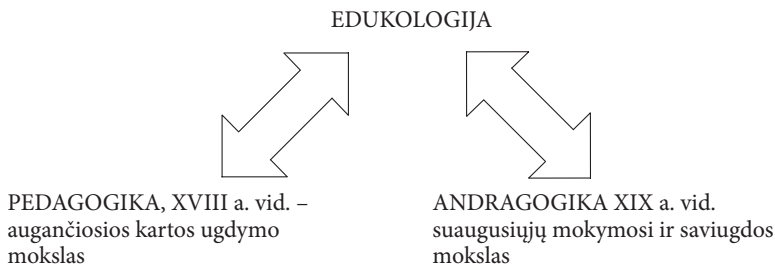
- Apibūdinti „edukologijos“ termino kilmę ir istoriją.
 - Paaiškinti edukologijos mokslo sandarą.
 - Apibūdinti šiuolaikinės gyvensenos ypatumus.
 - Paaiškinti edukologijos vietą ir vaidmenį šiuolaikiniam žmogui.
-

1.1. EDUKOLOGIJOS SAMPRATA IR SĄVOKA

Pradedant edukologijos studijas, pirmiausia reikia aptarti sąvokas, objektą, ryšį su kitais mokslais. Edukologija apima pedagogikos ir andragogikos mokslus. Pedagogikos terminas sudarytas iš dviejų senosios graikų kalbos žodžių: *pais*, *paidos* – vaikas ir *aigen* – vesti. „Pedagogika“ paprastai reiškia vaikų ugdymo mokslą, o andragogika – suaugusiųjų ugdymo mokslą (1 pav.). Užuo-minas apie sąvokų aiškumą galime rasti jau S. Šalkauskio darbuose. Jis rašo: „Šiais laikais pedagogika paprastai yra suprantama mokslo prasme. Šito mokslo objektas yra ugdymas“ (Šalkauskis, 1991). Klasiko teiginyje galime išvelgti abejonę, ar pedagogikos sąvoka tinkamiausia ugdymo mokslui įvardyti, nes S. Šalkauskis apibrėžime palieka bent

dvi išlygas: pirmoji – „šiais laikais“, antroji – „paprastai“. Atrodytų, jog autorius numato kitas interpretacijas, tačiau tuo pačiu metu palieta žodį, toks jis vartotas keletą dešimtmečių. Beje, S. Šalkauskis primena, jog pedagogikos šaknyje minimas vaikas. Svarbu tai, kad ir tada autorius siūlė vartoti dar bent dvi sąvokas. Pirmoji: „pedagogija yra ugdymo menas, arba praktika“, žyminti procesą, antroji – vaikotyra, etimologiškai verčiant šį terminą.

Ugdymas pradėtas giliau tyrinėti tik XVIII a. Pirmiausia pedagogika buvo vadinama ugdymo mokslu, vėliau imta vadinti jaunosios kartos ugdymo mokslu. Klestint mokslui pastebėta, kad žmogų reikia ugdyti visą gyvenimą, todėl pedagogiką imta vadinti žmogaus ugdymo mokslu. Šiandien labai paplitęs žmogaus ugdymo terminas – *edukologija*. Žodis edukologija sudarytas iš lotynų kalbos žodžio *educare* – išvesti į kitą vietą, aukštyn; *educatio* – auklėjimas, ugdymas ir graikų kalbos žodžio *logos* – mokslas, mintis, žodis.

1 pav. Edukologijos mokslo sandara

Edukologijos sąvoka pradėta vartoti kelių mokslininkų, dirbusių švietimo srityje Šiaurės Amerikoje, Europoje bei Australijoje, siūlymu. Sąvoka *edukatologija* 1964 m. viena pirmųjų pavartojo prof. Elizabeth Steiner-Maccia pranešime *Švietimo ir edukatologijos logika: Švietimo filosofijos dimensijos (Logic of Education and Educatology: Dimensions of Philosophy of Education)*. Vėliau, atkreipusi dėmesį į kolegų pastabas, autorė žodį pakeitė – pradėjo vartoti *edukologija*. Profesorius Leonas Jovaiša 1993 m. Lietuvoje bene pirmasis pavartojo šią sąvoką ugdymo problemoms skirtoje

knygoje „Edukologijos įvadas“ (Jovaiša, 1993a). Jis pastebėjo, kad ir XIX a. nebepakako *pedagogikos* sąvokos, žyminčios vaikų ugdymo mokslą, nes jau buvo pasiūlyta *androgogikos* sąvoka (Jovaiša, 1993a, 8) suaugusiųjų ugdymui nagrinėti. XX a. įvairiose diskusijose ir politiniuose dokumentuose, įvertinus pakitusias sąlygas ir žmogaus ugdymo/si dinamiką, pasiūlyta *nuolatinio mokymosi* sąvoka. Priminęs ugdymo funkcijas (veikdinimą, globojimą, aprūpinimą, mokymą, prusinimą, auklėjimą, švietimą bei lavinimą ir formavimą), autorius apibendrinamas teigia: „Ugdymo mokslas iš esmės apima visas tikrovės sritis“ (Jovaiša, 1993a, 14), jis yra nepertraukiamas, todėl *pedagogikos*, kurios objektas yra vaikų ir jaunimo ugdymas, sąvoka yra per siaura. XX a. suaugusiųjų švietimas įgijo naują pobūdį. 1965 m. liepos mėn. UNESCO būstinėje susirinkę ekspertai priėjo išvadą, kad šiuolaikinė mokslo, technikos ir technologijos pažanga reikalauja tokio ugdymo, kuris tęstųsi visą darbingą gyvenimą (pranc. – *permanent*; angl. – *lifelong education*). Taigi pedagogikos terminas nebetiko permanentiniam žmogaus ugdymui vadinti. Žmogaus ugdymo tikrovei išreikšti prireikė naujos sąvokos: „Apimantis visą gyvenimą ugdymo mokslas reikalauja naujo termino. Toks terminas yra edukologija. Todėl jį galima apibrėžti taip: *edukologija yra mokslas, tiriantis permanentinį žmogaus ir grupių mokymąsi ir saviugdą*“ [paryškinta autoriaus] (Jovaiša, 1993a, 14). Permanentinis ugdymas tapo filosofine kategorija, nusakančia būtinumą nepaliaujamai ugdyti žmogų visą gyvenimą. Edukologijos objektu laikomas visų amžiaus tarpsnių žmogaus ugdymas. K. Pukelis teigia, kad pedagogika nuo edukologijos skiriasi tyrimo ir veiklos objektais (Pukelis, 2004): *pedagogikos* – ugdymas, o *edukologijos* – saviugda (1998, 65). *Andragogika* – mokslas apie suaugusiųjų mokymąsi. Terminas andragogika kildinamas iš graikų žodžio *aner* (su šaknimi *andr-*), reiškiančiu „vyras, ne berniukas“, t. y. suaugęs žmogus (Teresevičienė, Gedvilienė, Zuzevičiūtė, 2006).

Edukologijos mokslo dalykas – ugdymas. Taigi edukologija yra žmogaus ugdymo mokslas. *Pedagogija* – ugdymo praktika, t. y. pats ugdomasis darbas, kuriuo naujosios kartos yra ruošiamos gyveni-

mo reikmėms. Geri mokytojai gali ir neturėti pedagoginio išsilavinimo, o moksliskai pasirusę pedagogai kartais pasirodo esą menki mokytojai. Pedagogika ir pedagogija – abi turi turėti tarpusavio ryšį. Pedagogikos terminas keliasdešimt metų pasitelkiamas nurodyti mokslui, analizuojančiam vaikų ugdymą, andragogikos terminas pasitelkiamas paskutiniaisiais dešimtmečiais nurodyti, kad analizuojamas suaugusiųjų mokymasis ir švietimas.

Edukologijos mokslo objektas – žmogaus ir grupių ugdymas, mokymasis ir saviugda visais gyvenimo laikotarpiais.

1.2. EDUKOLOGIJA IR ŠIUOLAIKINĖS GYVENSENOS AKTUALIJOS

Šiuolaikinis pasaulis nuo Švietėjiško laikotarpio vadinamas modernumo amžiumi, kuriame svarbios vertybės: protas, racionalus svarstymas, švietimas, pažanga, mokslas (Giddens, 2000; Jarvis, 2001a; Jarvis, 2001b). Išskiriamos šios modernumo dimensijos:

- industrializmas,
- kapitalizmas,
- prekiškumas (prekė yra ne tik produktas, bet ir darbo jėga),
- organizacijų galia (organizacijos vykdo socialinių ir ekonominių bei karinių veiklų priežiūrą ir kontrolę).

Būtent modernumo laikotarpiu (nuo XVII a. iki mūsų laikų) sukurta ypatinga socialinė forma – nacionalinė valstybė. Anksčiau valstybės kurtos teritorinio prieinamumo, karinės galios, net religijos tradicijos pagrindu. Modernybės valstybė – dominuojančios nacijos / tautos organizacija savo poreikiams (ekonominio, socialinio, karinio saugumo ir tęstinumo) tenkinti forma. Ji monopolizavo organizacines priežiūros-kontrolės priemones, kurios anksčiau priklausė šeimai, bendruomenei ar politiniam, religiniam autoritetui.

Modernaus gyvenimo dinamiškumas paaiškintinas tik modernumui būdingais bruožais:

1. *Laiko ir erdvės atskyrimu.* Visos kultūros skyrė praeitį, dabartį ir ateitį, tačiau laiką siejo su vieta. Mechaninio laikrodžio, stan-

dartinių laiko juostų atradimas „atsiejo“ žmones nuo laiko ir vietos kaip nedalomos vienovės, laikas tapo universalus visur ir visada, laikas ir vieta dabar reintegruojami naujai.

2. *Iškūnijimu*. Socialiniai santykiai iškeliami virš lokaliųjų kontekstų, tampa universaliais. Jie yra dviejų rūšių:

- simboliniai ženklai – mainų priemonės yra standartinės, pavyzdys – pinigai. Modernybėje pinigai atsieja asmenis nuo laiko (yra kreditavimas) ir nuo erdvės (nes standartizuotoje sistemoje daugybė žmonių sudaro sandorius niekada nesusitikę);
- ekspertinės sistemos – tai žinių visuma, nesusijusi su juos vartojančiu klientu, egzistuoja pasitikėjimas. Mes pasitikime gydytojais, teisininkais, inžinieriais ne vien dėl grynojo pasitikėjimo, bet ir dėl to, kad patys menkai išmanome šias sritis.

3. *Institucionalizuotu refleksyvumu*. Dauguma socialinės veiklos aspektų ir materialūs santykiai su gamta visą laiką peržiūrimi atsižvelgus į naują informaciją ir žinias. Peržiūra yra veiklos norma.

Paskutiniaisiais XX amžiaus dešimtmečiais prabilta apie postmoderniąją erą, kurioje nuolatinė mokslo ir kitų visuomenės institucijų, net giluminės sanklodos, kaita yra nuolatinė ir persmelkianti visą bet kurio asmens ar bet kurios visuomenės gyvenimą. Švietimas, kaip organizuota visuomenės institucija, sukurianti palankias aplinkybes mokytis, bei mokymasis, kuris iš esmės yra individuali kiekvieno individo veikla, tampa svarbesni žmogaus gyvenime, nes sudaro prielaidas jam sėkmingai funkcionuoti kintančiame pasaulyje. Edukologijos dėmesio centre – būdai, kaip padėti vaikui ar suaugusiajam mokytis, kuo efektyviau panaudojus turimus išteklius (laiką, finansinius išteklius, organizacines galimybes).

Yra mąstytojų (Giddens, 2000; Hargreaves, 1999), kurių nuomone, šiuolaikinei gyvensenai vadinti postmodernumu gal dar ir trūksta argumentų, tačiau yra pakankamai argumentų, leidžiančių ją įvardyti vėlyvąja modernybe. Modernybės amžiaus pabaigos požymiai pradėjo reikštis XX a. aštuntame dešimtmetyje, tai:

- ekonominis išsekimas,
- politinis netikrumas,
- organizacinės elgsenos efektyvumo stoka.

1. Masinis vartojimas, masinė gamyba buvo visuotinės gerovės ir kapitalo kaupimo pamatas. Didėjanti gamyba skatino vartojimą, tačiau 1973 m. pasaulį ištiko naftos krizė, vainikavusi jau dešimtmetį pastebimus ekonominės recesijos požymius. Vakarų valstybių ekonomikos nebegelbėjo net veržimasis į neišvystytas rinkas, nes ir jos pačios augo bei buvo užimtos įvairių korporacijų, susigundžiusių pigia darbo jėga. Buvo suabejota Vakarų ūkių efektyvumu, gyvybingumu bei pastebėta neigiama įtaka visai aplinkai – gamtinei ir socialinei.

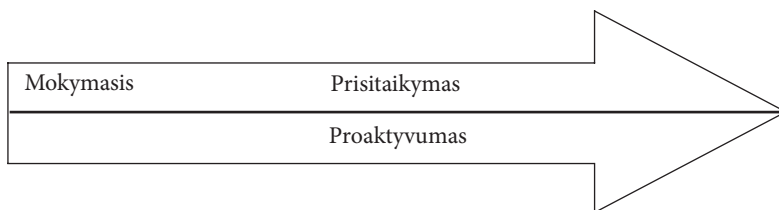
2. Vakarų valstybės, numačiusios subalansuotą, valstybės reguliuojamą vystymąsi saugant socialiai pažeidžiamas kitas grupes, siekiant visuotinai priimtinių tikslų (švietimo, sveikatos ir socialinės apsaugos), tačiau susidūrusios su ekonominiais sunkumais, nebegalėjo vykdyti išpareigojimų. Buvo suabejota valstybės teise tai daryti, pradėta klausti: kodėl mokesčių mokėtojai turi mokėti už švietimą, medicinos paslaugas ir pan., ar tai – ne per didelė prabanga? Geranoriškos valstybės pastangos reguliuoti socioekonominę gyvenimą imtos vertinti kaip kišimasis: neefektyvus, kartais net žalingas.

3. Modernybės visuomenė – organizacinė, tai reiškia, biurokratinė visuomenė. Jai būdingas linijinis planavimas, nelankstūs sprendimai, emocijų aukojimas dėl išivaizduojamo nešališkumo, neatidumas besikeičiantiems kliento poreikiams. Šie trūkumai didelei organizacijai būdingi ne dėl organizacijos narių ydingumo (jie gali būti rūpestingi, darbštūs ir veiklūs darbuotojai), o dėl sunkumų vadovauti didelės organizacijos veiklai.

Analizė rodo, kad gyvename sudėtingame pasaulyje. Žmogus dalyvauja ne tik savo artimos bendruomenės veiklose, yra ne tik šeimos, bet dažnai ir labai didelių organizacijų narys. Daugelis šiuolaikinių visuomenių yra demokratiškos, vadinasi, šiuolaikinis žmogus bent kartą per keletą metų (kiekvienos šalies Konstitucija numato, kada vyksta rinkimai) tiesiogiai dalyvauja formuojant valstybės valdymo aparato sudėtį, gali dalyvauti pilietinėje veikloje per įvairias spaudimo grupes. Įvairios veiklos nuolat kintančiame (dėl sparčios mokslo raidos ir su ja susijusių technologijų kaita) pa-

saulyje lemia tai, kad šiuolaikinis žmogus gyvena nuolatinės kaitos sąlygomis. Nuolatinė aplinkos kaita reiškia, kad šiuolaikinis žmogus mokosi daug intensyviau, įvairesnių dalykų ir ilgiau, negu kada nors anksčiau istorijoje.

Žmonėms tenka ne tik išgyventi kaitą, bet ir patiems ją kurti: kurti darbo vietas, tobulinti profesijas, prisidėti prie technologijų kaitos, juk technologijų kaita nėra mistinis, nuo žmonių nepriklausantis reiškinys (2 pav.). Naujas technologijas kuria žmonės. Aiškėja, kad mokymasis visą gyvenimą apima ne tik prisitaikymą (naujų žinių ir įgūdžių įgijimą), bet ir proaktyvumą (naujų žinių kūrimą ir įgūdžių projektavimą) (Teresevičienė, Gedvilienė, Zuzevičiūtė, 2006). Akivaizdu, kad esminė šiuolaikinio žmogaus savybė turėtų būti gebėjimas mokytis (2 pav.).

2 pav. Mokymosi funkcijos šiuolaikiniame pasaulyje

Į klausimą, kaip mokydamasis žmogus išmoks prisitaikyti ir aktyviai dalyvauti postmodernaus pasaulio kaitoje, bent jau šiuo metu negalima atsakyti, tačiau be abejonės galima teigti, kad nesimokydami žmonės negalės nei prisitaikyti, nei aktyviai joje dalyvauti. Tad, net jei mokymasis nėra vienintelis ar visa apimantis vėlyvosios modernybės įtampų, nerimo, netikrumo sprendimas, šias problemas spręsti nesudarius galimybių mokytis (ypač – visą gyvenimą) yra tiesiog neįmanoma. Edukologija, kaip tiek vaikų, tiek suaugusiųjų ugdymą (mokymas yra viena ugdymo funkcijų) tyrinėjantis ir jam tobulinti rekomendacijas teikiantis mokslas, gali prisidėti prie prasmingų veiklų organizavimo.

Klausimai ir užduotys

- Kokia edukologijos sąvokos istorija?
- Koks andragogikos mokslo objektas?
- Kokius modernybės ir vėlyvosios modernybės bruožus pristato tekstai? Kuo modernybė ir vėlyvoji modernybė panašios? Kuo skiriasi?
- Kokiam laikotarpiui (modernybei ar vėlyvajai modernybei) būdingų bruožų daugiau pastebite Lietuvos gyvenime? Ar skiriasi bruožų ryškumas ir gausa tam tikrose veiklose? Pateikite pavyzdžių.
- Kodėl edukologijos studijoms šiuo metu skiriamas ypatingas dėmesys?

UŽDUOTIS

Prašome perskaityti tekstą, atsakyti į žemiau pateiktus klausimus, atlikti užduotis.

PAGRINDINĖS EDUKOLOGIJOS SĄVOKOS

Išstudijavę šį skyrelį, studentai gebės:

- Išvardyti ir paaiškinti pagrindines edukologijos sąvokas.
 - Paaiškinti mokymosi sąvokos problemą.
 - Paaiškinti edukologijos vietą mokslų sistemoje.
 - Išvardyti lyginamosios edukologijos šakas bei įvardyti jų funkciją.
 - Apibūdinti lyginamųjų tyrimų ypatumus ir vietą šiuolaikinėje edukologijoje.
 - Išvardyti, su kokiais mokslais siejasi edukologija, ir paaiškinti, kaip.
-

2.1. SĄVOKOS IR JŲ VARTOJIMAS

Šiame skyriuje aptarsime pagrindines edukologijos sąvokas.

Žmogus per visą savo gyvenimą keičiasi: auga, bręsta, sensta – kinta jo fizinė sandara, psichika – požiūris į pasaulį. Taigi žmoguje vykstantys kokybiniai ir kiekybiniai pokyčiai vadinami *vystymusi* (Lemme, 2003; Pikūnas, 1994). Žmogaus vystymasis prasideda gemalinėje ląstelėje, o gimus tęsiasi visą gyvenimą. Vystymasis yra dėsningas, negrįžtamas ir kryptingas kitimo procesas.

Atsižvelgus į žodžio reikšmę, *ugdymas* turėtų būti suprantamas kaip asmenybę kuriantis žmonių bendravimas, sąveikaujant su aplinka bei žmonijos kultūros vertybėmis. Ugdymas – visą žmogaus gyvenimą trunkantis procesas.

Ugdymas kaip sąveika

Tokia sąvokos samprata aiškiai matyti J. Vabalio-Gudaičio pedagoginiuose darbuose. Jis akcentuoja, kad „pedagogika yra mokslas apie konstrukcinę augančiųjų ir suaugusiųjų sąveiką“ (Jovaiša, 1995). Sąveiką autorius laiko visuotiniu dinamišku tikrovės dėsniu, principu, turinčiu tikslą. Gamtoje viskas sąveikauja. Sąveikos problemos plačiai nagrinėjamos pedagogų darbuose, ji laikoma svarbiu pedagoginio proceso efektyvinimo veiksmu.

Remdamiesi sąveika, ugdytiniai išmoksta:

- orientuotis pasaulyje;
- bendrauti;
- dirbti.

Ugdymas kaip bendravimas

Žmogaus socialinė būtis pasireiškia veikla (pažintine, praktine) ir bendravimu. Žodinis ir nežodinis bendravimas (žmonių komunikacija) vyksta keičiantis informacija, patirtimi. Bendravimas neįmanomas be psichologinės sąveikos, nes vadovaujantis pedagogo vaidmuo dažnai reikalauja vienakrypčio veikimo. Tiesioginis bendravimas prasideda užmezgus kontaktą ir santykius, susitikus ugdymo dalyviams.

Ugdymas kaip veikla

Pasak Jovaišos (Bitinas, 1990; Bitinas ir kt., 1981; Jovaiša 1993a, 1993b, 1997a, 1997b, Jakavičius, 1998; Jovaiša, Vaitkevičius, 1989; Pukelis, 1998; Rajeckas, 1994, 1999; Šernas, 1995), ugdymas yra sudėtingas reiškinys, todėl gali būti kelios svarstymų kryptys.

Nuo seno ugdymas suprantamas kaip konkretus visų ugdytojų (tėvų, mokytojų, auklėtojų) darbas, turintis tikslą, atitinkamas priemonės ir jų taikymo būdus. Šiuo metu daugelis autorių pabrėžia,

kad ugdymas – bendra mokytojų ir besimokančiųjų veikla. Taigi ugdymas – dvipusis procesas: ugdytojų ir ugdytinių lygiagrečiai, nors ir skirtinga veikla.

Šiuolaikinių pedagogų akys vis labiau krypsta į kibernetiką – įvairių sistemų valdymo procesų mokslą, į jos taikymą ugdymo praktikai, programuotam ir kompiuteriniam mokymui. Ugdytojo ir ugdytinio bendravimas suprantamas kaip vieninga dinaminė atvira sistema, kurioje valdančioji sistema – *ugdytojas*, atsakingas už ugdymo proceso planavimą ir organizavimą, o valdomoji sistema – *ugdytinis*, priimantis ugdomąsias tiesas per tarpusavio su ugdytoju interakciją. Ugdytojas ir ugdytinis perima vienas kito veiklos signalus ir juos įvertina ar koreguoja.

Valdymas – edukologinio vadovavimo šerdis. Vadovavimui reikia turinio – vertybinio signalo, siunčiamo į valdomąją sistemą. Visuomenei ir asmeniui prasmingas toks ugdymo turinys, kuris atitinka visuomenės ir asmens poreikius, interesus, idealus. Todėl ugdymo turinį sudaro geriausia, pažangiausia žmonijos patirtis – kultūros vertybės. *Vadovavimas žmonijos patirties įsisavinimui yra pagrindinė ugdymo funkcija.*

Aiškinant kitas sąvokas, pirmiausia reikėtų jas suskirstyti į dvi grupes: sąvokos, būdingos ugdytinio veiklai – mokymasis ir saviugda (savišvieta ir saviuokla), o ugdytojo veiklai – auginimas, švietimas, mokymas, lavinimas, auklėjimas, formavimas. Visos šios sąvokos vadinamos ugdymo funkcijomis.

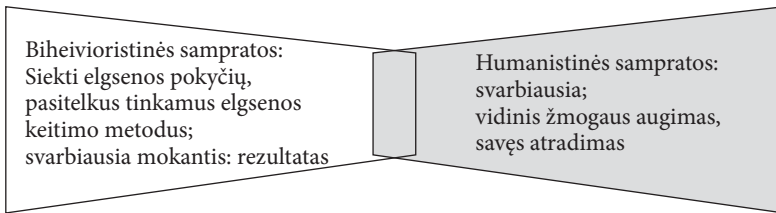
2.2. UGDYMO SĄVOKOS UGDYTINIO IR UGDYTOJO VEIKLOJE

Ugdytojas siekia skatinti mokymosi procesą, nors tiesiogiai jo veikti negali, nes mokymasis yra individuali besimokančiojo (studento, suaugusiojo) veikla, kurią vykdyti gali tik pats asmuo.

Mokymasis. Mokymosi apibrėžimų gausu. Akivaizdu, jog mokymasis, daugelio tyrinėtojų manymu, apima kelis aspektus:

- Mokymasis – tai kokybinis individo pažiūrų į tai, kas yra suvokimas, supratimas, konceptualizavimas, pokytis.
- „Mokymasis yra santykinai nuolatinė elgesio kaita, skatinama pastiprinančios praktikos“ (Encyclopaedia Britannica).
- Kognityvinės struktūros yra pagrindinis veiksnys, veikiantis prasmingą mokymąsi ir atsiminimą. Todėl mokymąsi galima skatinti stiprinant egzistuojančias kognityvines struktūras.
- Mokymasis yra žmogaus veikla, daranti įtaką tiems, kurie ja užsiima (Barnett, 1997).

Mokymasis yra būdingiausias žmonių veiklos procesas, savo sudėtingumu demonstruojantis žmogaus prigimties sudėtingumą. Parankus Entwistle ir Hounsell (Entwistle, Hounsell, 1975, iš Brockbank, McGill, 1998, 32) pasiūlytas sampratų kontinuumas, kurio viename krašte – biheiviorizmas, kitame – humanizmas (3 pav.).

3 pav. Mokymosi sampratų įvairovės kraštinės pozicijos

Mokymasis tyrinėtas psichologiniu (kognityvinės struktūros; kognityvinių galių tobulėjimas (Piaget, Kholberg, Gilligan, iš Černius, 2006; Lemme, 2003), edukologiniu (mokymo/mokymosi stiliai, Kolb, 1984; Teresevičienė, Gedvilienė, 2003), sociologiniu (socialinis kontekstas ir žinių konstravimas (Berger ir Luckmann, 1999; Jarvis, 2001a; Jensen, 1999; Vygotskyj, 1999) požiūriais. Šiuo metu dominuoja konstruktyvistinė mokymosi teorija, pasak kurios, mokymasis yra subjektyviai sukonstruota bei interpretuota tikrovė, kuri tik komunikacijos metu įgauna prasmę. Mokymasis suprantamas ne kaip pasyvus tikrovės suvokimas, o kaip aktyvi subjekto veikla, kuriai būdinga:

- Nuostata – pažangos, augimo numatymas.
- Praktinės mokymosi situacijos konkrečioms veikloms atlikti, pvz., eksperimentuoti.
 - Sąveikos būtinumas, nuostata sąveikai.
 - Besimokančiojo aktyvumas bei vidinė kontrolė.

Apibendrinant galima teigti, kad mokymasis yra kokybiška mokėjimų, gebėjimų, kompetencijų bei pažūrų kaita, vykstanti individui aktyviai veikiant socialinėje aplinkoje.

Auginimas – šeimos, vaikų darželio, mokyklos veikla, sudaranti materialines ir dvasines sąlygas žmogui bręsti. Auginimo funkcijos: slauga, maitinimas, priežiūra, aprūpinimas, pamokymai. Auginimas nenutrūksta žmogui subrendus.

Globojimas – materialinė ir dvasinė pagalba individo saviraiškai.

Švietimas – (bendras, profesinis, religinis, kultūrinis, politinis, ekologinis ir kt.) žmogaus socialinės patirties gausinimas, skatiniamas vertinti ir suprasti pasaulio reiškinius ir elgtis taip, kaip siūlo švietėjai. Švietimą vykdo specialiai tam sukurta ir funkcionuojanti švietimo sistema, turinti savo grandis: ikimokyklinį ugdymą, pradinę, pagrindinę mokyklą, gimnaziją, profesinę mokyklą, kolegiją, universitetą (plačiau žiūrėti 8 skyriuje).

Švietimo veiklas vykdo ir plėtoja kultūros įstaigos, žiniasklaida (radijas, televizija, spauda, internetas), bažnyčia, menas, net verslas (pavyzdžiui, viena pardavimo vadybininkų darbo funkcijų – paaiškinti, kaip naudotis vienu ar kitu prietaisu, kur kreiptis dėl garantinio aptarnavimo ir pan.). Visuomenė šviečiama įvairiais būdais – per pamokas, užklausinę veiklą, paskaitas, renginius, parodas, pamokslus, televizijos ir radijo laidas.

Taigi švietimas suprastinas kaip:

- 1) naujos informacijos skleidimas – veikla;
- 2) visuomenės institucija, kurios paskirtis – kultūros reprodukcija.

Mokymas – sisteminga, organizuota, planinga ir kryptinga ugdymo ir ugdytinių veikla, sąveika. Organizuotumu, kryptingumu, planingumu bei sistemingumu mokymas skiriasi nuo įvairių kitų švietimo formų.

Lavinimas – žmogaus fizinės, psichinės plėtros skatinimas. Fiziškai lavindami siekiame, kad žmogus išaugtų sveikas, tvirtas, gražus. Skatindami žmogaus psichinį vystymąsi, laviname jo protą, gebėjimus, jausmus, valią, charakterį.

Auklėjimas – skatinimas pageidaujama linkme formuotis žmogaus pažiūroms ir elgsenai. Auklėjant formuojami žmogaus santykiai su aplinka, žmonėmis, darbu, daiktais ir savimi. Auklėdami laviname protą, jausmus, valią, charakterį. Auklėjimas – integruotas mokymas ir lavinimas, kuris sukuria auklėtinio pasaulėžiūrą, dorovinius, estetinius santykius su mikropasauliu ir artimąja aplinka. Auklėjimą papildo saviukla (Bitinas, 1996; Jovaiša, 1997b; Vaitkevičius, 1995).

Socializacija – tai procesas, kurio metu asmuo, perimdamas visuomenės vertybes, nuostatas, normas ir kitą socialinį patyrimą, tampa tos visuomenės nariu (Juodaitytė, 2002; Kvieskienė, 2005; Sociologija, 2003).

Situacija – aplinkybių visuma, daranti įtaką ugdomųjų įvykių kokybei.

Kompetencija yra gebėjimas atlikti tam tikrą darbą. Kompetenciją lemia mokymosi / studijų metu įgytos žinios, gebėjimai, turimi požiūriai ir vertinimai (Laužackas, 2000; 2005). Ji apima:

- **gebėjimus** – galią veikti, žinių, galimybių, sugebėjimų ir gabumų panaudojimą intelektualinėje ir praktinėje veikloje;
- **žinias** (kai biologijos mokytojas, žino, ką tyrinėja ekologijos mokslas);
- **įgūdžius** (moka organizuoti pamoką, padėti suprasti, kad ekologija apima ne tik gamtosaugą, bet ir asmeninių nuostatų kaitą);
- **požiūrius, vertybines nuostatas** (kalbėdamas apie būtinybę taupyti išteklius, mokytojas primena vaikams, kad per pertrauką klasėje reikėtų išjungti šviesą ir pan.).

Ugdymo tikrove Jovaiša (1997a) vadina subjektų edukologinį susitikimą, kuris yra ypatybių, įvairių ugdomųjų įvykių, vidinių išgyvenimų visuma, aprėpianti visą žmogaus būtį.

Jovaiša (1993a; 1997a) pažymi, kad kiekviena sąvoka reiškia tam tikras funkcijas, o šios turi sritis, kurios patikslina jų prasmę. Švie-

timui svarbiausia veiklos funkcija yra ugdymo organizavimas analizuoti švietimui, dėmesio centre yra organizacijos aprūpinimas, pavyzdžiui, naujų technologijų taikymas. Kai mokoma, svarbiausia yra besimokančiojo žinios ir įgūdžiai bei pažiūros. Žinios gali būti episteminės, apimančios paties pažinimo supratimą, gali būti technologinės, be kurių sunku išsiversti sudėtingame pasaulyje; įgūdžiai gali būti intelektiniai (gebėjimas analizuoti, vertinti – prie šių klausimų dar grįšime) bei praktiniai – gebėti vairuoti, siūti, tvarkingai rašyti.

Kaip minėta anksčiau, edukologijos mokslas apima pedagogiką ir andragogiką. Andragogika yra gana jaunas mokslas. Nuo ankstyviausių laikų didesnis dėmesys skirtas pedagogikai, todėl ji turi savo sandarą. Skirtingi bendrojo (žmogaus ir grupių ugdymas, mokymasis ir saviugda visais gyvenimo laikotarpiais) objekto aspektai (Jakavičius, 1998; Jovaiša, 1993a, 1993b, 1997a; Rajeckas, 1999) analizuojami:

- **Teorinė pedagogika** nagrinėja ugdymo dėsningumus, sprendžia metodologijos problemas (hodegetika).
- **Šeimos pedagogika** tiria ugdymą šeimoje.
- **Ikimokyklinė pedagogika** didžiausią dėmesį skiria ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymui.
- **Mokyklinė pedagogika** sprendžia mokyklinio ugdymo problemas (dvi kryptys: bendrojo ir profesinio rengimo pedagogika).
- **Ugdymo technologijos** tyrinėja specifines mokymo dalykų metodikų problemas.
- **Specialiosios pedagogikos** analizuoja būdus, kaip padėti mokytis kurtiesiems (surdopedagogika), akliesiems ir silpnaregiams (tiflopedagogika) bei turintiems psichinę negalią, kalbos sutrikimų (logopedija) ir kitų sunkumų.
- **Švietimo organizavimo sistemos** lyginimo būdu tiria įvairių šalių ugdymo teoriją ir praktiką; kartais suprantama, kaip lyginamas įvairiais istoriniais laikotarpiais.

Švietimo organizavimo sistemos – šaka (edukologijos disciplina, šiuo metu dažniau vadinama lyginamąja edukologija), lyginanti dviejų arba daugiau šalių švietimo sistemas, ugdymo reiškinius,

elementus, jų junginius. Lyginamosios edukologijos terminas šiuo metu pasitelkiamas gana dažnai, kadangi kaip tik suaugusiųjų švietimo sistemų (formaliojo ir neformaliojo švietimo) išsami analizė yra viena pagrindinių prielaidų kurti kiekvienoje šalyje sėkmingai funkcionuojančius, harmoningus šių sistemų tarpusavio ryšius, užtikrinti savo piliečiams mokymosi visą gyvenimą galimybes ir kartu konkurencingumą. Šiuo metu mūsų šalis intensyviai dalyvauja integraciniuose procesuose: bendrauja su kaimyninėmis šalimis, Europos Sąjungos ir kitomis pasaulio valstybėmis. Kaip minėta, vėlyvąją modernybę apibūdina globalizacija: mainomasi prekėmis, technologijomis, idėjomis bei darbo rankomis. Vienu šalių darbdaviai turi žinoti, ką moka daryti iš kitos šalies atvykę darbuotojai, todėl švietimo sistemos turi būti atpažįstamos, suteikiamų profesinių kvalifikacijų turinys – aiškiai aprašytas ir atpažįstamas. Dėl šių priežasčių lyginamoji edukologija yra ypač reikšminga, nes padeda nustatyti panašumus, skirtumus, pasiekimus, tobulintinus aspektus; todėl lyginamoji edukologija aptariama šiek tiek plačiau.

Lyginamosios edukologijos paskirtis:

- nustatyti bendruosius dėsningumus, turinčius įtakos edukologiniam efektyvumui;
- nusakyti įvairių šalių švietimo sistemų panašumus ir skirtumus, išaiškinti jų egzistavimo priežastis;
- pastebėti ir ištirti įvairiose šalyse ir įvairiu laiku vykusius edukologinius reiškinius, galinčius padėti gerinti konkrečios šalies švietimo sistemą;
- įvertinti pakeitimų santykinį poveikį rezultatams (šalies viduje ir lyginant skirtingas šalis).

Po Antrojo pasaulinio karo lyginamosios edukologijos metodologai sutelkė dėmesį į švietimą kaip į atvirą socialinę sistemą, apimančią ne tik mokyklines institucijas, bet ir šeimą, religines, politines ir kitas bendruomenes, masinės informacijos priemones.

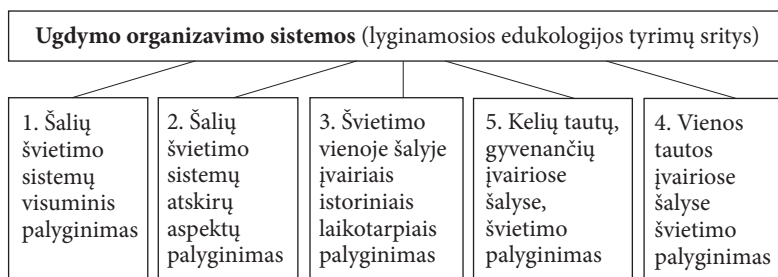
Ši koncepcija leido lyginamosios edukologijos tyrimams pakilti į ketvirtąjį – visuomenės ir švietimo sistemos – santykių analitinio tyrimo lygį.

Tyrimų tipai gali būti:

- *horizontalūs*: tiriamos 4 pav. rodomos sritys (3) vieno istorinio laikotarpio lygmeniu, lyginami įvairūs aspektai (Bitinas, 1998; Jucevičienė, 1998; Kardelis, 1997);
- *vertikalūs*: (3) tiriamas vienos kultūros sukurtas švietimas skirtingais istoriniais laikotarpiais:
 - makro – tiriamos ištisos švietimo sistemos;
 - mikro – tiriami švietimo sistemų atskiri aspektai;
 - analitiniai – jais siekiama atskleisti priežasties – pasekmės ryšius;
- *aprašomieji* – jais siekiama aprašyti reiškinius jų nepaaiškinus, o tik pasiūlius ar nepasiūlius juos taikyti;
- *vertinamieji* – susiję su naudingumo, prasmingumo įvertinimu ir nustatymu, ar verta tam tikrą dalyką taikyti švietimui (vadovėlį, įvesti struktūrinę sistemos pakeitimą, įvesti sistemos valdymo-administravimo pakeitimus) tiek šalies viduje, jei vertinamas bandymas, tiek kitoje šalyje, jei vertinamas gretimų šalių patyrimas.

Konkretūs tyrimai gali būti:

- Lyginamoji analizė, kai lyginami gauti arba kitaip, kitų veiklos agentų surinkti duomenys pagal tam tikrus, nusistatytus ir nekinančius to paties tyrimo kriterijus.
- Istorinis metodas, kai naudojami istoriniai šaltiniai, knygos, dokumentai, kalbinami liudininkai.

4 pav. Ugdymo organizavimo sistemų sritys (iš Jucevičienė, 1998)

- Turinio analizė:

1. Dokumentų analizė – šalių įstatymų ir kitų normatyvinių aktų, susijusių su švietimu, analizė.

2. Tekstų – vadovėlių ir pan. analizė.

- Specialiai organizuoti duomenų rinkimo metodai:

1. Apklausa.

2. Aprašymas.

Pastarųjų, maždaug per 30 metų atliktų švietimo kaitos lyginamųjų tyrimų, galima išskirti 4 svarbias fazes:

1. Pradžia – XX a. 7 dešimtmečio vidurys, daugiausiai dėmesys kreiptas į ugdymo turinį;

2. Apima visą XX a. 8 dešimtmetį (iš esmės buvo vien nesėkmės), siekusį reformuoti ugdymo turinį, nesugebėjimo paveikti mokymą fiksavimą. Buvo aišku, kad iš viršaus nuleistos kaitos modeliai neduoda rezultatų, bet mokytojams reikia tobulėti, kelti kvalifikaciją;

3. Nuo XX a. 8 dešimtmečio pabaigos iki XX a. 9 dešimtmečio vidurio remtasi ankstesne patirtimi ir buvo sėkmės periodas. Atlikti keli svarbūs mokyklos tobulinimo tyrimo projektai;

4. Vadovavimo kaitai fazė. Manoma, kad bus produktyviausia, nes siekiama pragmatiškai, sistemiškai ir protingai susieti strategijas bei tyrimų metu gautus rezultatus su tikra mokyklų padėtimi.

Andragogika – edukologijos šaka, kuri tyrinėja suaugusiųjų mokymą/si bei švietimą (Teresevičienė, Gedvilienė, Zuzevičiūtė, 2006). Kitos edukologijos disciplinos ir jų atšakos tebesiformuoja. Lietuvoje jau yra padėti stabilūs socialinės ir kultūros edukologijos pagrindai.

2.3. EDUKOLOGIJOS RYŠYS SU KITAIŠ MOKSLAIS

Edukologija – žmogaus ugdymo mokslas apie žmogaus mokymąsi, saviugdą ir ugdymą. Tačiau žmogų tyrinėja įvairūs mokslai. Kokie mokslai artimiausi? Pagal dabartinį mokslo sričių klasifikatorių (www.smm.lt), skiriamos šios mokslo sritys, kuriose dar skiriamos ir savos kryptys:

Mokslo sritys:

- Humanitariniai mokslai;
- Menai;
- Socialiniai mokslai (edukologija, vadyba, psichologija);
- Fiziniai mokslai;
- Biomedicinos mokslai;
- Technologijos mokslai.

Kaip pastebime, edukologija yra socialinių mokslų srities kryptis. Glaudūs ryšiai ją sieja su kitų sričių ir krypčių mokslais, tačiau toks skirstymas dažnai nėra paprastas. Pavyzdžiui, Lietuvoje filosofija priskiriama humanitariniams mokslams.

Filosofija (gr. *phileo* – myliu ir *sophia* – išmintis, iš kurios ji ir kilusi) yra bendrųjų būties ir pažinimo principų, žmogaus santykio su pasauliu teorija (Raeper, Smith, 1995). Vienoks ar kitoks filosofinis mokymas savaip nusako žmogaus gyvenimo tikslą. Skirtingos pedagogikos kryptys (humanistinė, pragmatinė, neotomistinė, egzistencialistinė) pagrįstos skirtingomis filosofijomis. Tai, ką manome apie mokymąsi, priklauso nuo to, ką galvojame apie žmogaus prigimtį, tai yra – nuo vertybinių ir filosofinių orientacijų (Jovaiša, 2002). Plačiąja prasme filosofija yra išminties vertinimas ir jos siekis. Skiriamos tokios filosofijos kryptys: moralinė filosofija (dabar – etika), gamtos filosofija (dabar dažnai – mokslas) ir metafizinė filosofija, kuri aiškinasi bendriausius būties, priešasčių ir dėsnių klausimus; šiuo metu tai dažniausiai ir vadiname „filosofija“. Bet kuriuo atveju, ar nagrinėjant etikos, ar mokslinius, ugdymo klausimus, filosofijai svarbiausia – principai. Taigi ugdymo filosofija, aiškindamasi ugdymo principus, siekia išminties. Tai tampa atitinkamos pedagogikos krypties metodologiniu pagrindu.

Edukologija susijusi su *politika*. Kiekvienos visuomenės vadovaujančios jėgos – valdžia remiasi viena ar kita filosofine pasaulio samprata, kurią įprasmina savo praktine veikla – politika (gr. *politike* – valstybės valdymo menas). Valdžios palaikoma ugdymo kryptis vadovaujasi tos valdžios politinėmis nuostatomis (konstitucija, švietimo koncepcija).

Norint ugdyti, būtina pažinti žmogaus *anatomiją ir fiziologiją*. Edukologija glaudžiai susijusi su *psichologija* (gr. *philos* – siela, *logos* – mokslas). Psichologija – mokslas apie psichikos faktus, dėsnius ir mechanizmus. Svarbus edukologijos ryšys su *logika* (moksle apie taisyklingą žmogaus mąstymą): siekdami lavinti žmogaus protą, turime suprasti mąstymo dėsningumus.

Edukologija naudojami *sociologijos* (mokslo apie visuomeninių sistemų vystymosi ir funkcionavimo dėsningumus) ir *socialinės psichologijos* (mokslo apie žmonių grupių ir individų elgsenos grupėse faktus bei dėsnius) duomenimis, kurie padeda pažinti ugdomą žmogų kaip visuomenės narį. Pastebimi edukologijos ryšiai su *antropologija* (gr. – žmogus, *logos* – mokslas), *informatika bei vadybos* mokslu.

Klausimai ir užduotys

- Paaiškinkite skirtumą tarp vystymosi ir ugdymo.
- Paaiškinkite saviugdos sąvoką.
- Ar yra pasiūlyta vieninga „mokymosi“ samprata? Kodėl?
- Kuo skiriasi „gebėjimas“ ir „kompetencija“?
- Išvardykite ir trumpai apibūdinkite edukologijos disciplinas.
- Kodėl lyginamoji edukologija šiuo metu ypač svarbi?
- Su kokiais mokslais, Jūsų manymu, labiausiai susijusi edukologija?

UŽDUOTIS

Prašome perskaityti tekstą, atsakyti į žemiau pateiktus klausimus, atlikti užduotis.

EDUKOLOGIJOS IDĖJŲ IŠTAKŲ APŽVALGA

Išstudijavę šį skyrelį, studentai gebės:

- Išvardyti pagrindinius edukologinės minties raidos etapus.
 - Apibūdinti Komenskio bei Herbarto indėlį į edukologijos raidą.
 - Išvardyti pagrindinius edukologinės minties raidos Lietuvoje etapus bei juos charakterizuoti.
 - Paaiškinti platesnių visuomeninių-politinių judėjimų įtaką edukologinės minties raidai.
 - Paaiškinti Lietuvos valstybingumo pradžioje gyvavusius kultūros modelius.
 - Apibūdinti Lietuvos švietimo iniciatyvas lietuviškos spaudos draudimo metais.
-

3.1. TRUMPA PASAULINĖS PATIRTIES APŽVALGA

Žmogaus pagalbai kitam žmogui tapti žmogumi, kuris gali saviimi pasirūpinti ir perduoti patirtį kitiems – tiek pat laiko, kiek ir žmogui. Edukologinės minties ištakų tektų ieškoti pačiose žmogaus savimonės užuomazgos akimirkose, tačiau tokiai analizei mums trūksta duomenų, todėl dažnai analizuoti pradeda palyginti nuo

nesenų laikų (Jovaiša, 1993a, 1993b; Lukšienė, 1993, 1996; Lukšaitė, 1991; Vaitkevičius, 2001).

Žinoma, kad seniausiais laikais žmogus kovojo už kiekvieną savo gyventą dieną. Po paskutinio ledynmečio, prieš 11–8 tūkst. metų, prasidėjus ilgalaikiam atšilimui (manoma, kad šis ciklas tęsis apie 30000 metų), žmonės vėl grįžo į paliktas teritorijas, tačiau ilgai svarbiausia buvo išgyventi dieną, žiemą ir t. t. Manoma, kad tuo metu žmonės gyvendavo iki 30 metų ir trumpiau, todėl kiekvienas vaikas turėdavo kuo greičiau skubėti perimti patirtį, kurią sukaupė vyresnieji, kadangi jiems skirtas laikas gyventi kartu buvo trumpas (Vaitkevičius, 2001). Manoma, kad seniausių laikų ugdymą apibūdina šie principai:

- Asimiliacija. Bendruomenės suaugusieji, jaunimas patekę į bendruomenę perimdavo jos gyvenseną, nes stabilumas dažnai būdavo parankesnis už naujovių paiešką.
 - Tradiciškumas. Susijęs su asimiliacija, tačiau šiuo principu labiau pabrėžiamas idėjų, susiklosčiusių gyvensenos būdų gerbimas ir vertinimas, negu jų perėmimas.
 - Gamtiškumas. Žmonės labai priklausė nuo gamtos: ją suprasti, gebėti jos klausyti – diktavo gyvenimo ritmą bei jo ypatumus.
- Pagrindiniai pirminės bendruomenės ugdymo uždaviniai:*
- Parengti vaiką kovai už būvį, išlikimą.
 - Išmokyti jį pasigaminti ir pasinaudoti namų gamybos priemonėmis, įrankiais.
 - Suprasti gamtos paslaptis ir mokėti prie jų prisitaikyti.
 - Išmokyti vaikus paklusnumo vyresniesiems, kad sėkmingiau perimtų jų gyvenimo patirtį.

Tolimųjų Rytų švietimas

Tolimuosiuose Rytuose susikūrė daug palikusi civilizacija – dar nesame visko sužinoję, supratę ir įvertinę, tačiau tai pasakytina apie daugelį senųjų civilizacijų – menui, mokslui bei edukologijai. Pavyzdžiui, paminėtinas Konfucijus (*K'ung-fu-tzu*; 551–479 m. p. m. e.), kuris jau prieš 2600 metų pastebėjo, kad ugdymas turi būti sistemin- gas ir nuoseklus. Jis pasisakė prieš žinojimą, paremtą vien intui-

ja, jo manymu, nuoseklios studijos, ypač, vadovaujamos patyrusio mokytojo, yra tikrasis žinojimo pamatas. Konfucijaus nuomone, svarbu, kad kilmingas jaunuolis (apie merginų ugdymą jis nesvars-tė) ne tik išmanytų mokslus ir menus, bet ir būtų dorovingas bei garbingas.

Konfucijaus ugdymo idėjos:

- Mąstyti – tai išmokti surasti mokslo esmę.
- Ugdymą iki 20 metų reikia skirstyti į 3 etapus.
- Išmokyti vaikus šešių menų: etiketo, muzikos, šaudymo iš lan-ko, jodinėjimo, rašto ir aritmetikos.
- Moralinis auklėjimas.
- Neigė darbinį auklėjimą.

Indijos palikimas yra labai platus, tačiau minėtinas kaip atskiras, kadangi intuicija, vidinio balso klausymasis laikomi labai svarbiais; vis dėlto dažnai ugdymas pagrįstas luomais ir remiasi paklusnumu, laisvės atsižadėjimu.

Senovės Graikija

Pirmosios pedagogikos teorijos (VI–IV a. p. m. e.). Graikija lai-koma Vakarų kultūros lopšiu, palikusių pirmuosius bandymus sis-temiškai analizuoti gamtą, visuomenę. Ugdymas – visuomeninis reiškiny-s – nusipelnė daugelio mąstytojų dėmesio. Pirmosios ug-dymo užuomazgos siejamos su religija (*Pitagoras*), su visuomenės gyvenimo tobulinimu (*Sokratas, Platonas, Aristotelis*). Trumpai įvardysime svarbiausius bruožus:

- Spartoje vaikus auklėdavo fiziškai stiprius, užgrūdintus būsi-muosius karius.
- Atėnuose aukščiausias mokymo ir auklėjimo tikslas buvo iš-ugdyti mokinių gerą būdą, charakterį, išbulinti gabumus. Pir-mąsias ugdymo teorijų idėjas suformulavo Demokritas, Sokratas, Platonas ir Aristotelis.

Demokritas (apie 460 – apie 370 m. p. m. e.) pažymi, kad svar-bu:

- Derinti auklėjimą su vaikų prigimtimi, gamtos dėsniais.
- Ugdyti jų mąstymą.

- Ugdyti vaikų smalsumą.
- Mokyti ir auklėti taikant pratybas.

Sokratas (469–399 m. p. m. e.). Pastebėtina, kad nėra išlikusių jokių rašytinių paties filosofo darbų (istoriniai liudijimai teigia, kad jis apskritai nerašė, labiau pasikloję pokalbiu, bendravimu; Sokrato idėjos mus pasiekė Platono – jo mokinio – pastangomis). Filosofas atkreipė dėmesį, kad svarbiausia – pažinti save, plačiai žinomas jo credo: „Pažink pats save“. Jis pastebėjo, kad pagrindinis ugdymo reguliatorius yra sąžinė. Žinomas „Sokrato metodas“, kuriuo apibūdinamas intelektualinė įtampa, įgalinančią autentiškesnės tiesos paieškas, kuriantis pokalbis. Jis pastebi, kad filosofija turi tarnauti žmogui ir kad dorovė – žinojimo išdava.

Platonas (427–347 m. p. m. e.). Savo įžymiajame darbe „Valstybė“ (Platonas, 2000) Platonas pateikia „idealiuos“ visuomenės viziją. Šioje visuomenėje žmonės skirstomi į tris luomus: maitintojus, karius ir filosofus-valdytojus. Pastebima, kad auklėjimo uždavinys – siekti visų trijų luomų ir sielų darnos, harmonijos.

Aristotelis (384–322 m. p. m. e.). Jis vienas pirmųjų atskyrė praktinę išmintį (pavyzdžiui, meną) nuo teorinės išminties (pavyzdžiui, mokslo). Aristotelio manymu, išmintis, tiesos kontempliacija yra ypatinga vertybė, prilygintina laimei. Jis akcentavo, kad pedagogika privalo būti pagrįsta patirtimi. Ugdymas turi būti laisvas, pagal laisvą norą. Filosofas pastebėjo, kad vaiką reikia auklėti šeimoje. Pažinimo procesas vyksta trejopai: stebėjimu, atmintimi ir mąstymu.

Romėnų ugdymas

Senovės Roma – galinga ir kosmopolitiška imperija, valdžiusi trečdalį tuometinio žinomo pasaulio. Milžiniškų teritorijų administravimas, išteklių (taip pat ir karui) užtikrinimas visada yra susijęs su gerai funkcionuojančiu valstybės administravimo aparatu. Romos imperijoje rasime švietimo sistemos užuomazgų. Tuo metu švietimui svarbiausia buvo kosmopolitiškumas. Romėnų kultūra buvo gana atvira. Užkariauotose teritorijose, sutvarkę administravimą bei įsitikinę sąlyginu teritorijos gyventojų paklusnumu, romėnai dažnai patikėdavo valdymą tradicinei vietos valdžiai, bet ją

prižiūrėdavo. Romėnai mokydavosi svetimų kalbų, leisdavo laikytis tradicijų, kartais perimdavo ar adaptuodavo net religinius ritualus. Vis dėl to ugdymui svarbu buvo ir praktiškumas. Romėnų kultūra pasižymėjo sutelktumu, kurį užtikrindavo aiškus prioritetas – Roma (respublika, vėliau – imperija). Tuo metu nebuvo laikoma gėda mokytis kalbų, skaičiuoti, nemažas dėmesys skirtas ekonomikos pagrindams, nepamiršti ir menai.

Atskirai paminėtini Marko Fabijaus Kvintiliano (Quintilianus, I m. e. a.) teiginiai apie ugdymą:

- Žmogaus mokslumas auga kartu su jo kūnu.
- Mokytojo santykiai su mokiniais turi būti tėviški.
- Pradiniam mokymui reikia aukštos erudicijos mokytojo.
- Daugiausia ydų atsinešama iš namų, todėl mokytojo vaidmuo svarbus nurodyti keliui į dorybę.
- Ugdymo pagrindas: pamokymai ir pratybos.

Viduramžiai

Viduramžiais ugdymas buvo pagrįstas Šventuoju Raštu. XIII a. šv. *Tomas Akviniėtis* sukūrė vieningą teologinę sistemą dvasininkams rengti. Tuo metu (XII a.) įkuriami Oksfordo ir Kembridžo bei (XIII a. pradžioje) Paryžiaus universitetai.

Renesansas

Tai laikotarpis, kai prisiminta, kad žmogus ne vien dvasinga ir kariaujanti būtybė, bet ir būtybė, kuri grožisi, siekia suprasti ir siekia patogumo. Daugiau dėmesio pradėta skirti menams, mokslui. Švietimas vykdytas ne tik Katalikų Bažnyčios įkurtose mokyklose (dažniausiai jose rengti dvasininkai) – švietimą organizavo (ypač miestiečių vaikams) Reformacijos šalininkai. Tokias mokyklas išlaikė miestai. Beveik kiekviename valstybėje kuriami universitetai, pavyzdžiui, XIV a. pabaigoje įkurtas Jogailaičių universitetas Krokuvoje.

C. Vives (1492–1540) veikale „De disciplinis“ pažymi, kad:

- keliamas ugdymo tikslas – *tobulinti žmogų*;
- mokymo tikslas – *skatinti jaunimą būti išmintingesnį ir geresnį*;
- auklėjimo tikslas – *pamaldumas*.

XVII a. ugdymo mokslo sistema

Jano Amoso Komenskio (1592–1670) parengta knyga – „Didžioji didaktika“ (1632) pateikė tuometinės edukologinės minties sąvada, kitu aspektu nubrėžė tolesnio vystymosi gaires. J. A. Komenskis sukūrė klasės – vadovėlio sistemą, kurios įgyvendinimas pakėlė Europos raštingumo lygmenį. J. A. Komenskis vienas pirmųjų pažymėjo ikimokyklinio ugdymo svarbą, parengė ir pagrindė pradinės mokyklos ugdymo turinio pagrindus, kurie yra aktualūs ir šiandien (vaikai turi išmokti skaityti, rašyti gimtąja kalba bei skaičiuoti), vidurinės mokyklos ugdymo turinį rekomendavo praturtinti gamtos ir socialiniais mokslais (pvz., istorija), ypač pabrėžė pojūčių svarbą mokymui, teigė, kad mokytojas turi teikti vaikams pavyzdžių, sudaryti galimybes jiems patiems stebėti aplinką, pagrindė mokymosi per veiklą svarbą, akcentavo, kad motyvacija mokytis yra tik vidinė, tad ją reikia puoselėti. Motyvavimą susiejo su disciplina ir pažymėjo, kad, tik sąmoningai supratę taisykles ir jų reikšmę, mokiniai jų laikysis.

Priimta manyti, kad kaip tik J. A. Komenskis išleido ir pirmąją iliustruotą knygą vaikams (*Orbis sensualium pictus* – „Pasaulis paveikslėliuose“), kurioje pasaulis vaizduojamas be pagražinimų, pavyzdžiui, jame vyksta karai, žmonės serga ir miršta.

J. A. Komenskis gimė 1592 m. Nivnice (Moravijoje), dabartinės Čekijos teritorijoje. Jo šeima sekė kankinio Jano Huso idėjomis, jie tikėjo paprasto pamaldaus gyvenimo svarba išganymui. Komenskis lankė mokyklą savo kaime, tačiau prisiminimai nebuvo džiugūs, nes tuo metu reikėdavo atmintinai mokytis lotynų kalbos, fizinės bausmės už nepažangumą ar disciplinos nusižengimus buvo pripažinta priemonė. J. A. Komenskis parengė ir išleido daug darbų, kuriuose siekė aprašyti, kaip turėtų būti tvarkoma mokykla, kurioje jis pats dirbo, tačiau darbai buvo pripažinti daug plačiau, ištvėrė istorijos tėkmę ir yra laikomi vieni įtakingiausių šiuolaikinės edukologijos pagrindų pavyzdžių.

Renė Dekartas (1596–1695) didelį dėmesį teikė pažinimui; anglų švietėjas **Džonas Lokas** (1632–1704) paneigė pažinimo įgim-

tumą. Jis teigė, kad vaikas gimsta „švari lenta“ (tabula rasa) ir iš aplinkos viską pasiima per pojūčius.

XVIII a. ugdymo plėtotė

Šiuo laikotarpiu išryškėjo trys reikšmingos asmenybės: Ž. Ž. Ruso, I. Kantas, J. H. Pestalocis.

Ž. Ž. Ruso sukūrė natūraliąją laisvojo auklėjimo teoriją. Emilis, arba „Apie auklėjimą“ (1764) nusako svarbiausius veiksnius:

- gamta;
- žmonių aplinka ir santykių su jais situacijos;
- daiktai.

XIX a. ugdymas

J. F. Herbartas (1776–1841) buvo vienas pirmųjų mąstytojų, atskyrusių mokymo procesą nuo mokymo turinio. Jis pabrėžė, kad motyvuoti žmones mokymuisi galima siejant naują medžiagą su tuo, kas jau žinoma. Taip pat pažymėjo, kad psichologijos atradimai apie besimokančiųjų gabumus, polinkius bei interesus turi būti pasitelkiami organizuoti mokymui/si, nes tik taip galima puoselėti vidinę mokymosi motyvaciją. Pedagoginę sistemą jis grindė ontologija (būties teorija), etika ir žmogiškomis vertybėmis. Autorius (mąstytojas, mokslininkas) suskirstė mokymo procesą į etapus, kurie daugiau kaip šimtą metų grindė pamokos struktūrą:

- 1) aiškumas;
- 2) asociacijos;
- 3) sistema;
- 4) metodas (naujų žinių pritaikymas).

Auklėjimo teorijoje jis vadovavosi I. Kanto pažiūromis: drausminimu, dorovinių sąvokų mokymu, religingumo ugdymu.

Kitas pedagogikos mokslui reikšmingas švietėjas – A. Dystervėgas, susisteminęs J. H. Pestalocio pedagoginį palikimą.

XIX a. pagyvėjo lietuvių pedagoginė mintis: periodinėje spaudoje, atskiruose leidiniuose gvildenamos I. Kanto, J. H. Pestalocio, J. F. Herbarto, A. Dystervėgo, K. Ušinskio, L. Tolstojaus pedagoginės idėjos. Šis amžius pedagoginio mokslo raidai svarbus dar tuo, kad

pradeda formotis nauja problema – suaugusiųjų ugdymas, nes auganti civilizacija pareikalavo raštingų ir kvalifikuotų darbuotojų. Ši mokslo šaka pavadinama andragogika. Pedagogikos mokslininkai andragogiką įtraukė į jaunuomenės ugdymo sistemą – pedagogiką, o pastaroji iš vaikų ugdymo mokslo peraugo į visų žmonių ugdymo mokslą – **edukologiją**.

3.2. EDUKOLOGIJOS IDĖJŲ IŠTAKOS LIETUVOJE

Pažymėtina, kad mokslinės minties raida yra susijusi su visuomeniniais ir politiniais įvykiais, todėl, ir analizuojant Lietuvos paveldą, reikia įvertinti tuometines istorines realijas bei iškilių asmenybių ryžtą ir atkaklumą, visų besimokančiųjų atidą rašytiniam žodžiui ir tikėjimui žmogaus galia kurti asmeninę ir krašto istoriją. Lietuvos edukologinė mintis gimė ir brendo krikšto bei katalikiškosios tradicijos ir reformacijos judėjimo sandūroje, kuri sąlygojo, pavyzdžiui, švietimo sistemos plėtotės ypatumus.

Lietuvos patirtis analizuojama remiantis M. Lukšienės (1993) pasiūlyta periodizacija:

1. **Krikščionybės įvedimas** (pradeda formotis institucinio tipo švietimo sistema. 1397 m. prie Vilniaus katedros įkurta katedros mokykla, parapiinės mokyklos, neinstitucinis švietimas).

2. **Pilnos institucinio tipo švietimo sistemos kūrimasis – nuo XVI a. vidurio** (1570 m. jėzuitų ordinas įsteigė Vilniaus kolegiją, o 1579 m. – universitetą. Steigiamos protestantiškos mokyklos).

3. **Nauji reikalavimai žmogaus ugdymui – XVIII a. pabaiga** (švietimo sistema reformuojama valstybiniu mastu. 1773 m. įkurta Edukacinė komisija. Bendras kultūros lygio kilimas, mokslo pres-tižas).

4. **Ėjimo, brendimo metai – 1863–1940 m.** (spaudos draudimas, slaptosios mokyklos, svetimas švietimas, svetimos kultūros pagrindų keitimas savaisiais, įvairių požiūrių ir sampratų dialogas: S. Šalkauskis, A. Maceina, J. Vabalas-Gudaitis ir kiti).

5. **Okupacijos periodas – 1940–1990 m.** (gynybos ir tradicijų išlaikymo pozicija, pasidavimas).

6. **Nepriklausomybė – 1990 m.** (švietimo reforma; jos pagrindas – ugdymo turinio kaita).

Kaip minėta, Lietuvos edukologinės minties raidą ir švietimo plėtotę lėmė visuomeninių judėjimų, politinių įvykių bei kultūros sanklodos kaita. Tačiau skiriasi ir pati „kultūros“ samprata: vieniems ji apima žmogaus sukurtą aplinką, kitiems – jo dvasios raišką (tikėjimas, papročiai, vertybės). Vieniems kultūra susijusi su evoliucija, todėl neatsiejama nuo istorijos studijų, kitiems svarbiausia individo bei grupių tobulėjimas.

Valstybingumo pradžioje, pasak Lukšienės (1993), veikė du kultūros (ir ugdymo) modeliai:

- **Etniškasis / žemdirbiškasis** (visuomenė gana vienalytė, žemdirbystė, pagrindiniai amatai ir tarnystė karo operacijose).
- **Europinis / rašto** (miesto gyventojų gausa, didesnis darbo pasidalijimas, daugiau sluoksnių, profesijų).

Lietuvos valstybingumo pradžioje sunku įvardyti ryškios kaitos požymius, tačiau Krikštas suteikė aiškų postūmį Lietuvos kultūrai ir švietimui. Po Krikšto pastebima rašto paklausa – raštingų žmonių daugiausia reikia bažnyčiai, valdymo aparatui. Tuo metu **komoma:**

- *organizuotai* (raštinėse, remiantis pavyzdžiu) – rašto;
- *bažnyčioje* – elgesio taisyklių;
- *namų ūkyje (amatų)*;
- *pradinis išsilavinimas teikiamas ir specialiai kuriamose mokyklose.*

XIV a. pabaigoje Europos pavyzdžiu kuriamos pirmosios uždaros vienuolynų ir katedrų mokyklos. Pradėjus intensyviau bendrauti su kitomis valstybėmis, Lietuvoje XIII a. pastebimos rašto užuomazgos. Tuo metu dvaruose atsirado raštininkų, užrašinėjusių svarbiausius įvykius, vedusių apskaitą, rašiusių oficialius dokumentus. Pirmosios mokyklos įkurtos Vilniuje (Vilniaus katedros mokykla – 1397 m.), Varniuose (Varnių katedros mokykla – 1469 m.). Šiose mokyklose jaunuoliai rengdavosi tarnauti Bažnyčiai. Vilniaus

katedros mokyklos mokymas buvo religinio pobūdžio, nes jos paskirtis buvo rengti neaukšto rango dvasininkus (pažymėtina, kad didikai tuo metu manė, jog raštas nėra reikšmingas užsiėmimas, todėl dažniausiai kilmingose šeimose skaityti ir rašyti mokėsi jaunesnieji sūnūs, o ne pirmagimiai – valdos paveldėtojai). 1409 m. ir Naujuosiuose Trakuose įkurta mokykla. Tai – pirma paprinė mokykla miestiečių, bajorų vaikams. Ją įsteigė Didysis kunigaikštis Vytautas.

Nors jau nuo XIII a. pabaigos Europoje, ypač miestuose, įsteigtose pradinėse mokyklose pamažu pradedama mokyti ir gimtąja kalba (pavyzdžiui, Italijoje, Prancūzijoje, Anglijoje, nuo XIV a. – Olandijoje), Lietuvoje kurtos tik lotyniškos mokyklos. Aiškinamoji kalba buvo lietuvių, jeigu mokytojas ją mokėjo. Visoje Vakarų Europoje ugdymo turinys tuo metu buvo gana vieningas, kadangi XII a. švietimo organizavimu rūpinosi Bažnyčia. Mokyta interkalba (ligua franka) – lotynų kalba – jai ir būdavo skirta diduma laiko. Lietuvoje XV a. didikams bei miestiečiams, siekiantiems universitetinio išsilavinimo Europoje, tekdavo ruoštis patiems, nes nebuvo vidurinių mokyklų. XV a. Krokuvos universitete studijavo 200 lietuvių, populiarūs Vokietijos, net Italijos universitetai.

Renesanso laikotarpiu Lietuvoje jau daug žmonių buvo įgiję išsilavinimą Europos universitetuose. Keitėsi istorinis kontekstas: Reformacijos idėjų banga Katalikų bažnyčią skatino neužleisti pozicijų. Reformacijos idėjų kontekste, 1539 m. Vilniuje įkurta Liuteronų kolegija (įkūrėjas – Abraomas Kulvietis), veikusi trejus metus. Kaip atsvara, 1570 m. Vilniuje įkurta Katalikiška Kolegija. Jėzuitams įkūrus kolegiją, Lietuvos vidurinės mokyklos perėmė lotynišką modelį. 1579 m. balandžio 1 dieną karalius Steponas Batoras viešėdamas Vilniuje paskelbė privilegiją – įkuriamas Vilniaus universitetas. Pasak popiežiaus Grigaliaus XIII bulės, pakeltas Vilniaus kolegijos statusas: ji tapo universitetu. Vilniaus universitete ugdymo turiniu rūpinosi Jėzuitai, todėl universiteto įkūrimas dažnai pasitelkiamas kaip pavyzdys, iliustruojantis visuomeninių judėjimų ir švietimo sąsajas. Reformacijos plėtotė XVI a. paskatino ir katalikų bažnyčią

aktyviau organizuoti švietėjišką veiklą, prisidėti prie idėjų ir įtakos tęstinumo. Aukštojo mokslo ugdymo turinys:

- Filosofija (jos pagrindą sudarė Aristotelio sistemos interpretacija);
- Gamtos ir tikslieji mokslai, kaip filosofijos dalis;
- Teologija;
- Teisė (Vilniaus universitete – nuo XVII a. vidurio);
- Medicina.

Martyno Mažvydo (apie 1510–1563) išleista pirmoji lietuviška knyga (1547 m.) yra Reformacijos, skelbusios kiekvieno tikinčiojo teisę tiesiogiai bendrauti su transcendencija gimtąja kalba, idėjų gyvybingumo pavyzdys. Rašto mokymasis gimtąja kalba palengvino raštingumo siekimą, nes kartu su raštu nebereikėjo mokytis svetimos (pavyzdžiui, lotynų) kalbos.

Pirmoji lietuviška knyga svarbi įvairiaisiais aspektais. Tai yra grožinis, eiliuotas kūrinys, kalbos paminklas bei vadovėlis. Skyriuje „Pigus ir trumpas mokslas skaityti ir rašyti“ M. Mažvydas pateikia lotynišką abėcėlę lietuvių kalbos garsams reikšti, skaitymo pradžiamokslio pratimus. Jos pratarmėje autorius kreipiasi į skaitytoją – visus žmones, žemaičius ir lietuvius, ponus ir valdovus, prastus žmones – šviestis patiems ir šviesti kitus: „Kai kurie per daug griežtai apriboja Švento Rašto turėjimą, jį skirdami tik kunigų šeimai, o neskirdami liaudžiai... Tačiau ši neteisybė yra nepakenčiama. Sakykite, ar gali būti kas neteisingiau, kaip atstumti liaudį nuo visiems priklausomų šventenybių, nuo kurių negali būti atstumtas nė vienas žmogus, nepatirdamas nuostolio savo sielai ir amžinajam gyvenimui“ (Mažvydas, 1974, 89). Mikalojus Daukša išleido pirmąsias knygas Didžiojoje Lietuvoje 1595 m. ir 1599 m., išvertė J. Ledesmos katekizmą bei J. Vujeko „Postilę“ (pamokslų rinkinį, kurį pritaikė Lietuvos skaitytojui). M. Daukša gynė idėją, kad tautą sudaro visi visuomenės sluoksniai, ne vien bajorija, kad gimtąja kalba reikia melstis, kad ja skaityti ir rašyti turėtų mokėti tiek vaikai, tiek suaugusieji. Adomas Rasijus (apie 1575–1627/28) parašė „Traktatą apie prekybą“ (išleistą 1611 m. Karaliaučiuje), kuriame pažymėjo

miestiečių luomo, prekybos svarbą valstybei. Pasak A. Rasijaus, viena svarbiausių žmogaus dorybių yra išsimokslinimas ir intelektas, taip pat išmintis, naudinga praktinė veikla, sugebėjimas mąstyti ir aktyviai panaudoti žinias. Autorius pažymėjo, kad šios savybės ypač būdingos pirkliams, jei jie nori dorai veikti visuomenės labui (1991). Paminėtina, kad A. Rasijus buvo kalvinistas, t. y. jo pažiūros susijusios su tuo metu Europoje kartu su naujaisiais judėjimais kilusiu palankumu individo laisvei veikti ir kurti, palankumu savo ir aplinkinių darbštumui.

Konstantinas Sirvydas (1579–1631) parengė ir išleido lenkų-lotynų-lietuvių kalbų žodyną, lietuvių kalbos gramatiką, skirtą Vilniaus universiteto studentams. Jis yra ir pirmojo lenkų-lotynų-lietuvių kalbų žodyno autorius; žodžių „mąstytojas“, „pirmapradė“, „sąranga“, „taisyklė“ autorius. Vadovėlius universiteto studentams taip pat rengė Žygimantas Liauksminas (1597–1670), pavyzdžiui, vadovėlis „Iškaltos praktika“ buvo išleistas ne tik Lietuvoje, bet ir Vokietijoje bei Čekijoje.

Albertas Kojelavičius-Vijūkas (1609–1677), Kazimieras Narbutas (1738–1803), Andrius Sniadeckis (1768–1838) prisidėjo prie mokslinės (bei pedagoginės-andragoginės) minties plėtotės, nes akcentavo tinkamų santykių tarp ugdytojo ir ugdytinių svarbą (K. Narbutas), Lietuvos istorijos studijavimo, pamaldaus tėvynės patrioto ugdymo reikšmę (A. Kojelavičius-Vijūkas), rengė specializuotus vadovėlius (A. Sniadeckis parengė vadovėlį „Chemijos pradžios“, 1800).

Aronas Aleksandras Olizarovijus (1610–1659) parengė kelis reikšmingus veikalus apie politiką ir visuomenę, valstybės raidą. „Trijose knygose apie politinę žmonių visuomenę“ jis kalba ir apie Antikos laikų politinę mintį ir analizuoja Renesanso mąstytojų idėjas (cituojami Erazmo Roterdamiečio, Tomo Moro ir kt. darbai). Savo darbuose A. A. Olizarovijus svarstė, kurie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės visuomeninio gyvenimo aspektai yra taisytini, pasisakė už žmogaus asmens laisvę. Pavyzdžiui, nors pripažino, kad bajoras turi teisę į duoklę, nes žemė priklauso jam, tačiau neturi jo

kios teisės į valstiečio asmenį. Vienu svarbiausių veiksnių, leidžiančių pagerinti susiklosčiusius santykius, A. A. Olizarovijus manė esant švietimą, kuris, pasak jo, yra daug platesnis, negu mokykla. A. A. Olizarovijus taip pat manė, kad valstybė turi rūpintis visų – berniukų ir mergaičių (bajorų) – mokymu, prisidėti prie visuotinio privalomo švietimo idėjų raidos. XVI–XVII a. Lietuvoje J. Bretkūno, K. Sirvydo, M. Lietuvio (bajoro Venclavo Mikalojaičio slapyvardis), M. Daukšos ir kitų pastangomis buvo suvoktos pagrindinės edukologinės minties plėtotės kryptys: asmenybė, jos artimiausia aplinka, tinkamo tikslo siekimas. XVII a. viduryje Lenkijos-Lietuvos valstybės karai su Švedija ir Rusija sugriovė ūkį, valstybė neteko beveik pusės gyventojų, todėl iki XVIII a. vidurio ryškesnių svarstymų temų nepastebima, idėjos labiau plėtotos Mažojoje Lietuvoje (Teresevičienė, Gedvilienė, Zuzevičiūtė, 2006).

Simono Daukanto (1793–1864) darbai skirti valstietijai. Tautosakos, grožinės literatūros elementai svarbiausius dalykus – pasididžiavimą istoriniu paveldu ir kalba – pristatė valstiečiams suprantama kalba. Suaugusiesiems S. Daukantas rengė praktinius patarimus ūkininkavimo, sodininkystės, bitininkystės klausimais, labai svarbus jo indėlis – kreipimasis į lietuves mamas, drąsinant jas mokyti savo vaikus istorijos. Jis net parašė joms skirtą Lietuvos istoriją (1822), kad šios turėtų kuo remtis. Mokytojams parengė metodinių nurodymų skyrelį, kaip mokyti vaikus skaityti 1842 m. išleistoje „Abėcėlėje lietuvių kalnėnų ir žemaičių kalbos“.

Kristijonas Donelaitis (1714–1780) svarstė aktualiausias to meto kaimo žmonių problemas, stengėsi patarti suaugusiems, kaip spręsti sunkumus. Raštuose, pamoksluose jis teigė, kad paprastas žmogus yra sumanus ir protingas, tačiau dažnai išsilavinimo stoka trukdo gyventi ir dirbti taip, kaip norima. Įprastų darbų aprašymas, gamtos grožio išaukštinimas, pasakėčios, kuriose išryškinamos moralinės vertybės (darbštumas, atsakingumas, sąžiningumas) – tai paprasti, tačiau veiksmingi pamokymai, kaip derėtų elgtis ir gyventi.

Motiejus Valančius (1801–1875) – vienas ryškiausių XIX a. Lietuvos kultūros ir švietimo veikėjų, prisidėjęs tiek prie lietuvių

išsaugojimo, tiek prie vaikų ir suaugusiųjų įvairiapusiško švietimo. Nuo 1821 m. M. Valančius mokėsi Varnių kunigų seminarijoje, 1828 m. įšventintas į kunigus. Dirbo ne tik kapelionu, bet ir mokytoju, bibliotekininku, Vilniaus akademijoje dėstė pastoracinę teologiją. 1842 m. M. Valančius buvo perkeltas į Peterburgą, kuriam virė aktyvus intelektualinis gyvenimas. Čia jis bendravo su bičiuliais iš Lietuvos, tarp kurių buvo ir S. Daukantas. Grįžęs į Lietuvą ir 1850 m. tapęs vyskupu, M. Valančius tęsė švietėjišką, kultūrinę veiklą. 22 metus jis dirbo tiesioginį pedagoginį darbą (Lukšienė, 1996), tačiau ir tapęs Bažnyčios hierarchu šios veiklos neapleido, greičiau atvirkščiai. Iki lietuviško rašto ir spaudos draudimo skatino parapijos kunigus bei bajorus prisidėti prie mokyklų steigimo, skatinti vaikus jas lankyti. Lietuva tuo metu buvo Rusijos imperijos sudėtyje, rusifikacijos procesas buvo intensyvus ir nuoseklus (1864–1904), todėl lietuvių nacijos išlikimas didžia dalimi priklausė nuo jos išsaugojimu besirūpinančių žmonių atkaklumo, drąsos ir pasiaukojimo. Tuo metu veikė dviejų tipų mokyklos: valdinės- viešosios ir slaptosios, dažniausiai kurtos privačių asmenų iniciatyva ir pastangomis. Slaptų lietuviškų mokyklų steigimas, lietuviškos spaudos leidyba ir gabenimas į Lietuvą buvo draudžiama veikla, už kurią bausta laisvės atėmimu ir tremtimi, tačiau M. Valančiaus (kaip ir daugelio kitų atsidavusių lietuviybės sergėtojų) tai nestabdė. Didžiąją leidybinės veiklos išlaidų dalį M. Valančius finansavo savo lėšomis. Vyskupas skatino parapijų kunigus, tikybos mokytojus keisti švietėjiškos veiklos pobūdį, kad, net ir uždarius parapines lietuviškas mokyklas, vaikai būtų mokomi skaityti ir rašyti gimtąja kalba.

Iki lietuviškos spaudos uždraudimo M. Valančius išspausdino 36 savo religinius leidinius: ganytojiškus laiškus, blaivybės nuostatus, pamokslus, kuriuose skatino suaugusiuosius gyventi gerbiant savo šeimą, kaimynus, bendruomenines vertybes. Suaugusiųjų švietimo požiūriu reikšmingi blaivybės brolijos nuostatai, kuriuos M. Valančius, užsitikrinęs caro pritarimą (šio viešnagės Kaune metu), 1858 m. parengė spaudai. Įdomu tai, kad M. Valančius vykdė, kaip šiuo

metu pavadintume, kompleksinę švietėjišką veiklą, t. y. ne tik per kunigus ir tiesioginius pamokslus skatino tikinčiuosius labiau domėtis savo gyvenimu, bet ir priminė vienuoliams, kad iš viduramžių atėjusi jų teisė gamini ir pardavinėti stipriuosius gėrimus turėtų būti rimtai apsvarstyta, taip pat stengėsi pakeisti dvarininkų požiūrį, nes ir šių manymu blaivybės akcija pažeidžianti teises. M. Valančiaus švietėjiška veikla apėmė švietimą pačia plačiausia prasme, nes, rašydamas ir spausdindamas paprastus grožinės literatūros kūrinius, jis nuolat primindavo skaitytojams svarbiausius dalykus, pavyzdžiui, kad elementarus išsilavinimas yra būtinas siekiant profesijos, pažįstant pasaulį, siekiant būti atsakingam, tačiau linksmam ir laimingam žmogui. Knygelėje „Pasakojimas Antano Tretininko“ pabrėžiama mokytojo asmenybės, taip pat išsimokslinimo ir pasirengimo savo misijai reikšmė. M. Valančius pažymėjo, kad mokytojas turi mokyti ne tik skaityti ir rašyti, bet ir ūkio darbų, turi padėti suprasti gamtos reiškinius. Pasak M. Valančiaus, mokymas turi būti patrauklus, mokytis galima labai įvairiai: skaitant knygas, stebint, kalbant. Jis taip pat rengė tiesioginius didaktinius leidinius: elementorių „Mokslas skaitymo rašto lietuviško dėl mažų vaikų“, „Pamokims apie Sakramentą dirmavonės“ ir kitus. M. Lukšienė (1996) teigia, kad M. Valančius nepritarė minčiai apie sugadintą žmogaus prigimtį, atvirkščiai, vyskupo nuostatos, kad prasti papročiai, raštingumo stoka dažnai stumia žmones į aklavietę, yra progresyvios idėjos, nes pagrindė švietimo bet kuriame amžiuje prasmingumą (Merkys, 1999).

Po 1863 m. sukilimo M. Valančius parengė keletą mokyimo turinio projektų, tačiau, uždraudus lietuvišką spaudą, jų teko atsisakyti.

Pasak M. Valančiaus, kiekvienas žmogus laimingas, kai sukuria laimingą šeimą, gyvena pasiturinčiai, dirba mėgstamą darbą. Vyskupas propagavo moters ir vyro lygiateisiškumą šeimoje ir teigė, kad bendros pastangos, savitarpio supratimas ir parama yra vieni svarbiausių žmogaus kelyje į laimę. Vyskupas M. Valančius inicijavo laikraščio „Pakeleivinas“ leidybą (jo redaktoriumi buvo M. Ake-laitis), taip pat dirbo mokslinį darbą, pavyzdžiui, parengė veikalą

„Žemaičių vyskupystė“, kuriame pateikė Žemaitijos krašto istoriją nuo krikšto laikų (Teresevičienė, Gedvilienė, Zuzevičiūtė, 2006).

Vyskupo M. Valančiaus pastangos Lietuvoje išsaugoti lietuviybę, skleisti raštingumo idėją, ugdyti moralų, atsakingą ir veiklų žmogų prisidėjo prie tautinės savimonės išsaugojimo ir puoselėjimo.

Tarp kitų Lietuvos tautai ir valstybei, jos švietimui ir kultūrai nusipelnusių žmonių minėtina Gabrielė Petkevičaitė-Bitė (1861–1943). Ji yra viena ryškiausių lietuvių tautinio atgimimo judėjimo dalyvių. Publicistė, kultūros veikėja, švietėja, beletristė G. Petkevičaitė-Bitė prisidėjo prie šeimos institucijos stiprinimo, moterų teisių gynimo, taip pat rūpinosi mokyklų steigimu, globojo jaunuosius talentus, nelaimingas šeimas, organizavo našlaičių mokymą, užsiėmimus jaunuoliams (Uzdila, 2002). Rašytoja pažymėjo vaikų ir tėvų, natūralių šeimos santykių svarbą, nes išgyvenimai šeimoje gali būti skatinantys, drąsinantys, tačiau gali būti ir gniuždantys. Pasak tyrinėtojų (Bukauskienė, 1988), G. Petkevičaitės-Bitės visuomeninę poziciją ryškiausiai atskleidė jos švietėjiška veikla, kuri gali būti skirstoma į keturis laikotarpius:

- daraktoriavimą (1879–1909);
- kaizerinės okupacijos metais vykdytus šventadieninius kursus suaugusiesiems (1917–1919);
- mokytojavimą ir inspektoriavimą (1919–1924);
- šventadieninius kursus suaugusiesiems (1926–1927).

XIX a. pabaigoje nacionalinės spaudos politika pasireiškė spaudos bei švietimo nacionaline kalba draudimu, todėl pagrindinė švietimo forma tapo slaptasis mokymas. Tik nedaugelis Lietuvos valstiečių leisdavo vaikus į rusiškąs valdines mokyklas, dauguma vaikų mokyti namuose arba namuose veikiančiose mokyklose, kurios buvo paplitusios visoje Lietuvoje. Tuo laikotarpiu kiekviename valsčiuje veikė 5–10 slaptųjų mokyklų, o valdžios mokykla valsčiuje – tik viena.

Slaptosios mokyklos atliko keletą paskirčių. Viena vertus, jos užtikrino gyventojų raštingumą. Antra vertus, mokyklose vaikai buvo skatinami stebėti aplinką ir įvardyti visuomeninius įvykius. Raštin-

gumas bei gebėjimas stebėti visuomeninę aplinką sudarė prielaidas tautinei savimonei išlikti ir plėtotis. Tačiau būtina paminėti ir didelius sunkumus, su kuriais susidurdavo slaptosios mokyklos. Vienas svarbiausių – rūsčių sankcijų mokytojams ir organizatoriams bei globėjams grėsmė. Kitas – mokytojų pedagoginio pasirengimo stoka. Daugelis jų vertėsi kitais darbais, dažnai nebuvo baigę jokių pedagoginių studijų. Mokytojams tekdavo nugalėti ir nesuprantančių raštingumo būtinybės tėvų pasipriešinimą, kurių manymu, mokėdami skaityti, rašyti ir skaičiuoti, vaikai nenorės atlikti paprastų, bet būtinų ūkio pareigų. Prisidengusi Bitės slapyvardžiu, Gabrielė Petkevičaitė prisidėjo prie slaptųjų mokyklų veiklos. Baigusi Mintaujos pensionatą – Dorotėjos mergaičių mokyklą ir Mintaujos aukštesniąją Švenčiausios Trejybės vardo mergaičių mokyklą – ir gavusi oficialias namų mokytojos teises, 1879 m. G. Petkevičaitė lietuvišką mokyklą įkūrė savo bute Joniškėlyje. Mokslas šioje mokykloje buvo nemokamas, todėl bitininkavimas buvo ne tik švietėjiškos veiklos priedanga, bet ir pragyvenimo šaltinis.

Bitė taip pat rūpinosi lietuviškos spaudos sklaida. 1901 m. G. Petkevičaitė persikėlė gyventi į Puziniškį, kuriame, bendradarbiaudama su knygnešiu Antanu Bataičiu, toliau mokė žmones neatskleidusi savo tapatybės. Sąsiuvinuose ji parašydavo raides, pateikdavo užduotis, A. Bataitis išnešiodavo šiuos sąsiuvinus mokiniams, šie, atlikę darbus, per knygnešį sąsiuvinus atiduodavo. Mokytojos tapatybė buvo slepiama, tačiau žmonės (vaikai ir suaugusieji) išmokdavo skaityti ir rašyti, nors tam prireikdavo daugiau laiko.

Kaizerinės okupacijos laikotarpiu už lietuviškų mokyklų steigimą taip pat grėsė baudos, naujas mokyklas buvo galima steigti tik karinei vadovybei leidus, kaip nurodoma 1915 m. paskelbtose „Pagrindinėse taisyklėse mokykloms atkurti“ (Bukauskienė, 1988). G. Petkevičaitė-Bitė Puziniškyje atidarė šventadieninius kursus suaugusiesiems (1917 m. lapkričio 23 d.), kuriuose mokė juos rašyti ir skaityti. Panašią veiklą organizavo ir kiti Lietuvos šviesuoliai, pavyzdžiui, Židikuose suaugusiuosius skaityti ir rašyti gimtąja kalba mokė M. Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana, Papilėje – K. Binkis.

Okupacijai pasibaigus, 1919 m. G. Petkevičaitė-Bitė pradėjo mokytojauti Panevėžio vyrų gimnazijoje. Dirbdama ji dar rūpinosi literatūros, meno puoselėjimu, organizuodavo literatūrinius vakarėlius suaugusiesiems, į kuriuos susirinkdavo kelios dešimtys žmonių. 1924 m. Bitė paliko mėgstamą darbą mokykloje, tačiau tęsė švietėjišką veiklą Puziniškyje. Carizmo palikimą – neraštingumą – įveikti buvo sunku. 1923 m. surašymo duomenimis raštingų ir mažai raštingų žmonių Lietuvoje buvo tik 55,9 proc. Todėl 1926 m. G. Petkevičaitė atidarė vakarinius kursus suaugusiesiems, kurie veikė sekmadieniais, nuo popietės iki vėlyvo vakaro (16–21 val.) (Teresevičienė, Gedvilienė, Zuzevičiūtė, 2006). G. Petkevičaitė-Bitė buvo Steigiamojo Seimo narė (išrinkta 1920 m. gegužės 15 d.) ir nors jame dalyvavo tik 3 mėnesius, tačiau pasisakė apie būtinumą nutraukti karą (Bukauskienė, 1988).

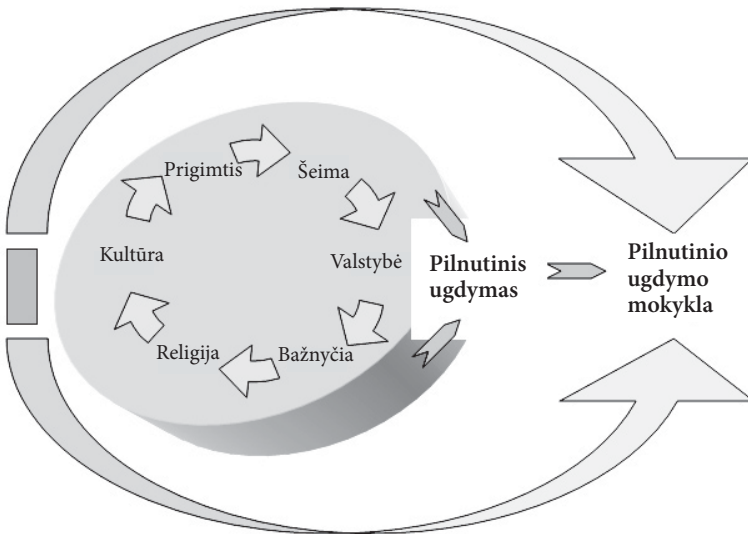
Iki pat mirties visuomenės veikėja rūpinosi jaunaisiais talentais, stengėsi užmegzti ryšius tarp moksleivių, tikėdamasi, kad pavyzdys, tarpusavio pagalba skatins abipusį augimą.

Minėtina ir Marijos Pečkauskaitės (Šatrijos Raganos, 1877–1930) veikla, nes ji taip pat buvo ne tik rašytoja, bet ir švietėja. Kaip minėta, Židikuose Šatrijos Ragana suorganizavo lietuvišką mokyklą (1915 m.), kurioje mokėsi ne tik vaikai, bet ir suaugusieji, vertė spaudai pasaulinės pedagogikos leidinius (Žėkaitė, 1984).

Pirmosios Lietuvos nepriklausomybės laikotarpiu prie švietimo sistemos kūrimo, didaktinės minties plėtojimo prisidėjo Jonas Šliūpas (1861–1944), Juozas Geniušas (1892–1948), Stasys Šalkauskis (1886–1941). S. Šalkauskis buvo Lietuvos kultūrinės pedagogikos atstovas, pasisakęs už Rytų ir Vakarų kultūrų sintezę. Paminėtinas Vydūnas (1886–1941), į Rytų kultūrą įtraukęs ir Tolimuosius Rytus. Tuo metu pastebima universitetinės tradicijos plėtotė.

Plačiau aptariamos S. Šalkauskio idėjos, vertinamas jų išsamumas bei įtaka Lietuvos edukologinei minčiai. Pasak autoriaus, kultūrinis auklėjimas gali atnešti tikrai gerų vaisių tik tada, kai jis vienodai tinkamai auklėja visas žmogaus galias, nestelbdamas vienų ir neleidamas kitoms per daug įsigalėti. Toks auklėjimas vadinamas

pilnutiniu ugdymu (5 pav.). Todėl pilnutinio ugdymo *tikslas* – ruošti žmogų prigimties, kultūros ir religijos uždaviniams spręsti. Kitaip tariant, pilnutinio ugdymo *turinys* apima tris pagrindines sritis: prigimtį, kultūros ir religijos. Remiantis S. Šalkauskiu (1992, 24), pilnutinis ugdymas grindžiamas *universalumo, harmonijos ir subordinacijos* principais. Universalumo principu siekiama, kad ugdymą patirtų kiekvienas žmogus. Savo visuma ugdymas turi būti pilnutinis. Harmonijos principas reikalauja, kad tarp prigimties, kultūros ir religijos būtų proporcingumas ir darna. Ugdant jaunimą, subordinacijos principu siekiama, viena vertus, prigimtį pajungti kultūrai ir kultūrą – religijai, o kitą vertus, jausmus pajungti valiai ir valių – protui. Pilnutinio ugdymo mokykla išryškės tuomet, kai žmogus, veikiamas prigimtinių veiksnių (šeimai, valstybei ir bažnyčiai), per įvairius amžiaus tarpsnius ugdysis ir lavinsis, vystys gebėjimus ir taps visapusiška asmenybe.

5 pav. Pilnutinio ugdymo veiksniai

3.3. TAUTINIS AUKLĖJIMAS

Vienas iškiliausių XX a. pradžios pedagoginės minties atstovų Lietuvoje – Antanas Maceina, kurio mintims nemažai įtakos turėjo S. Šalkauskio palikimas.

Įtakingas A. Maceinos kūrinys „Tautinis auklėjimas“ (1934) buvo parengtas kaip daktaro disertacija, tačiau jam buvo lemta tapti vienu įtakingiausių ir žinomiausių Lietuvos pedagoginės minties palikimo tekstų. Šiame darbe autorius pabrėžė, kad tautinis auklėjimas „nėra speciali ugdymo sritis (šalia protinio, dorinio ar estetinio ugdymo) nei speciali pedagogikos disciplina <..>. Jis yra tik vienas ugdymo atžvilgis“ (Maceina, 1991), tačiau jis apima visus ugdymo aspektus ir disciplinas. Remdamasis šiuo argumentu, autorius pažymi, kad prasminga analizuoti pasitelkus tarpdisciplininį požiūrį, todėl tautinis auklėjimas analizuojamas pedagogikos ir gyvenimo filosofijos sankirtoje.

A. Maceinos argumentai vertintini XX a. pradžios realiųjų bei Lietuvos valstybingumo kontekste, tačiau, nepaisant tam tikrų apribojimų, daugelis išvalgų tapo vėlesnių svarstymų ašimi ir pamatu.

Pasak A. Maceinos, galima išskirti kelis tautų atsiradimo veiksnius. Tai – gyvenamoji aplinka, istorinis likimas. Autorius dar mini ir rasę. Šie svarstymai net ir šiomis dienomis yra šiuolaikiški, pavyzdžiui, kad dvasinių rasių nėra ir negali būti. Turint mintyje beveik tuo metu Europoje suklestėjusį nacionalfašizmą, A. Maceinos mintys pažangė tuometinių svarstymų ribas.

Apibūdinamas aplinkos įtaką tautai, A. Maceina pažymi klimatą, gyvenamąją teritoriją, jūrą. Pastarajai, kaip skatinančiai energiją ir atvirumą, autorius skiria ypač daug dėmesio. Tautos esmę sudaro jos vientisumas, individualybė bei bendruomeniškumas. Istorinis likimas – tai ir bendri žygiai praeityje, ir bendras gyvenimas dabartyje, ir bendra sąmonė, jungianti praeitį su dabartimi. „Jei tauta neturi bendrų žygių praeityje, ji kaip tauta, iš viso neturi praeities. Toji praeitis priklauso individams, gentims, bet ne tautai, ne tautai kaip bendruomenei. Šiuo atveju tautos dar nėra“ (Maceina, 1991, 27). Analizuodamas tautos esmę, A. Maceina pažymi kultūros svarbą:

„Dainos, pasakos, papročiai – visa tai yra kultūros laimėjimai“ (Maceina, 1991, 35), skiria dėmesio valstybei, kadangi „tauta gali būti valstybėje ir tauta gali būti valstybė. Pirmuoju atveju ji yra tam tikro suvereninio politinio vieneto dalis, antruoju – ji pati yra tasai suvereninis vienetas“ (Maceina, 1991, 59). Autorius tęsia, kad pirmuoju atveju valstybė yra išorinis, net svetimas dalykas, antruoju – ji yra pačios tautos kūrinys ir tampa sava.

A. Maceina pabrėžė, kad tautinis auklėjimas istoriškai yra gana naujas reiškinys, kadangi tik Romantizmo laikotarpiu pradėta svarstyti apie tautą, priklausomybės jai ypatumus bei su priklausomybe susijusias pareigas. Pasak autoriaus, senovėje buvo ugdoma tam tikram sluoksniui: Antikinėje Graikijoje bei Romoje – valstybei, Viduramžiais – tam tikrai draugijai (gildijai, korporacijai). Net Renesanso laikotarpiu ugdyta dažniausiai tarpvalstybiniu lygmeniu, pavyzdžiui, katalikiškoji antireformatoriška iniciatyva apėmė tarp-tautiniu mastu funkcionuojančių universitetų kūrimą ir rėmimą. Istorijoje išliko kelių gimtąją kalbą aukštinskių mąstytojų idėjos, pavyzdžiui, jau ne kartą ir šioje knygoje minėtas J. A. Komenskis. Tačiau net ir jam ugdymas gimtąją kalbą buvo svarbesnis kaip praktiškas būdas padėti vaikams greičiau išmokti skaityti ir rašyti, negu tautinio auklėjimo priemonė (ten pat, 84).

Ryškindamas tautinio auklėjimo objektą, A. Maceina pažymi, kad ugdymo objektu niekada nėra abstrakcija, kažkoks žmogus, ugdymas visada yra susijęs su konkrečiomis žmogaus savybėmis, viltimis, norais, siekiais: „Ugdymas renkasi realų žmogų su visomis jo būsenomis ir stengiasi jų prirengti visoms gyvenimo sritims“ (Maceina, 1991, 89).

A. Maceina pabrėžė, kad ugdymas yra tikras kultūrinis veiksmas ir kaip tik kultūrinis žmogaus įsikišimas yra sąmoningas prigimties kėlimas į aukštesnį būvį. Kultūra kuria žmogų ir tautą. Tautinis auklėjimas privalo prasidėti iš tautos, tad auklėjimo uždaviniai turi būti susiję su tautine tikrove. Tačiau tautinis auklėjimas nėra vien tik tautos ugdymas, jis yra ir ugdymas tautai; tautą, kuriai ugdoma, A. Maceina įvardijo tautiniu idealu.

Visuotinės tautinės individualybės atskleidimą A. Maceina įvardija galutiniu tautinio auklėjimo tikslu. Pasak jo, tautinė individualybė susideda iš trijų svarbiausių dalių:

1. Tautinių ypatybių;
2. Individo santykių su šiomis ypatybėmis;
3. Šių ypatybių ir santykių su jomis kultūrinio vertingumo (Maceina, 1991, 98).

Pasak autoriaus, jos visos yra svarbios ir būtinos, nes, jei žmogus turi tautinių ypatybių, bet nėra įvardijęs savo santykio su jomis ar nėra įvertinęs jų kultūrinio vertingumo, tai jo tautinė individualybė nėra visuotinė. *Tautiškumas* sudaro vieną visuotinės tautinės individualybės esmės dalių, nes tautines ypatybes apima į visumą. Santykius su tautinėmis ypatybėmis A. Maceina vadina *patriotizmu*: partiotas myli ir savo tautą, ir tautinę kultūrą. Pasak autoriaus, *nacionaliniai nusiteikimai* kaip tik ir apibūdina kultūrinius žmogaus įsipareigojimus kurti tautą ir jos kultūrą. Su tautinės individualybės esme yra susiję tautinio auklėjimo uždaviniai, kadangi siektina ugdyti tautiškumui, patriotizmui bei ugdyti nacionalinį nusiteikimą. Dėl šių priežasčių A. Maceina išskiria tris pagrindines tautinio auklėjimo sritis:

- Tautišką auklėjimą.
- Patriotinį auklėjimą.
- Nacionalinį auklėjimą (Maceina, 1991, 102).

Išskiriami keli tautinio auklėjimo veiksniai: šeima, mokykla, valstybė, bažnyčia; įvardijami ir atsitiktiniai veiksniai: organizacijos (pavyzdžiui, jaunimo, sporto ar meno), auklėja ir pati aplinka – vie-nokią įtaką žmogui daro didmiesčio gatvės, kitokią – upės slėniai.

Tautinis auklėjimas nėra atskira pedagogikos disciplina, todėl ir mokslo sistemoje jo, kaip atskiros disciplinos, nėra, tačiau tautinis auklėjimas turi persmelkti ir persmelkia įvairius ugdymo aspektus. Tiek šeima, tiek mokykla skiria dėmesį tautiniam auklėjimui. Tai ir yra kultūrinis veiksmas, dėl kurio tampame tuo, kas esame, ir tampame geresni.

3.3.1. TAUTIŠKUMO SAMPRATA LIETUVIO INDIVIDUALYBĖJE

Žmogaus gimimo vieta dažnai nesutampa su tradicine kurios nors tautos tėvynės sąvoka. Kartus lietuvių tautos patyrimas puikiai iliustruoja šiuos žodžius. Į Sibirą ištremti baltų vaikaičiai susiliejo su rusų tauta, įleido šaknis ir nebenori grįžti į Tėvynę – Lietuvą, išpustė jų širdyse šiaurūs vėjai Tėvynės paslaptį, meilę, ilgesį. Ypač antroje emigrantų (Vakaruose ar Rytuose – visai nesvarbu) kartoje slaptinga Tėvynės trauka pamažu išnyksta. Ilgiau pagyvenę svetimos kultūros erdvėje, šalia žmonių, kurių dvasinė patirtis visiškai kitokia, gimtinę – vietovę, kurioje gimė – šie žmonės ima vadinti Tėvynę. Tačiau vis dėlto nė vienas žmogus nepakeltų dvasios tuštumos, kuri lieka netekus Tėvynės. Gamta nemėgsta tuštumos – seniai žinomas posakis, bet ne visuomet kreipiame į jį dėmesį, labai retai branginame savo Tėvynę. Jos ilgesys, vertė iškyla tik netekus galiybės joje gyventi, kai esi priverstas ją palikti.

S. Šalkauskis lietuvių tautą žmonijos istorijoje matė kaip tarpininkę, Rytų – Vakarų suvienytoją. Ar galėtų žmogus suvokti save, savos dvasios polinkius ir troškimus be gimtosios tautos kultūros? Ar pajėgtų lietuvis pažinti save, įsigilinti savojon, ne tik tautiškon, bet ir žmogišką prigimtį, jei staiga būtų nublokštas į svetimą kraštą? Tik tremties akistatoje prievarta iškyla tautos dvasinės kultūros svarba. Ji kur kas svarbesnė už kultūrą, kurią galima bet kada sunaikinti.

Ar atstatyti kopyltstulpius, kryžius bus galima visuomet, jei lietuvių širdyje lietuviybės dvasia nebus svetima? Pagaliau ir pats žmogus tobulėti, dvasiškai atsiskleisti gali tik ten, kur įleistos jo šaknys – žemėje, kurioje lietuvių kūnas ir siela gali tvirtėti.

Koks lietuvių kultūrinis paveldas? Pirmiausia – aukšta moralė. Čia vertėtų prisiminti Lietuvos Didįjį kunigaikštį Kęstutį, kurį už dorą gerbė net kryžiuočiai. Tik dėl tokio lietuviško kilniaširdiškumo, kartu ir tvirtumo, Kęstutis įgijo ne tik politinį autoritetą, bet ir išauklėjo nuostabų sūnų.

Ką reiškia lietuviui dora? Pasinaudokime žodžių principu: dora – roda. Taigi Dieviškoji roda žmogaus gyvenime turi atspinti

dėti kaip dora, t. y. lietuvių samprata, Dievas nori, jog žmogus savąjį gyvenimą nugyventų dorai. Tik dora laiduoja žmogaus vidinę harmoniją ir santarvę pasaulyje. „Religijos reikšmė kultūrai yra nepaprastai didelė, nes religija yra viltingiausia doros atrama“ (Gulyga, 1984).

Kultūra, kaip žmogiškosios veiklos rezultatų visuma, palaiko asmenį iš išorės, t. y. į žmogų patenka iš aplinkos. Religija atnaujina žmogų iš vidaus. Religinis jausmas kyla iš dvasios gelmių. Pasak Vydūno (1992), žmonių tautiniam paveldui priklauso ne tik dora, bet ir menas bei mokslas. „Mokslas yra gyvenimo vyksmas žmoniškumo lygyje“ (Šalkauskis, 1990).

Lietuvių kalbos žodyne tarp daugelio žodžio „menas“ reikšmių rastume ir sąvoką, tapačią žodžiui „mįslė“. Taigi menas – didžioji mįslė. „Meno giminė lieka žmogaus esmė“, – sako Vydūnas. O juk žmogaus esmės, kad ir kiek besistengtume gilintis, vis tiek nesuprasime iki galo, nes esame tik „kūriniai“, sukurti aukštesnės Esybės, kuri tik ir tegali iš esmės suprasti savo kūrinį. Dar kartą galime įsitikinti lietuviškų žodžių semantinės prasmės gilumu: menas – mįslė... „Meno veikalas turi gimi iš gyvo ir tauraus menininko žmoniškumo ir iš jo augti“ (Šalkauskis, 1990), t. y. kiekvienas žmogus, atsidaavęs kūrybai, menui, turi būti tyros ir doros širdies. Visi jo „kūriniai“ turėtų alsuoti humaniškumu, gyvastimi, sielos atgaiva. Kodėl tikrasis menas gali skelbti tik žmoniškumą? Nes „kuriamoji galia turi plūsti iš dvasios – sielos“, tai reiškia – iš pačios žmogaus esmės. Jeigu vis dėlto kuriančiojo dvasia nebus išstobulėjusi, tokį „menininką“ pažinsime iš jo vaisių: „Menko žmoniškumo žmogaus veikalai bus ir menkesnio meniškumo“ (Šalkauskis, 1990).

Tarpukariumi, Lietuvai atgavus nepriklausomybę, Vytauto Didžiojo universitete keletą metų dirbo profesorius V. Sezemanas, emigrantas iš bolševikinės Rusijos. Jo manymu, tik sava kalba galima prasmingai kurti, tik jos dvasią galima jausti. Ir iš tiesų kiekviena kalba turi savą melodiją, kiekvienas žodis skamba kitaip. Kalba nepaprastai svarbi tautos išlikimui, kaip savitai etninei bendrijai. Juk ne veltui caras, pavertęs Lietuvą eiline Rusijos gubernija, po

1863 m. sukilimo net daugiau kaip keturiasdešimt metų draudė lietuvišką spaudą. Jis žinojo tautinės kultūros, valstybingumo Achilo kulną.

Didžioji kiekvienos tautos svajonė ir troškimas – sukurti savo valstybę. Tai reiškia, jog tauta, ją sudarantys žmonės supranta esą giliaja savo prigimtimi laisvi žmonės. Atskiro žmogaus laisvė nepriboja kito žmogaus galimybių. Valstybės paskirtis ne skirstyti žmonėms pareigas ir veiklos sritis, bet saugoti, užtikrinti jų laisvę. Tačiau kiekvienas žmogus privalo subręsti laisvei iš vidaus. Balsas – „tu laisvas“ – turi ateiti ne iš aukštų tribūnų, bet iš širdies. Tik tada žmogus bus pasiruošęs laisvės idėjų tikrovėje jaustis vi-sateisiu.

3.3.2. IŠEIVIJOS TAUTINIS SĄMONINGUMAS: PAREIGA IR TĖVYNĖS MEILĖ

Skatindami savo tautiečius nenutautėti, įvairūs autoriai pateikia du pagrindinius tautinio sąmoningumo šaltinius: *pareigą ir tėvynės meilę*. Vieni į pirmą vietą iškelia pareigą, o patriotinius jausmus nustumia į antrą. Kiti daug reikšmės teikia tėvynės meilei, kaip tikrajam tautinio gyvastingumo šaltiniui.

Svarstydamas tautinės ištikimybės klausimą, A. Sužiedėlis pritarė įvairių filosofų mintims, kad gyvenime žmogus remiasi trimis galiomis: protu, valia ir jausmais (Sužiedėlis, 1956, 73). Apsisprendamas už savo tėvynę, žmogus turi vadovautis ne jausmais, bet protu ir valia. Tautinis susipratimas – „tai yra šviesus proto pažinimas, supratimas tėvynės, kaip etinės vertybės, kaip moralinės pareigos, ir tvirtas valios palenkimas, nusistatymas šitą pareigą vykdyti“ (Girnius, 1995, 86). Taigi tauta – etinė moralinė vertybė, šventa pareiga, kurią turi atlikti sąmoningas pilietis.

M. Krupavičiaus nuomone, tėvynė negali būti mitas, svaja arba tik gražus pasakojimas. „Tėvynė yra didelė visuomeninė pareiga, nuolatos gyvenanti ir kaip gyvas organizmas keičianti tikrovę ir savo veidą“ (Krupavičius, 1959, 90). Tėvynė gyvuoja išėivių sielose, kolektyvinėje valioje, nes ji neturi savo žemės. M. Krupavičius pri-

pažįsta, kad tokios tėvynės daug kas nemėgsta, tačiau tai, jo manymu, yra vienintelė reali ir neišgalvota tėvynė.

A. Sužiedėlis neneigia žmogaus patriotinių jausmų. Turėdamas omenyje natūralų jaunosios kartos prisirišimą ne prie Lietuvos, bet prie svetimos žemės, kurioje gimė, jis pirmą vietą suteikė protui, o ne jausmams. Tokiu būdu buvo norima paskatinti jaunuolių sąmoningumą lietuvių tapatybei. A. Sužiedėlio manymu, jausmų vaidmuo yra antraeilis, bet taip pat svarbus. Jausmai paliečia žmogų dainuojant lietuviškas dainas, žavintis didinga Lietuvos praeitimi ir panašiais atvejais.

Gyvenimas svetimame krašte, knygos „Tautos ir tautinės ištikimybės“ autoriaus J. Girniaus nuomone, negali panaikinti priklausomybės lietuvių tautai. Lietuviai, kaip ir visi kiti žmonės, priklauso savo tautai visa savo būtimi. Tai yra tas dvasinis ryšys, kūryba, kuriuo kiekvienas tautos narys dalijasi su kitais. „Tikra prasme palikti Lietuvą – tai jai mirti nutaustant“ (Girnius, 1995, 72). Todėl pareiga mylėti savo tautą svetur nesumažėja. J. Girnius mano, kad tautos išdaviku tėvynainį galima vadinti tuomet, kai šis ne palieka savo kraštą, bet pakeičia tautybę.

Palikimo priežastys iš esmės gali būti dvejopos: dėl okupantų prievartos ir dėl skurdo, materialinio nepritekliaus. Jei pastarasis susijęs su skurdinančia okupanto veikla, tuomet tai taip pat prievartos atvejis. Nepaisant šių priežasčių, tautos išdavimą lemia kiekvieno individualus sprendimas. Kiekvienas žmogus renkasi: arba susilieti su svetima kultūra, arba išlaikyti ir toliau vystyti savo tautines vertybes.

Tautinę vienybę iškelia ir Lietuvių Charta. J. Girniaus manymu, ji remiasi tautiniu broliškumo jausmu ir sąmone. Visi lietuviai tarpusavyje turi būti broliai, nes yra vienos tautos vaikai. Juose visuose yra Lietuva. Meilė Lietuvai turi pasireikšti per meilę kiekvienam lietuviui ir atvirkščiai. Vėl akcentuojamas aktyvumas: nepakanka nebūti kam nors priešų, lygiai taip pat reikia siekti būti kiekvieno lietuvi broliu konkrečioje situacijoje. Tautinė vienybė įpareigoja imtis atsakomybės už kitus. Ypač tai pabrėžtinai svarbu nutautimo

grėsmės akivaizdoje. Negalima naudoti prievartos, bauginimų, grasinimų vienybei palaikyti. Todėl vienintelė sankcija nutautėjusiam lietuviui tegali būti „gėda“ bendruomenės narių akyse.

Tautinis jaunųjų kartų auklėjimas turi būti grįstas ne pareiga, kuri pirmiausia plauktų iš Lietuvių Chartos, bet tautiniu ugdymu. Pareigos ilgainiui tampa formaliais reikalavimais, kol galiausiai yra pamiršamos. Todėl tikrasis uždavinys – būtina savo vaikus išauklėti tikrus lietuvius, ne iš pareigos tokiais besijaučiančiais, o iš tikrųjų tokius esančius ir norinčius būti, t. y. nusistačiusius ir savo vaikams perteikti tautinę gyvybę lietuviškose šeimose. J. Girnius tokį auklėjimą formuluoja kaip jaunosios kartos ugdymą, įdiegiant lietuvišką charakterį, mokant istorijos, perteikiant tautos kultūrinius laimėjimus.

J. Girnius išskiria keturis tautinio auklėjimo veiksnius: 1) šeimą, 2) lituanistinę mokyklą, 3) vasaros stovyklas, 4) jaunimo organizacijas (Girnius, 1995). Didžiausias dėmesys suteikiamas šeimai. Panašiai lietuviška šeima iš 13 Lietuvių Chartos punktų užima 4 vietą. Tačiau skirtingai nuo Chartos ir kitų išeivijos atstovų pasisakymų, J. Girnius neakcentuoja grynos lietuviškos šeimos kūrimo. Šeimoje vaikas pradeda savo dvasinį brendimą tėvų kalba. Tėvų uždavinys yra apsaugoti vaikus nuo per didelės svetimos kultūros įtakos. Autoriaus nuomone, ypač mama turėtų rūpintis ne savo vaikų karjera, bet jų žmogišku ugdymu. Tėvai gali ir turi skatinti vaikus siekti savo noru mokytis lituanistinėse mokyklose.

Reikia pastebėti, kad J. Girniaus idealizmas ir tėvynės meilė pagrįstas tikėjimu Lietuvos istoriniu amžinumu, lietuviškos dvasios kūrybiniu nemirtingumu, lietuviškos išeivijos pašaukimu įžiebtį drąsą kovai už laisvę, nors paprastai miršta ir tautos, ir kultūros, o išeivija ištirpsta svetimoje visuomenėje. Projektuodamas lietuviškąją išeiviją, autorius labai aiškiai išskiria etines sąvokas: pareiga, kaltė, gėda, atsakomybė už savo bendruomenę, broliška meilė. Kartu su tautiniu sąmoningumu, bendruomeniniu gyvenimu, tautiniu ugdymu jos formuotų lietuvių diasporą (Gedvilienė, Šukys, 2007).

3.3.3. PILIETIŠKUMAS

Šiuo metu vis aktualesnis tampa pilietiškumo ugdymas. Paskutiniaisiais metais Europos Sąjungos plėtros bei globalizacijos procesų kontekste jam skiriama ypač daug dėmesio. 2005 metai buvo paskelbti pilietiškumo ugdymo metais, įvertinus kai kurias neigiamas tendencijas (pavyzdžiui, 2004 m. rinkimuose į Europos parlamentą per paskutiniuosius dvidešimt metų dalyvavo mažiausiai rinkėjų), teigiamų poslinkių paiešką. Siekiama prasmingos, kultūros ypatumus įvertinančios integracijos. Pilietiškumo samprata yra daugiasluoksnė. Ji apima kiekvieno žmogaus aktyvumą, ryžtą siekiant savo teisių dalyvauti vietos bei savo valstybės reikaluose, laikantis aktyvios pozicijos Europos Sąjungos ir kitais klausimais (Krofli, 2004).

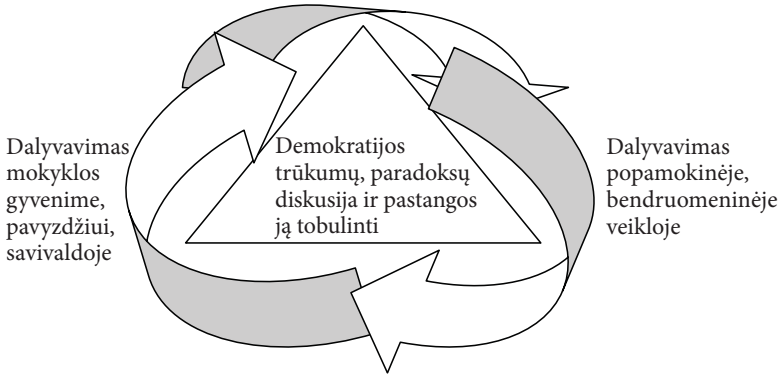
Tapti piliečiu galima tik dalyvaujant įvairiuose procesuose. Elgdamesi kaip piliečiai, jais ir tampame. „Pilietiškumas yra mokymosi visą gyvenimą neatsiejama dalimi, ir tik pilietinėje, laisvoje ir demokratinėje visuomenėje jam skleistis yra palankiausios sąlygos“ (Katus, 2002).

Dalyvavimas yra viena reikšmingiausių pilietiškumo dimensijų.

Mokymasis ne tik formaliojoje švietimo sistemoje, bet ir mokymasis įvairiuose kursuose, seminaruose yra individo dalyvavimas, neatsiejamai susijęs ir su bendruomenine, valstybine veikla. Dalyvaudami įvairiose spaudimo grupėse, nevyriausybinėse organizacijose, asociacijose, prisidedame prie teisingesnių sąlygų aplinkiniams kūrimo.

Mokykloje yra nemenkos galimybės piliečiui ugdyti (6 pav.). Dalyvavimas valstybės ir pasaulio reikaluose (dalyvavimas rinkimuose), aktyvesnis moterų įsitraukimas į politinę veiklą įvairiuose (savivaldybių ir valstybės) lygmenyse yra esminis siekiant, kad būtų priimami tokie įstatymai, kuriuose įvertinami įvairių žmonių įvairūs poreikiai, ir užtikrinant, kad įstatymų taikymas nepažeistų grupės ar atskiro žmogaus teisių.

Dalyvavimas formaliojo švietimo ugdymo turinyje
(pavyzdžiui, Pilietiškumo pagrindų, Politologijos, Istorijos kursuose)

6 pav. Ugdymo pilietiškumui dimensijos (Foster, Graeffe, Zuzevičiūtė, 2005, 8)

Dėmesį pilietiškumui reikia skirti tiek mokantis formaliai (pavyzdžiui, vidurinėje, profesinio ugdymo mokykloje, suaugusiųjų mokymo centre), tiek teikiant neformaliojo švietimo paslaugas. Edukologai neturėtų išleisti iš akių, kad tik aktyvus kiekvieno ugdytinio, suaugusiojo dalyvavimas ir yra būdas tapti aktyviu piliečiu, vykdančiu savo pareigas ir ginančiu savo ir aplinkinių teises.

Patriotiškumas ir pilietiškumas gali sietis, bet jokių būdu nesutampa ir net gali vienas kitam prieštarauti. Remiantis vien jausmais, negalima sukurti ne tik pilietinės bendruomenės, bet net ir paprasčiausios šeimos. Patriotui užtenka jausti, o pilietis privalo veikti – protingai, drąsiai. Jausmingam patriotui nereikia tų savybių, kurios absoliučiai būtinos piliečiui.

Patriotizmas yra pilietiškumo šaknys. Tačiau tik šaknys. Pilietiškumą galima palyginti su medžiu: kamienas, šakos, lapai ir žiedai. Jeigu nupjauname medžio kamieną, lieka šaknys, glūdinčios žemės tamsoje; mes smengame į tamsią nacionalistinę mistiką, visiškai nesusijusią su pilietiškumu.

Klausimai ir užduotys

- Su kuo siejamos edukologijos mokslo ištakos?
- Kokiame kontekste plėtojosi švietimas Lietuvoje?
- Apibūdinkite žemdirbiškosios kultūros (etniškąjį) modelį.
- Kada Lietuvoje įkurta pirmoji mokykla? Kada įkurta pirmoji parapiinė mokykla?
- Išvardykite ir trumpai apibūdinkite spaudos draudimo metais lietuvių kultūrą ir raštą puoselėjusius žmones.
- Apibūdinkite pilietiškumo sampratos skleidimosi temas.

UŽDUOTIS

Prašome perskaityti tekstą, atsakyti į žemiau pateiktus klausimus, atlikti užduotis.

UGDYMO TIKSLO PROBLEMA. UGDYMO FILOSOFIJOS TRADICIJŲ APŽVALGA

Išstudijavę šį skyrelį, studentai gebės:

- Paaiškinti sąvokas „tikslas“, „veiksniai“.
 - Charakterizuoti pagrindinius „objektyvius“ ugdymo veiksnius.
 - Išvardyti ir apibūdinti pagrindines edukologijos pamatinių svarstymų sroves.
 - Charakterizuoti pagrindinius „subjektyvus ugdymo veiksnius“.
 - Paaiškinti objektyvių ir subjektyvių veiksnių tarpusavio ryšį.
-

4.1. UGDYMO TIKSLAS. UGDYMO VEIKSNIŲ PROBLEMA

Kaip minėta, glaudžiausi ryšiai edukologiją sieja su filosofija. Kečiame tokius filosofinius klausimus, kurių atsakymų paieška būtų įdomi ir prasminga veikla. Ieškodami atsakymų tampame tais, kuo norime tapti, tais, kuo, mūsų nuomone, gera būti.

Į kai kuriuos klausimus atsakymai rasti, ypač į tuos, kuriuos savo gyvavimo aušroje filosofija suformulavo apie gamtą. Pavyzdžiui, nustatyta, kad ne Parmenidas, o Demokritas buvo teisus, teigęs, kad viskas yra sudaryta iš dalelių (tiesa, šiuolaikinė teorinė fizika kalba

apie universalią dalelę, vienu metu esančią visur ir siejančią viską į visumą – vadinasi, net ir šis klausimas nėra atsakytas).

Į kitus klausimus (pavyzdžiui, kokia žmogaus prigimtis: gera, bloga ar neutrali? Ar egzistuoja absoliuti tiesa, ar ne?) neatsakyta, tačiau paieškos procesas yra savaime vertingas.

Klausimas – koks ugdymo tikslas? – yra vienas tokių. Šiame skyrelyje trumpai analizuosime, kokie gali būti principiniai atsakymai, kuriuos galima formuluoti laikantis vienos ar kitos perspektyvos, bei analizuosime, kaip ugdymo tikslas grindžia konkrečios ugdymo sąveikos organizavimą (Craver, Ozmon, 1996; Jovaiša, 1994, 2001; Laužackas, 1997, 2000; Stulpinas, 1993, 1994; Taruškienė, 1997; Šalkauskis, 1992a, 1992b; Šernas, 1995).

Tikslo sampratos:

- Siekiamoji priežastis ir siekiamoji gėrybė (Šalkauskis, 1992a, 1992b);
- Ugdytojo ir ugdytinių galutinis rezultatas (Jovaiša, 1994, 2001);
- Mąstant suformuojamas idealas, atliekami tam tikri veiksmai, organizuojama savo ir kitų veikla (Platonas, 427–347 m. p. m. e.).

Pasak Jovaišos (1998), ugdymo tikslai yra:

- Žmogaus prigimties atžvilgiu (fizinės būklės, esminių poreikių, sąmonės lygmenyse);
- Žmogaus, kaip socialinės būtybės, atžvilgiu (darbo, mokslo, kūrybos lygmenyse);
- Transcendentinių svarstymų atžvilgiu (būties, tautiškumo, asmeninių įsipareigojimų lygmenyse).

Ugdymo tikslus lemiantys veiksniai

Objektyvūs veiksniai (visuomenės išsivystymas, bendrieji įsitikinimai, vertybės, normos, civilizacijos lygis). Pavyzdžiui, iki XX a. buvo manoma, kad nepilna šeima yra blogai, vyravo nuostata, kad vieniša mama verta labdaros, bet ne pagarbos. Ši norma, be abejo, pagrįsta įvairiais kitais giluminiais įsitikinimais ir vertybėmis, tačiau egzistuoja ir civilizacinis aspektas. Ekonomiškai nepilna šeima – tai šeima be užtikrintų pajamų šaltinių, todėl vaikai tokioje

šeimoje bus prasčiau aprūpinti, negu vaikai, augantys pilnoje šeimoje. Tai galiojo įvairiems sluoksniams. Pavyzdžiui, žemės ūkyje viena mama tikrai sunkiai verstųsi, tačiau ir kilmingųjų šeimos nesantuokinis vaikas, galiojant paveldo saugojimo tradicijai, pasmerktas nepritekliui. Kultūriniai ir ekonominiai veiksniai, visuomeniniai ir politiniai judėjimai, teisinė sistema yra tarpusavyje neatsiejamai susipynę, ir ši sampyna sudaro objektyvių veiksmų šerdį. Žmonės tik intelektualinėje diskusijoje gali juos peržengti, t. y. įsivaizduoti, kad gali būti kitaip. Taip kuriamos vizijos, modeliai, taip dabartyje kuriama ateitis (Jakavičius, Juška, 1996; Juodaitytė, 2002; Kvietkienė, 2005, Sociologija, 2003; Vaitkevičius, 2001).

Šie – objektyvūs – veiksniai žmogaus gyvenimo laikotarpiu kinta gana lėtai. Anksčiau individo gyvenimo laikotarpiu galiodavo objektyvūs veiksniai (jie galiodavo net kartoms), pavyzdžiui, feodalizmas. Šiuo metu net ir objektyvūs veiksniai keičiasi greičiau. Pavyzdžiui, praėjusio šimtmečio viduryje vyravusį biheiviorizmą keičia praturtina humanistinė nuostata.

Veiksniai, kurie galioja tam tikrą laikotarpį (dabar vis trumpiau) bei kurie apibrėžia bendrąsias diskusijas, lemia įsitikinimus, kad kai kurie dalykai yra gerai, o kiti – nepriimtini, kurie sudaro priimtinos veiklos pamatus ir kuriuos peržengia tik kritinė ir kūrybinė mintis, vadinami objektyviais veiksniais. Filosofinės tradicijos, brėžusios vertinamų ir siekiamų dalykų horizontą, sudaro vieną esminių vyraujančių įsitikinimų kūrimosi pamatų. Todėl šiuos klausimus analizuosime atskirai. Asmeniniai įsitikinimai, asmeninė teorija, vertybės, kuriomis tiki mokytojas, andragogas ar besimokantieji, vadinami subjektyviais veiksniais.

4.2. UGDYMO FILOSOFIJOS TRUMPA APŽVALGA

Pirmąkart bendruomenėms svarbiausia buvo išlikti, senosios kultūros šalyse, pavyzdžiui, Indijoje, pabrėžiami ir kiti siekiniai. Pasak Budos mokymo, būtina ugdyti tobulą žmogų (jam būdingos teisingos žinios, teisingos žmogaus nuostatos, teisingas kalbėjimas,

teisinga veikla, teisingas gyvenimas, teisingos pastangos, teisingas dėmesys, teisinga meditacija). Kinijoje Konfucijaus tikslas buvo išugdyti kilnų vyrą. Spartoje tikėta, kad svarbiausia – išugdyti fiziškai stiprius karius. Tik Atėnuose pradėta svarstyti apie tai, kad svarbu parengti valstybės pilietį, neabejingą menui, muzikai. Feodalinėje visuomenėje manyta, kad būtina išugdyti gerą riterį, vertintas ir skatintas paklusnumas bažnytinei visuomenei, nes tai atitiko XII–XIII a. luominį visuomenės suskirstymą (kiekvienas luomas turėjo ugdymo tikslus). Renesanso epochoje ugdyta harmoninga asmenybė, Naujaisiais (Švietėjiškas laikotarpis) laikais akcentuota proto svarba, Naujaisiais laikais – iniciatyva ir kūrybiškumas (Lukšienė, 1993, 1996; Vaitkevičius, 2001).

Liberalioji srovė. Tai seniausia srovė. Tarp jos pradininkų ir šalininkų – Platonas, Sokratas, Aristotelis, Augustinas, Tomas Akvinitis, Van Dorenas, Kantas (Ozmon, Craver, 1996).

Liberaliojo požiūrio ištakos sietinos su Sokrato, Platono ir Aristotelio įvardyta pažinimo, išlaisvinančios galios, organizuotų žinių, proto galios svarba. Pasak jų, tiesa yra absoliuti, tik ji ne visiems atsiveria, norint ją atskleisti, būtina daug ir nuoširdžiai dirbti. Platonas (2000) pažymėjo, kad toks žinojimas pasiekiamas tik daug ir sunkiai dirbant: pirmiausia reikia mokytis gramatikos ir retorikos, tada – gamtos mokslų, istorijos, literatūros, vėliausiai – logikos ir filosofijos.

Liberaliosios tradicijos atstovai taip pat tiki, kad žmogaus prigimtis iš esmės nėra vienaplotmė, t. y. kad žmogus yra tiek racionali, protaujanti, tiek turinti ir besilaikanti tam tikrų moralės normų, leidžiančių jai susiderinti su kitais, būtybė. Mokydamasis žmogus laisvėja, tačiau tai sudėtingas, kartais net skausmingas procesas, nes taip atsikratoma prietarų, artėjama prie tiesos, dar daugiau – prisiimama atsakomybė ir kitiems padėti tiesą pažinti. Sokrato palikimas – atida klausimams, dialogui, tarpusavio pagalbai ir skatinimui, artinantiems prie tiesos.

Aristotelis vienas pirmųjų atskyrė praktinę išmintį (pavyzdžiui, meną), nuo teorinės išminties (pavyzdžiui, mokslo). Aristotelio

manymu, išmintis, tiesos kontempliacija yra ypatinga vertybė, prilygintina laimei.

Pirmieji mąstytojai, pagrindę liberaliąją tradiciją, nevertino profesinio ugdymo. Jiems labiau rūpėjo valdytojų ugdymas, tačiau šis minties apribojimas vertintinas to meto kultūrinių ir civilizacijos realijų kontekste, kurios ir vėliau labai veikė liberaliąją mintį. Pavyzdžiui, šv. Augustinas (2001) pažymėjo, kad svarbiausia švietimo paskirtis yra rengti žmogų gyvenimui po mirties, tačiau atkreipė dėmesį, kad klasikinės studijos gali tam tik pasitarnauti. Viduramžių Europos krikščioniškosios minties pakilimas siejamas su šv. Tomo Akviniečio (1225–1274) darbais iš (Filosofijos chrestomatija, 1980). Panašiai kaip Aristotelis (Filosofijos chrestomatija, 1977), jis pabrėžė, kad žmonės siekia laimės, o ją rasti galima pažinus tiesą ir gėrį.

Vienas siūlomų mokymosi metodų yra konceptualizavimas, t. y. savo sampratos kūrimasis, remiantis sukaupta informacija. Kitas mokymosi metodas, buvęs ypač svarbus krikščioniškojo pažinimo tradicijoje – kontempliacija, skirta skatinti savyje glūdinčią tiesą atsiskleisti ir jos klausytis.

Kaip minėta, liberaliojo švietimo šalininkų nuomone, mokytojo vaidmuo yra labai svarbus. Viena vertus, mokydamasis žmogus žengia arčiau žinojimo, kaip sudarytas pasaulis, kaip reikia deramai elgtis bei kaip ugdyti dvasią. Antra vertus, toks žmogus, matydamas daugiau ir plačiau negu anksčiau, privalo padėti aplinkiniams tai daryti. Analizuojant liberaliosios švietimo srovės ypatumus, tenka pažymėti ne tik jos atsargų požiūrį į profesinį švietimą (tai viena priežasčių, kodėl jis dažnai vadinamas elitistiniu), bet ir į gamtos mokslus, kurių svarba ugdymo turinio pilnatvei pradedama pripažinti tik pastaraisiais dešimtmečiais.

Biheivioristinės srovės šalininkai mano, kad žmogus iš esmės yra pasyvus ir elgsis taip, kaip jį skatins aplinka. J. B. Watsono, B. F. Skinnerio, E. L. Thorndike'o darbai (XX a. 2–4 dešimtmečiai) šalia Ch. Darwino, I. R. Pavlovo ir kitų indėlio yra vieni reikšmingiausių, tačiau ištakų tenka ieškoti anksčiau.

Empiricizmo plėtotę XVII a. paskatino F. Bacono ([1561–1626], 2004) ir Dž. Locke'o ([1632–1704], iš Teresevičienė, Gedvilienė, Zuzevičiūtė, 2006) idėjos.

E. L Thorndike'as (1932) tęsė tyrinėjimus su gyvūnais ir žmonėmis ir įrodė, kad egzistuoja tiesioginis ryšys tarp stimulo ir reakcijos (S–R) ir kad žmonės gerai prisimena reakcijas, po kurių patyrė teigiamas pasekmes. Jis nustatė, kad organizmas mokosi, jei:

- Yra pasirengęs mokytis (tai aplinkybės, kuriose, tikėtina, organizmas – gyvūnas ar žmogus – yra palankiai ar nepalankiai nusiėikęs mokytis);

- Praktikuojasi (ryšys tarp stimulo ir reakcijos stiprėja procesą kartojant);

- Yra pasekmės (tinkamai sureagavus, teigiamos pasekmės stiprina reakciją, neigiamos – silpnina).

- Biheivioristinės srovės atstovai tiki, kad žmogaus asmenybė yra sudėtingas sudėtingos aplinkos veiksmų rezultatas. Kiekvieno *homo sapiens* galutinis tikslas yra išlikti ir klestėti, todėl viena švietimo paskirčių yra taip reguliuoti aplinkos sąlygas – stimulus ir pastiprinimą, – kad padėtų žmogui išlikti visuomenėje. Akcentuoti tokie įgūdžiai, kurie įgalina susirasti darbą, jį išlaikyti, siekti karjeros, t. y. svarbu mokėti mokytis, kadangi kitu atveju žmogus gali likti visuomenės kaitos procesų nuošalėje. Dar daugiau, svarbiausia švietimo paskirtis yra pačios visuomenės išlikimas. Vadinas, kiekvienas narys turi elgtis taip, kad prisidėtų prie jos gyvybingumo, dinamiškumo bei produktyvumo. Reikia skatinti bendradarbiavimą, derinimąsi prie kitų. Šiandien ugdymo procesas dažnai aprašomas mokymo – mokymosi uždaviniais, kuriems būdingos trys dimensijos: nurodoma, kokios yra mokymosi aplinkybės, nurodoma, ką besimokantieji turi gebėti padaryti ar pagaminti, ir aprašomi kriterijai, pagal kuriuos matuojama, ar demonstruojamas elgesys jau yra tinkamas, ir ar rodo planuotą gebėjimą kažką padaryti ar pagaminti.

Kaip minėta, biheivioristinės tradicijos šalininkai tiki, kad švietimas turi padėti žmogui prisitaikyti ir išlikti visuomenėje, o visuomenei – klestėti. Švietimo atskaitomybės ir kokybės užtikrinimo

klausimus analizavo dar progresyvistai, tačiau bihevioristinėje tradicijoje jie ypač svarbūs, kadangi švietimas tiesiogiai tarnauja individo ir visuomenės reikmėms, todėl būtina nuolat stebėti, ar vykdo šį uždavinį. Švietimas suprantamas kaip sistema, kurios dalių tarpusavio sąveika ir tinkamas funkcionavimas užtikrina kokybišką veiklą. Šioje tradicijoje ypač svarbu mokytis darbo vietoje, mokytis programuotai, individualizuotos, dažnai – kompiuterizuotos programos, kurioms būdingas nuoseklumas, žingsniai, teigiamas skatinimas. Mokytojo užduotys yra gana plačios, pavyzdžiui, mokytojas turi mokėti nustatyti mokymosi poreikius, pagal juos numatyti mokymosi uždavinius, teikti informaciją ir grįžtamąjį ryšį apie tai, kaip sekasi jų siekti. Mokytojas bihevioristinėje nuostatoje yra greičiau reguliuotojas, tikrintojas, kontrolierius, pateikiantis informaciją.

Filosofinės ugdymo krypties – pragmatizmo – idėjos smarkiai paveikė ugdymo filosofiją. Pasak jos, sunku ar beveik neįmanoma rasti absoliučią tiesą, nes subjektyvus kiekvieno pažįstančiojo požiūris ir yra neatsiejama tiesos dalis (James (1842–1910), 1995). Reliatyvizmas, dėmesys kiekvieno žmogaus požiūriui ir patirčiai yra esminiai komponentai, kurie neleidžia tikėti absoliučia tiesa. Ch. S. Peirce (Filosofijos Chrestomatija, 1974) pažymi, kad tik praktiškai patikrintos ir išgyventos idėjos gali būti taip vadinamos, priešingu atveju, jos tėra hipotezė, minties užuomazga.

Dažniausiai pragmatizmo idėjos siejamos su D. Diuji ([1859–1952] 1900, 1914, 1916, iš Craver, Ozmon, 1996) darbais, kuris pagrindė dėmesio individui ir jo poreikiams būtinybę (mokinio centre idėja), kadangi žmogus ugdomi tiek šeimoje, tiek bendraudamas su kitais žmonėmis, išgyvendamas teigiamus ir neigiamus jausmus, dirbdamas, t. y. kaupdamas patirtį. Progresyvistai XIX a. pabaigoje įtikino, kad žmogaus ugdymas vyksta visur ir visada, išgyvenimai ir patirtis yra mokymosi šaltinis, tačiau švietimo institucija yra viena svarbiausių patirties kūrėjų. Patirtis turi įgalinti atsakingo, veiklaus žmogaus ugdymąsi bei prisidėti prie socialinės kaitos. Progresyvistai pabrėžė būtinybę mokytis iš savo patirties, tiesioginės veiklos, todėl įvairūs praktiniai darbai, probleminis mokymas, darbas projektų metodu, jų nuomone, yra vieni populiariausių ir

prasmingiausių. *Radikaliosios* tradicijos ištakos apima marksistinę, anarchistinę tradicijas ir kairiųjų neofroidistų idėjas. Karlas Marxas ([1918–1983], iš Craver, Ozmon, 1996), analizuodamas kapitalizmą ir jo trūkumus, neišryškino švietimo vaidmens keičiant šią politinę-socioekonominę sanklodą. Švietimo, konkrečiai – mokyklos vaidmenį keičiant politinę tvarką akcentavo Countsas (XX a. 3–4 dešimtmečiai, Didžiosios depresijos Jungtinėse Amerikos Valstijose laikotarpis), agituodamas už tai, kad mokykla privalo priešintis kapitalizmui. Mokykloje turi būti kalbama apie kapitalizmą grindžiančias normas, taip pat apie normas, grindžiančias teisingesnę – socialistinę – sanklodą. Jo samprata, mokytojas yra revoliucionierius, aktyviai keičiantis *status quo*. Pasak T. Brameldo (iš Ozmon, Craver, 1996), neverta tikėtis, kad mokyklos tiesiogiai pakeis vyraujančią tvarką, tačiau mokykla dalyvauja socialinėje kaitoje aiškiai įvardydamą egzistuojančios sanklodos trūkumus ir skatindama kritinę diskusiją jų atžvilgiu.

Ištakų ir šiuolaikinių idėjų analizė rodo, kad radikali socialinė kaita, lygių teisių ir galimybių siekimas, akcentuojant kartais visišką kiekvieno individo autonomiją ir visišką laisvę rinktis, turėtų būti mokymosi (kai kurių radikalistų manymu, švietimas pats neturi prasmės) tikslas.

Radikalioji tradicija nėra pasiūliusi įdomių mokymosi metodų. Nuosaikesnieji, pavyzdžiui, T. Brameldas, pasisako už diskusiją, kritinę analizę. Mokytojo vaidmuo taip pat nevienareikšmis: viena vertus, mokytojas turi demonstruoti nepakantumą priespaudai, skatinti išvelgti jos apraiškas, antra vertus, kiekvienas mokytojo sakinyis ar žodis yra intelektualinės priespaudos apraiška.

Analitinės filosofinės srovės įtaka švietimui žymesnė XX a. antrojoje pusėje. Jos dėmesio centre – sampratų, argumentų aiškumas, politinių pasisakymų skaidrumas bei pagrįstumas (Lawsonas, Pattersonas). Šios srovės ištakų rasime Platono darbuose, tačiau įtakingesni darbai parengti XX a. pradžioje ir viduryje (Russelas, Wittgensteinas, Scheffleris). Analitinės filosofijos šalininkai nebediskutuoja apie žmogaus, būties ar dievo prigimtį. Jų manymu, filosofinių svarstymų centre turėtų būti kalba (Teresevičienė, Ged-

vilienė, Zuzevičiūtė, 2006). Mokslinio realizmo idėjos labiausiai prisidėjo prie analitinės srovės plėtotės. Realistų manymu, vertybė yra tokia pati objekto dalis, kaip spalva ar bet kokia kita savybė. Kalba yra socialinis konstruktas, socialinis reiškiny, sukurtas bendromis visų žmonių pastangomis, todėl filosofo paskirtis yra ne aiškinti tikrovę, bet atskleisti ir išspręsti kalbos neaiškumus ir paradoksus, kurie atsirado daugeliui žmonių individualiai interpretuojant realybę. Kiekvienas žodis turi būti aiškiai apibrėžtas, reikia susitarti arba dėl vienos reikšmės, arba bent žinoti, kokia konkrečia reikšme žodis vartojamas.

Humanistinis švietimas remiasi egzistencializmo, humanistinės raidos psichologijos (Kierkegaard'as, Heideggeris, Jaspersas, Buberis, Maslowas, Rogersas, Allportas, Toughas ir kt.) nuostatomis: žmogaus esmingu siekiu būti savarankiškam, autonomiškam ir kūrybingam. Humanizmo ištakas randame Aristotelio darbuose, tačiau jos išsiskleidė Renesanso laikotarpiu, kaip priešara suvaržytai, scholastiškai minčiai apie žmogaus prigimtį. XIX a. humanizmas buvo nukreiptas prieš urbanizaciją ir industrializaciją, pakeitusią daugelio valstybių kraštovaizdį socialine ir tiesiogine prasme. Nyko tradicinės bendruomenės, kuriose, kaip saugiam tinkle, prabėgdavo daugelio žmonių gyvenimai. Gyvendami didelėmis, vieni kitų nepažįstančių grupėmis milijoniniuose miestuose, dirbdami didžiuliuose fabrikuose, žmonės prarado pasitikėjimą savimi, tapatumą, kai kuriais atvejais susitapatindavo su mažutės detalės didelėje mašinoje vaidmeniu.

XX a. humanistinė mintis ne tik įtvirtino šį palikimą, bet ir siekė pasiūlyti alternatyvą, prieštarą įsigalinčioms biheviorizmo nuostatoms.

Kaip minėta, humanistinės psichologijos šalininkai siekė rasti kitą kelią, negu siūlė psichoanalizės ir biheviorizmo šalininkai. Pagrindinės vertybės, kuriomis tikima humanistinėje tradicijoje, yra:

- geroji žmogaus prigimtis,
- laisvės ir autonomijos siekis,
- kiekvieno žmogaus gebėjimas atskleisti savo galias,
- susikurti unikalią savastį.

Humanistams mažiau rūpi tiesa, negu, pavyzdžiui, liberaliosios filosofinės srovės ar pragmatizmo atstovams. Tiesa yra tai, kad žmogus turi teisę į save ir į savo augimą. Todėl švietimo paskirtis yra sudaryti galimybes individualioms galioms skleisti ir savasčiai kurtis. Humanistams ypač svarbus mokytojo / andragogo vaidmuo. C. Rogersas (1969) pažymi, kad mokytojas – tai pagalbininkas, rėmėjas, skatintojas.

Humanizmo idėjos pagrindiniai principai:

- Žmogus iš prigimties yra geras;
- Individai yra laisvi ir autonomiški, todėl gali savarankiškai apsispręsti;
- Kiekvienas žmogus yra unikali asmenybė, turinti tobulėjimo potencialą;
- Žmonės jaučia atsakomybę už save ir už kitus;
- Žmonės gali sąmoningai kontroliuoti savo elgesį;
- Žmogus gali sukurti save – adekvačiai asmeniniame, darbo bei socialiniame gyvenime tapti funkcionuojančia asmenybe.

Humanizmo atstovai pritaria C. Rogerso minčiai, kad kiekvieno individo esminė tendencija yra aktualizuotis, išsireikšti, tai apibrėžta genetiškai (žmogus yra biologinė būtybė, jo organizmas auga, vystosi) ir psichologiškai (žmogus siekia saviraiškos, saviaktualizacijos: darbe, šeimoje ar mene). Saviaktualizacija kartais kelia sunkumų, nes reikia nugalėti nepritirimą, kartais – save, pvz., savo tingumą. Saviaktualizacija retai įmanoma be pastangų, be drausmės, tačiau rezultatai, pasiekimai, pasididžiavimas savimi, supratimas, kad esi ypatingas ir gali kažką pasiūlyti kitiems, padeda įveikti sunkumus (Craver, Ozmon, 1996).

Paskutiniaisiais dešimtmečiais humanizmu siekiama grįsti visas ar bent daugelį ugdymo sąveikų.

Tarp kitų srovių paminėtina pozityvistinė, pasak kurios, ugdymo tikslas formuluotinas remiantis klasikiniu pozityvizmu, tai yra:

- priimantis tiktai tiesą, kurią skelbia tikslieji mokslai;
- remiasi tik empiriniu tikrovės pagrindu.

Socialinės pedagogikos srovės dėmesio centre – socialiai aktyvus asmuo. Kultūros pedagogika (A. Maceina) pabrėžia, kad svarbu:

- kurti ir perimti objektyvias vertybes;
- tobulinti visuomenės gyvenimą;
- plėtoti socialinio gyvenimo dorybes (tyrumą, toleranciją, veiklumą ir tiesą).

„Darbo mokyklos“ prasmės svarstymų centre – mintis, kad mokykla turi parengti socioekonominiam gyvenimui. Mokyklose imta mokyti rankų darbo, susieto su amatais, įgūdžių, reikalingų būsimam profesiniam fiziniam darbui, todėl kurtos mokyklų dirbtuvės, formavosi skirtingos pažiūros – kreipiama į profesinį pasirengimą. Kaip minėta analizės pradžioje, pavyzdžiui, liberalioji svarstymų srovė profesiniam ugdymui neskyrė dėmesio, tik XIX a. pabaigoje – XX a. suprasta profesinio ugdymo reikšmė.

„Naujosios mokyklos“ svarstymų srovė (XX a. pradžia) siekė užtikrinti individualų vaiko psichinį ir socialinį-demokratinį vystymąsi: grupėje ugdyti bendrą iniciatyvą, kritišką mintį ir tikrą solidarumą. Manyta, kad mokykla turi tapti miniatiūrine visuomene, autonomiškai ir demokratiškai tvarkančia savo reikalus, todėl reikia kurti mokyklinę bendruomenę, kurią sudaro tėvai, mokiniai, mokytojai, gyvenantys tarsi viena šeima. Tačiau šios srovės šalininkai pripažino, kad reikia individualizuoti mokymą pagal vaikų gebėjimus ir charakterį.

Atskirai paminėtina religinio ugdymo tradicija. Fridrichas Vilhelmas Fersteris (1869–1966) pažymėjo, kad svarbiausias ugdymo tikslas – dorovinis auklėjimas. Būtent religinis auklėjimas padeda kurti dvasingumą, kuris teikia žmogui kilnesnį gyvenimą, gebėjimą aukotis bendram labui. Tam pakanka tikros meilės, kurios moko krikščionybė. F. V. Fersteris pasisakė prieš laisvąjį auklėjimą, perdėtą optimizmą ir pesimizmą, žavėjimąsi gerąja žmogaus prigimtimi, griežtai kritikavo amerikietiškojo pedagoginį individualizmą, vokiškąjį racionalizmą.

Žakas Maritenas (1882–1973) šeimoje buvo auklėtas protestantizmo dvasia, o nuo 1905 m. tapo kataliku. Autoriaus idėjų pagrindas – integralinis humanizmas, apimantis asmenybės ir bendražmogiškąją kultūrą, grindžiamą žmogaus teisėmis, dvasiniais poreikiais.

XX a. pradžioje, vystantis psichologijos mokslui, ypač – psichoanalizei, svarstyta šio mokslo idėjas taikyti ugdymui, pavyzdžiui, psichoanalitinei pedagogikai. Pabrėžta, kad pagrindinis ugdytinio vystymosi veiksnys yra sąšamonė, kurios gelmėse glūdi biologiniai potraukiai, kad potraukių neįmanoma pakeisti, bet reikia ugdyti, nukreipti į kitokį aktyvumą (šis procesas vadinamas sublimacija – mokymas ir auklėjimas yra sublimacijos procesas), todėl reikia rengti savianalizės procesus, kuriuose auklėtinis išsiskatytų intymius išgyvenimus.

Pabaigoje būtina pastebėti, kad analizuojant idėjų ištakas sąvokos „pedagogika“ vartojimas šalia „edukologija“ yra pagrįstas istorinėmis realijomis, nes, kaip minėta, edukologijos terminas vartojamas nuo XX a. 10 dešimtmečio. Akcentuotina ir tai, kad idėjos viena kitą papildo, siejasi, kai kuriais atvejais viena srovė tampa kitos ištakomis. Todėl šioje, edukologijos pamatams skirtoje knygoje tik nubrėžiamos tolesnės analizės ir studijų gairės.

4.3. SUBJEKTYVŪS VEIKSNIAI

Kiekvienas ugdymo sąveikos dalyvis pasirenka svarbiausius dalykus, kartais – nesąmoningai, tačiau profesionalūs ugdytojai (mokytojai ir andragogai) turi būti sąmoningi savo vertybių, giluminių nuostatų apie žmogaus prigimtį bei raidos perspektyvas atžvilgiu. Apie rengimąsi tapti ugdytoju (mokytoju ar andragogu) kalbama kituose šios knygos skyreliuose. Šio skyrelio pabaigoje svarbu pažymėti, kad objektyvūs veiksniai – susiklosčiusi bendroji kultūrinė situacija, vyraujančios normos (pavyzdžiui, idealizmas – liberalioji srovė) pabrėžia absoliutaus pažinimo galimybę ir svarbą, o progresyvizmas – individo ir visuomenės tvarią kaitą, taip pat bendroji socioekonominė situacija nubrėžia bendrųjų įsitikinimų gaires.

Tačiau kiekvienas asmuo (ugdytojas ir ugdytinis) gali būti ir būna įsitikinęs skirtingais dalykais. Pavyzdžiui, mokytojas gali tikėti ir humanistinėmis, ir progresyviojomis idėjomis, ugdytinui gali būti svarbu liberaliosios idėjos. Dažnai bendravimas, šių klausimų

sprendimas (ypač – kai ugdytinis yra suaugęs žmogus), padeda sukurti autentiškos ugdymo sąveikos pamatus: pasitikėjimą vienas kitu ir vienas kito ketinimais.

Kiekvienas žmogus turi savo pasaulėžiūrą, tiesa, ne visi jos atžvilgiu yra sąmoningi, t. y. ne visada galime trumpai ir suprantamai kitam (ir sau) pasakyti, kuo tikime, kas mums svarbu, dėl ko verta gyventi, dirbti, stengtis. Ugdytojai turėtų būti apsvarstę šiuos klausimus, nes pasaulėžiūra grindžia santykių pobūdį su kitais žmonėmis. Ugdytiniai (išskyrus, jeigu jie yra suaugę) dar tik formuojasi pasaulėžiūrą, tačiau išskirti yra prasminga tik analizės aspektu, kadangi ir vaikas kuria savo pasaulėžiūrą, ir suaugęs ją keičia bei turtina. Pasaulėžiūra yra dinamiška, pavyzdžiui, siejanti kelias anksčiau aptartų srovių idėjas, gali keistis žmonėms išgyvenus didelius sukrėtimus. Pasaulėžiūra – tai žmogaus filosofija, kuri vadovaudamasis jis gyvena, išeina iš gyvenimo; tai – gyvenimo filosofija, platus pasaulio suvokimas, pagrįstas žinojimu, įsitikinimu, principais, idealais, svajonėmis. Pasaulėvaizdis formuojasi nuo vaikystės, remiantis suvokimu. Kiekvienas turime pasaulėjautą, nes tai – mūsų vidinio pasaulio suvokimas, grindžiamas ne vien protu, bet ir jausmais, įsitikinimais, svajonėmis, tikėjimu, vaizduote ir kt. Kaip minėta, pasaulėžiūra yra dinamiška. Skiriamos jos raidos pakopos:

I pakopa – pasaulėvaizdis. Manoma, būdinga pirmą kartą žmogui, vaiko pasaulėžiūrai.

II pakopa – pasaulėjauta. Juslėmis patiriami vaizdai perkeliama į žmogaus vidinį pasaulį, grindžiami protu, mintimis.

III pakopa – kai žmogui susiformuoja įsitikinimai, idealai, jungiantys ne vien protą, bet ir emocijas, jausmus, svajones, viltis.

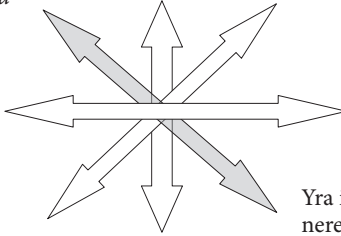
Klausimai ir užduotys

- Apibūdinkite „objektyvius“ ir „subjektyvius“ veiksnius. Pateikite pavyzdžių – kokią šiuo metu galiojančią normą galėtumėte pavadinti „objektyvia“ – t. y. manoma, kad kažkas yra gerai, kad taip verta daryti?
- Šioje „Idėjų mandaloje“ surašykite: viename rodyklės gale – „objektyvų“ veiksnį, kitame – savo nuomonę / įsitikinimą – „subjektyvų“ veiksnį.

Pabandykite užpildyti visą mandalą (galite „objektyviu“ veiksniais laikyti minėtas filosofines sroves, galite įvardyti tai, kas Jūsų manymu šiuo metu yra bendru sutarimu laikoma „gerai“, „priimtina“).

Pavyzdžiui:

Liberalioji srovė – tokia
srovė, „objektyvu“

Yra ir nesubjektyvių,
nereliatyvių tiesų – *aš tikiu,*
„subjektyvu“

7 pav. Idėjų Mandala

- Ar esate svarstę, kas sudaro Jūsų pasaulėžiūros šerdį? Kokiomis aplinkybėmis (ar išgyvenote kokius nors įvykius, bendravote su Jums ypatingais žmonėmis) ji kūrėsi?

UŽDUOTIS

Prašome perskaityti tekstą, atsakyti į žemiau pateiktus klausimus, atlikti užduotis.

EDUKOLOGINIAI TYRIMAI IR TYRIMŲ METODAI

Išstudijavę šį skyrelį, studentai gebės:

- Paaiškinti mokslinės veiklos ypatumus.
 - Išvardyti ir apibūdinti mokslinio pažinimo proceso elementus.
 - Paaiškinti sąveikos svarbą tyrinėjant socialinius reiškinius.
 - Paaiškinti sąvokas „mokslas“, „mokslinis metodas“, „problema“, „hipotezė“.
 - Paaiškinti mokslinio tyrimo eigą.
 - Išvardyti ir paaiškinti pagrindinius tyrimo etapus.
 - Išvardyti ir charakterizuoti tyrimo metodus.
-

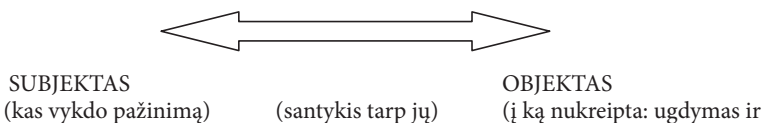
5.1. MOKSLINĖS VEIKLOS YPATUMAI

Mokslas yra visuomenės institucija, kurios paskirtis – kaupti informaciją, plėtoti pažinimą, padėti spręsti įvairias žmogaus gyvenimo problemas naudojantis mokslinio pažinimo metodu, kurio esminiai bruožai – patikrinamumas ir patikimumas. Viena vertus, mokslo istorija – tai žmogaus istorija. Antra vertus, kaip minėta, tik Renesanso, ypač – Šviečiamajame, amžiuje supratus, kad mokslas bei švietimas gali tiesiogiai padėti spręsti medicinos, gamybos, kitus

klausimus, mokslas tapo viena svarbiausių šiuolaikinės visuomenės institucijų. Viena ryškiausių Renesanso asmenybių, prisidėjusių prie mokslo plėtotės, Rene Descartes (1596–1650) pasiūlė tyrinėti tai, ką šiuo metu manome esant absoliučiai būtina mokslinio tyrimo veikloje. Pasak R. Descartes'o, dalyko negalima laikyti tikru, kol tuo neįsitikini (prieštara mitams, besąlygišku pasitikėjimu kito nuomone – „aš girdėjau“), siūlė neiškę dalyką skaidyti į paprastesnes dalis, kurias jau galima suprasti, laikytis mąstymo tvarkos: pradėti nuo paprasčiausių dalykų, pereiti prie sudėtingesnių ir viską daryti nuodugniai, nuosekliai ir tikrinti (iš Furst, 1998). Veikla tampa mokslu tada, kai pasitelkiami mokslinio tyrimo metodai, t. y. kai veikla kruopščiai aprašoma, skelbiama (tik alchemikai pavydžiai saugodavo savo paslaptis), kad bet kuris mokslinės bendruomenės narys galėtų patikrinti, ar rezultatai įmanomi.

Pažinimo proceso elementai:

Pažinimo procese visada yra subjektas – tiriantysis, objektas – tai, kas tirama (socialiniuose moksluose – subjekto, t. y. žmogaus nuomonė, norai, troškimai, nerimas, polinkiai, mokymosi stilius ir pan.) ir sąveika tarp jų (8 pav.) (Bitinas, 1998; Charles, 1999; Jarvis, 1999; Kardelis, 1997). Edukologinių tyrimų objektas – edukologiniai reiškiniai.

9 pav. Pažinimo proceso elementai

Tyrinėjant socialinius reiškinius, labai svarbi pati sąveika tarp to, kas tirama, ir tiriančiojo, kadangi, ypač kokybiniuose tyrimuose, sąveika gali būti glaudi. Simpatijos ar nepatiklumas tiriamųjų ar tiriančiojo atžvilgiu gali pakeisti duomenis; netinkama apranga, netinkamas pristatymas ar daugybė kitų, atrodytų, nereikšmingų dalykų, sudaro sąveikos turinį, kuris visada daro įtaką duomenims. Išvengti jų neįmanoma, tačiau, prisiminus, kad mokslinio metodo

pamatas – patikrinamumas, būtina juos kuo tiksliau aprašyti, kad analizuojantys rezultatus ar kartojantys tyrimą asmenys žinotų kuo daugiau aplinkybių. Šie klausimai yra svarbūs ir sudėtingi, todėl paprastai plačiau analizuojami specialiuose kursuose.

Pagal pobūdį moksliniai tyrimai skirstomi į:

- *Fundamentaliuosius* (teorinės mokslo problemas): šiais tyrimais analizuojami fundamentalūs klausimai, tokių tyrimų rezultatai dažnai negreitai taikomi praktikoje.
- *Taikomuosius* (praktiškai pritaikyti fundamentalių tyrimų rezultatai): šių tyrimų dėmesio centre – praktinių problemų sprendimo galimybės, pasitelkus fundamentaliaisiais tyrimais atskleistus dėsningumus (socialiniai, humanitariniai mokslai) ar dėsnius (fiziniai mokslai).

Skiriami ir pažinimo lygiai:

- *Empirinis* (susijęs su pojūčiais, vaizdiniais);
- *Teorinis* (susijęs su mąstymu).

Svarbu pažymėti, kad toks skirstymas parankesnis analizei, tačiau neatspindi visos mokslinio tyrimo esmės, kadangi šie skirstymai yra gana mechaniški. Nėra nė vieno mokslinio tyrimo, kuriame nebūtų fundamentaliųjų paieškų ir kuris nesiektų sukurti tai, ką būtų galima pritaikyti ir išspręsti kokią nors praktinę problemą. Tai yra ne principinis atskyrimas, o greičiau proporcinis, kitaip tariant, vieni tyrimai pateikia daugiau svarstymų apie tolesnius kelius, žingsnius, galimybes, perspektyvas (fundamentalieji), kiti darbai teikia daugiau pasiūlymų, kaip būtų galima situaciją pakeisti, pagerinti (taikomieji).

Tas pats pasakytina apie teorinių ir empirinių tyrimų atskyrimą: jis žymi proporciją, o ne principinį skirtumą: rengiantis atlikti empirinį (kaip tik tokie yra kiekvieno suaugusiojo ar suaugusiųjų grupės mokymosi poreikių tyrimai) tyrimą, visada apžvelgiama, analizuojama ir sisteminama, kas jau padaryta, kas jau žinoma tiriamojame srityje, kokios pripažintos teorijos, kuo remiantis galima konstruoti tyrimo instrumentą ir panašiai. Todėl teorinio tyrimo rezultatai tarytum tampa empirinio tyrimo pagrindu, atspirties tašku.

Socialiniuose tyrimuose ypatingo dėmesio nusipelno etikos klausimai. Be abejonės, jie svarbūs ir kitiems mokslams. Pavyzdžiui, visiems žinoma atominės bombos sukūrimo istorija. Išmokti suskaidyti atomą yra viena, išmokti suvaldyti skaidomą atomą – kita mokslinė problema, o suvaldyti skaidomus atomus taip, kad jie pradėtų skaidytis ir skleisti energiją tik tam tikroje vietoje (virš karienių veiksmų teritorijos ar joje) – yra jau ne tik mokslinė problema. Žinome ir šios dilemos baigtį. Vis dėlto socialiniuose tyrimuose su etiniais įsipareigojimais susiduriama kiekvieną kartą, kadangi tik retkarčiais (jei – apskritai) tyrėjas nedaro įtakos savo respondentams.

Mokslinio pažinimo kryptys

- Racionalistinis ugdymo tikrovės pažinimas – remiasi R. Descartes'o idėjomis apie sąmonės pirmumą;

- Empirinis ugdymo tikrovės pažinimas – pradininkas J. Locke'as pasisakė už mintį, kad pirmiausia pojūčiais gaunama informacija, tik tada ji apibendrinama (indukcijos metodas);

- Fenomenologinis ugdymo tikrovės pažinimas:

- a) E. Husserlis sprendė pažįstančiojo subjekto ir pažįstamojo objekto santykio klausimą

- b) P. Bergeris (sociologinė fenomenologija) tyrinėja išskirtinai tarpasmeninius klausimus ir teigia, kad pati tikrovė subjektui tik yra santykiuose.

Edukologijos objektas – ugdymo procesas.

Edukologija tiria ugdymo reiškinius, pavyzdžiui:

- pedagogų veiklą;
- andragogų veiklą;
- edukologinį naujovių prasmingumą;
- vaikų ir suaugusiųjų mokymosi ypatumus;
- švietimo organizacijų ir sistemų funkcionavimo ypatumus ir kaitą.

Šiuo metu edukologiniai tyrimai vykdomi įvairiuose lygmenyse ir siekiant įvairių tikslų: pavyzdžiui, mokytojas nori geriau dirbti savo klasėje; arba universitetas nori padėti visiems šalies mokyto-

jams geriau suprasti vaikų, turinčių specialių poreikių, problemas.
Edukologinių tyrimų esmė – pažinti ugdymo dėsingumus ir kurti moksliskai patikrintus ugdymo būdus.

5.2. EDUKOLOGINIŲ TYRIMŲ ETAPAI IR METODAI

Edukologiniai tyrimai turi logiką, etapus.

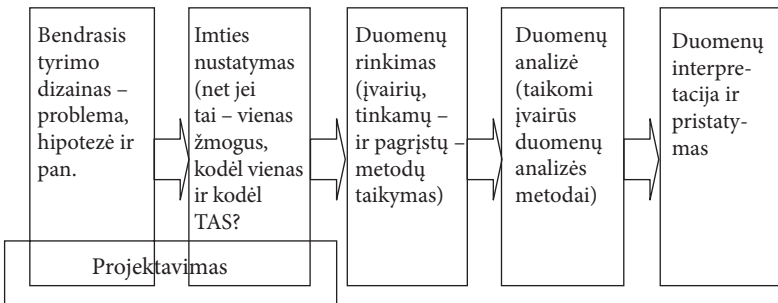
Bendriausia bet kokio tyrimo logika paprasčiausiai gali būti pa-
vaizduota vizualiai (9 pav.), nors iliustravimo būdų yra ir daugiau
(Blaxter, Highes, Tight, 2003, 7).

Mokslinio metodo svarba. Metodas (gr. *methodos* – tyrinėjimas,
tyrimo kelias) turi daug reikšmių. Mokslas metodą apibūdina kaip
pažinimo būdą, gamtos ir visuomenės gyvenimo reiškinių tyrimo
būdą, teorinio tyrinėjimo būdą.

Metodai skirstomi į:

1. Mokslinių tyrimų projektavimo metodus;
2. Pirminės informacijos rinkimo metodus;
3. Duomenų analizės ir interpretacijos metodus.

1. *Mokslinių tyrimų projektavimo metodai* yra šie: problemos iš-
kėlimas, hipotezės formulavimas, mokslinio tyrimo organizavimo
planavimas.

9 pav. Tyrimo logika (Blaxter, Hughes, Tight, 2003, 7)

Problema – tai, kam apibrėžtoje srityje trūksta atsakymo, sprendimo. Pateikiamas problemos teorinėje analizėje rastas prieštaravimas. Darbas skirtas šiai problemai išspręsti. Problemos formuluotė – tai:

- vienas arba keli klausimai, į kuriuos norima atsakyti;
- vienas arba keli susiję pasakymai, kuriuos norima apibūdinti, aptarti, klasifikuoti, išanalizuoti, interpretuoti, polemizuoti, pateikti argumentų už ar prieš, susieti, integruoti, įvertinti;
- tezė, kurią norima pagrįsti.

Hipotezė. Tai teiginys, kad tarp kintamųjų a ir b esama ryšio ar net priklausomybės, kuri gali būti teigiama arba neigiama. Įvardijus vieną ar kelias hipotezes, darbe ieškoma medžiagos ir duomenų, padėsiančių jas patvirtinti arba paneigti. Hipotezė formuluojama aiškiai, parodomas laukiamų rezultatų ryšio tipas – priežastinis ar koreliacinis – ir kryptis – teigiama ar neigiama. Taigi hipotezė gali teigti, kad vienas kintamasis yra kito priežastis arba kad du kintamieji koreliuoja tarpusavyje. Jei tikimasi koreliuojančio ryšio, tai jis gali būti teigiamas (x didėja, y didėja) arba neigiamas (x didėja, y mažėja). Išvadose hipotezę reikia patvirtinti arba nepatvirtinti.

Tyrimo klausimas. Jeigu nežinome, koks gali būti nepriklausomas kintamasis, kuris daro įtaką analizuojamam priklausomam kintamajam, galima kelti tyrimo klausimą, pavyzdžiui: „**Nuo ko priklauso paauglių motyvacija mokytis**“?

Aktualumą apibūdina mokslininkų tyrimai, praktikos tobulinimas, pedagogikos mokslo plėtojimas. Būtina kruopščiai išstudijuoti turimą literatūrą apie reikiamą mokslinę problemą, stebėti, tirti praktikos būklę ir kt.

Mokslinė problema turi pasižymėti naujumu. **Naujumas** nustatomas pagal tyrimo rezultatus (naują požiūrį, metodą, hipotezę, reiškinių klasifikaciją, sistemą, mokymo turinį ir kt.). Tyrimo rezultatų naujumą galima nustatyti tada, kai išsiaiškinama jų vieta ankstesnių tyrimų kontekste.

Tyrimo objektas apibrėžiamas atsižvelgus į įvardytą problemą. Tai gali būti institucijos veikla ar ugdymo proceso elementai. Konkretus žmogus neturėtų būti tyrimo objektas, tačiau objektu gali būti veiklos proceso dalyvių sąveika.

Pavyzdžiui:

* *Informacinių technologijų naudojimas mokymo/si procese.*

* *Moksleivių pasiekimų įvertinimo būdai ir jų fiksavimo galimybės.*

Tyrimo tikslas turi atitikti temos pavadinimą ir ją aprėpti. Jis formuluojamas glaustai, paprastai vienu sakiniu. Tyrimo tikslui formuluoti galima vartoti tokius raktinius žodžius: atskleisti, teoriškai ir empiriškai pagrįsti, identifikuoti, nustatyti, sudaryti (modelį, planą), įvertinti, išspręsti, suprojektuoti, parengti, patikrinti.

Pavyzdžiui:

* *Nustatyti, kaip fiksuojami penktokų pasiekimai ir kiek informacijos tai teikia moksleiviams bei jų tėvams.*

* *Pagrįsti mokytojų darbo strategijų su probleminio elgesio paaugliais privalumus ir trūkumus.*

Tikrinant **hipotezes**, sprendžiami įvairūs praktiniai **uždaviniai**, renkama medžiaga, tikrinama, kokie faktai pasitvirtina ar nepasitvirtina. Uždavinių neturi būti daug. *Pavyzdžiui:*

* *Išsiaiškinti, koks probleminis paauglių elgesys dažniausiai pasitaiko per pamokas.*

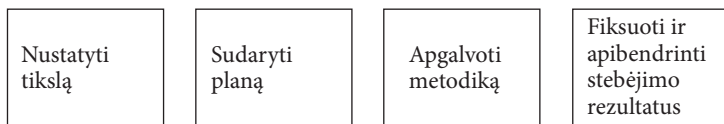
* *Išsiaiškinti, koks probleminis paauglių elgesys labiausiai trukdo pamokų darbą.*

Nustačius tyrimo **uždavinius**, sudaromas konkretus **planas**: kas, kur, kada, kaip bus stebima, eksperimentuojama, kokia medžiaga bus analizuojama, numatomi terminai, tyrimo etapams ir kt. Turint tokį planą, pradedama rinkti informaciją.

2. Pirminės informacijos rinkimo metodai:

Stebėjimas, pokalbis, eksperimentas, anketos, rašinėliai.

Kiekvieną dieną stebime daug įvairių aplinkoje vykstančių reiškinų. **Stebėjimas** – tikslingas, organizuotas pedagoginių reiškinų, vykstančių įprastinėmis sąlygomis, suvokimas. Tai įprastas informacijos rinkimo metodas, registruojant stebimus natūraliai vykstančius reiškinius. Šis metodas taikomas įvairiems faktams rinkti. Tai praktinis stebėjimas, kuris yra iš anksto planuojamas. Jam būdingi tam tikri požymiai (10 pav.).

10 pav. Praktinio stebėjimo požymiai

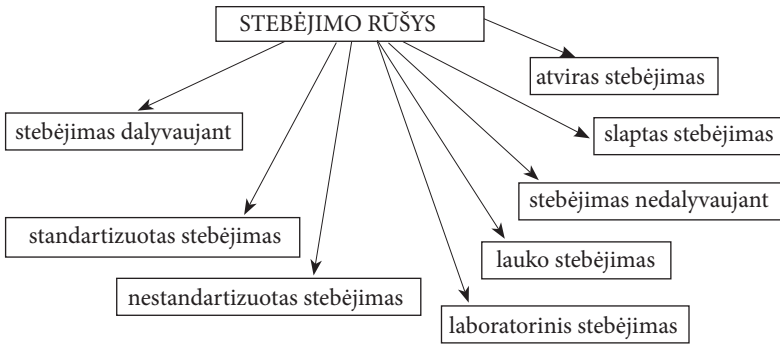
Stebėjimo tikslas – papildyti gautą informaciją apie besimokančiojo pasiekimus. Stebėjimas atliekamas sistemingai ir organizuotai, taikomas pokalbio ir įgūtų praktinių kompetencijų vertinimo metu. Svarbu, kad jis vyktų objektyviai, pagal sudarytą planą. Rezultatai fiksuojami ir sukaupiama kuo daugiau faktų. Tiesiogiai stebima, kaip atliekama užduotis. Dėl to galima tiksliau įvertinti asmens elgesį ir kompetenciją, galima pastebėti daugiau besimokančiojo savybių nei pokalbio metu; mažiau įtakos turi vertinamojo asmens požiūris ir vertybės. Stebėjimas remiasi objektyvių duomenų rinkimu ir analize, o ne šališku vertinimu.

Faktus geriausia užrašyti tuoj po stebėjimo ar jam vykstant. Po to skiriamas laikas praktinių įgūdžių vertinimui aptarti, kurio metu vertintojas pateikia stebėjimo analizę, o vertinamasis apmąsto, kaip jam sekėsi.

Stebėjimo tikslas turi būti susijęs su mokytojo ar andragogo mokymo tikslais. Numatomas stebėjimo objektas. Plane mokytojas turi fiksuoti, kas bus stebima, kada ir kur. Rengiant stebėjimo metodiką, reikia atsižvelgti į jo pobūdį. Mokytojas / andragogas gali stebėti iš šalies, atvirai arba slapta, trumpai ar ilgai ir kt.

Stebėjimo rezultatai gali būti fiksuojami įvairiomis priemonėmis – vaizdo kamera, kinu, fotoaparatu ir kt. Siūlomos kelios stebėjimo rūšys.

Stebėjimas dalyvaujant – pedagogas yra tiriamosios veiklos sudėtinė dalis. Mokytojas yra tiriamosios veiklos dalyvis, lygiavertis kitiems besimokančiųjų grupės nariams. Toks stebėjimo būdas turi daug privalumų. Proceso metu mokytojas sužino daug nepastebimų dalykų. Tačiau yra ir neigiamų faktorių: kyla pavojus prarasti stebėtojo objektyvumą įsijungus į grupę ir tapus tikru dalyviu.

11 pav. Stebėjimų rūšys (vgl. Tidikis, 2003, 450)

Tokie stebėjimo atvejai yra labai sudėtingi, tačiau svarbūs siekiant geriau pažinti stebimų asmenų tarpusavio santykius, vertybes bei veiklą.

Stebėjimas nedalyvaujant yra įvykių stebėjimas iš šalies. Mokytojo tikslai slapti. Tačiau tokiu stebėjimu gauta informacija yra mažiau patikima, nes sunkiau suvokti veiklos dalyvių motyvus ir kt.

Atviras stebėjimas – stebintieji žino, kad yra stebimi. Ši rūšis yra patogi, nes stebėtoji nereikia slėptis: stebimieji viską mato ir supranta. Rezultatai gali būti įvairūs, nes stebėjimas gali blaškyti dėmesį, ir stebimieji elgsis nenatūraliai.

Slaptas stebėjimas – stebimieji nesupranta ir neįtaria, kad yra stebimi. Ši stebėjimo rūšis yra efektyvi. Objektą galima stebėti natūralioje aplinkoje ir gauti objektyvią informaciją.

Standartizuotam stebėjimui būtina stebėjimo programa. Šios programos turinys fiksuojamas specialiuose blankuose, o pasiekimų vertinimas registruojamas. Privalu rašyti stebėjimo protokolus (2 lentelė):

2 lentelė

LAIKAS (MIN.)	PEDAGOGO VEIKLA	BESIMOKANČIŲJŲ VEIKLA

Šiuose protokoluose tiksliai žymimi stebėjimo rezultatai.

Nestandardizuotas stebėjimas. Mokytojas neturi stebėjimo programos, tačiau šią stebėjimo rūšį naudoja tuomet, kai reikia preliminarios informacijos parengti svarbiai stebėjimo programai.

Lauko stebėjimas yra stebėjimas natūraliomis sąlygomis. Šio stebėjimo tikslas – pažinti dar nepažįstamus reiškinius ir juos veikiančius veiksnius.

Laboratorinis stebėjimas dažniausiai taikomas specializuotoje aplinkoje. Šiam stebėjimui būtina priklausomų ir nepriklausomų kintamųjų kontrolė.

Po kiekvieno stebėjimo reikia apibendrinti surinktą medžiagą.

Stebėjimo metodas yra efektyvus ir patikimas dėl to, kad nesudaro dirbtinų situacijų, kurios gali teikti iškreiptus norimų elgsenų rezultatus. Bet kartais šis metodas sunkina, kadangi sudėtinga kontroliuoti visus kintamuosius, be to, reikalauja didelių laiko sąnaudų.

Stebėjimo trūkumai:

- Stebėjimą gali veikti mokytojo nuotaika;
- Nevienoda mokytojo / andragogo padėtis besimokančiųjų atžvilgiu (išsilavinimas, interesai, socialinė padėtis ir t. t.);
- Norimo rezultato tendencija;
- Situacijos kompleksiskumas (paini situacija, „neįvyksta perkėlimas“);
- Mokytojo patirties stoka ir vertinimo klaidos;
- Mokytojas gali pradėti lyginti besimokančiojo elgesį ar veiklą pagal savo patirtį ir pasiekimus.

Pokalbis – tai mokslinio tyrimo metodas, kai iš žodinių tiriamojo atsakymų į tyrėjo klausimus renkama informacija numatytai problemai (L. Jovaiša).

Pokalbiui reikia iš anksto pasirengti:

- numatyti pokalbio temą;
- išskelti tikslus;
- apsvaistinti pagrindinius klausimus;
- numatyti, kaip bus fiksuojami rezultatai;
- atlikti pirminį surinktos medžiagos apibendrinimą.

Pokalbiai gali būti: *apžvalginiai, laisvi, individualūs, grupiniai (vadinamosios fokus grupės).*

Eksperimentas – tai stebėjimas, kai stebimas reiškinys. Eksperimentas gali būti *natūralus ir laboratorinis*. Edukologiniai eksperimentai laikomi natūraliais, nes atliekami gyvu ugdymo procesu. Pirmiausia, atsižvelgus į temą, pasirenkami subjektai, kuriuose bus eksperimentuojama, ir subjektai, kurie vadinsis kontroliniais. Eksperimentinėje grupėje dirbama pagal tyrėjo-eksperimentatoriaus sukurtą metodiką, kontroliniuose objektuose – pagal įprastą metodiką, nieko nekeičiant.

Eksperimentuojant būtinos bent dvi grupės – kontrolinė, kurioje nieko specialiai nedaroma, ir eksperimentinė, kai įvedamas papildomas veiksnys ir tiriamas jo poveikis, pavyzdžiui, to paties amžiaus mokinių grupė atsitiktiniu būdu suskirstoma į dvi klases ir tiriama motyvacija. Viena klasė mokoma iš senų vadovėlių, kita – iš senų vadovėlių, bet naudojami aktyvūs mokymo metodai. Po eksperimento vėl tiriama motyvacija, aiškinamasi, ar yra pokyčių. Motyvacija mokytis galėjo sumažėti, nepakisti arba padidėti. Prieš darant galutinę išvadą, kad aktyvieji metodai palankūs motyvacijai palaikyti, reikia įvertinti ir kitus veiksnius, kurie galėjo turėti įtakos. Pavyzdžiui, natūrali branda, pasikeitęs požiūris, įvykiai šeimoje ar visuomenėje (padidėjęs nedarbo lygis ir su tuo susijęs didesnis socialinis spaudimas šeimose mokytis ir taip užsitikrinti ateitį) galėjo padidinti motyvaciją.

Sociometrija (lot. *socium* – bendrija, gr. *metreo* – matuoju) – tai psichologijos metodas, skirtas mažųjų grupių narių emocijų santykių tyrimams, kurių duomenys pateikiami **sociograma**.

Sociometrijos esmę sudaro pasirinkimas. Tyrėjų grupei pateikiami klausimai, remiantis 3 kriterijais:

- gyvenimu kartu;
- darbu;
- poilsiu.

Gauti rezultatai surašomi į matricą, sudaroma sociograma.

Anketa – mokslinio tyrimo metodas, kai klausimai tiriamiesiems pateikiami raštu. Klausimai paprastai pateikiami trejopi: *atviri, uždari ir pusiau uždari*.

Atvirose anketose po klausimo paliekama vietos respondento atsakymui. Uždarose – po klausimo pateikiami atsakymai, respondentui reikia pasirinkti vieną ir pažymėti. Pusiau uždarose po galimų atsakymų paliekama vietos respondento atsakymui.

Anketos skirstomos į: reikalaujančias išsamaus atsakymo; alternatyvines (atsakyti *taip* ar *ne*); rangines (patinka, iš dalies patinka, nepatinka); mišrias; atviras ir uždaras.

Rašinėliai – tyrimo metodas, kurio metu tiriamieji rašo savo įspūdžius, atskleidžia požiūrį, jausmus.

3. Duomenų analizės ir interpretacijos metodai.

Duomenų analizei pasitelkiami įvairūs matematinės statistikos metodai, pavyzdžiui, skaičiuojama koreliacija tarp dviejų kintamųjų.

Šie klausimai plačiau analizuojami Ugdymo metodologijos ir metodų ar Socialinių tyrimų metodologijos kursuose.

Klausimai ir užduotys

- Paaiškinkite, kokią veiklą galima vadinti „mokslinė“?
- Paaiškinkite, kokia edukologinių tyrimų paskirtis?
- Išvardykite ir apibūdinkite projektavimo metodus. Paaiškinkite socialinio (edukologinio) tyrimo etapus.
- Išvardykite ir apibūdinkite pirminės informacijos rinkimo metodus.
- Kokios rekomenduojamos stebėjimo rūšys?

UŽDUOTIS

Prašome perskaityti tekstą, atsakyti į žemiau pateiktus klausimus, atlikti užduotis.

UGDYMO SĄVEIKA IR JOS PAGRINDINIAI ELEMENTAI

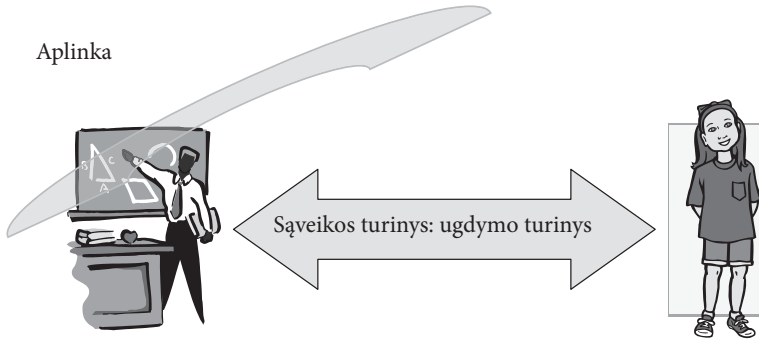
Išstudijavę šį skyrelį, studentai gebės:

- Išvardyti ugdymo sąveikos elementus ir juos charakterizuoti.
 - Paaiškinti ugdytinio vystymosi veiksnius.
 - Pateikti pavyzdžių, kas gali būti ugdytoju.
 - Apibūdinti mokytojo kompetencijas.
 - Apibūdinti mokytojų rengimo procesą.
 - Charakterizuoti ugdymo sąveikos ypatumus ir sandarą.
 - Išvardyti mokymo turinio kūrimo etapus ir juos apibūdinti.
-

Šiame skyrelyje trumpai aptariama ugdymo sąveika (Černius, 1992, 1995, 2006; Lemme, 2003; Jakavičius, 1998; Jakavičius, Juška, 1996; Jovaiša, 1993a, 1997a, 2001; Juozaitis, Juozaitienė, 2003; Jurgėla, 1975; Laužackas, 1997, 2000, 2005; Pukelis, 1995, 1998, 2004; Rajeckas, 1999; Teresevičienė, Gedvilienė, 2003), išskiriami pagrindiniai jos elementai, plačiau analizuojama ugdytojo ir ugdytinio asmenybės reikšmė ugdymui.

Ugdytinis yra ugdymo subjektas, aktyviai veikiantis ugdymo proceso metu. Ugdymo sąveikai būtina:

- Ugdytinis;
- Ugdytojas;
- Sąveikos turinys (nagrinėjamoju atveju – mokymo turinys);
- Aplinka.

12 pav. Ugdymo sąveika

6.1. UGDYTINIO ASMENYBĖS REIKŠMĖ UGDYMO PROCESE

Trumpai apžvelgsime ugdamosios sąveikos elementus ir pirmiausia analizuosime ugdytinį. Ugdytojui svarbu pažinti žmogaus fizinį, psichinį, socialinį įvairiapusiškumą ir kaitą. Asmenybė – žmogaus socialinė esmė, pasireiškianti per jo individualybę. Asmenybę pažįstame per jos santykį su tikrove. Asmenybės santykis su tikrove priklauso nuo:

- *asmenybės kryptingumo* (poreikių, interesų, pasaulėžiūros, idealo);
- *asmenybės veiklos*;
- *socialinės aplinkos*.

Vystymosi veiksniai skirstomi dvejopai: į vidinius (endogeninius) ir išorinius (egzogeninius).

Endogeniniai veiksniai

- Fizinė sandara.

Žmogaus skeletas, vidaus organai, nervų sistema – psichinė struktūra. Žmonių fizinė sandara yra panaši, bet kartu ir skirtinga. Žmogaus fizinė sandara yra anatomijos ir fiziologijos mokslų objektas. Ugdydami žmogų, laviname jį fiziškai.

- Psichika.

Kiekvieno žmogaus psichika yra skirtinga, nes skiriasi nervų sistemos. Žmogaus psichiką apibūdina psichiniai reiškiniai, kurie yra skirstomi į *psichinius* procesus (pažinimo, jausmų ir valios), *psichines būsenas* (įkvėpimo, įtampos), *psichines savybes* (žmogaus temperamentą, charakterį, gabumų ypatybes).

Egzogeniniai veiksniai

- Socialinė ir kultūrinė aplinka.

Su niekuo nepalyginamą reikšmę žmogaus raidai, brandai turi šeima, mokykla ir kitos kultūros institucijos. Mokykloje žmogus įgyja didžiulę patirtį įsisavinęs mokslo, technikos, meno pagrindus.

Žmogų ugdo aplinka. Mokslo, technikos ir socialinio gyvenimo pažangos sąlygomis didelę reikšmę turi masinės informacijos priemonės: radijas, televizija, periodinė spauda. Visos jos svarbios šiuolaikiniam žmogui ugdyti.

Ugdymo veiksmų yra daug. Kyla klausimas, kurie svarbiausi. Vieni mokslininkai teigia, kad lemia įgimti žmogaus ypatumai, kiti – kad įgyti. Manytume, kad vieni papildo kitus.

Minėti veiksniai žmogui daro įtaką visą gyvenimą. Žmogaus gyvenimą būtų galima suskirstyti tokiais tarpsniais (Černius, 2006):

Kūdikystė – iki 1 metų.

Vaikystė – 1–11 metų.

Paauglystė – 12–16 metų.

Jaunystė – 17–21 metai.

I brandos (suaugusiojo) amžius – 22–35 metai.

II brandos (suaugusiojo) amžius – 36–60 metų.

Pagyvenusio žmogaus amžius – 61–74 metai.

Senatvė – 75–90 metų.

Ilgaamžiškumas – 90 ir daugiau metų.

Žmogus visą savo gyvenimą keičiasi: auga, bręsta, sensta – kinta jo fizinė sandara bei psichika – požiūris į pasaulį, savęs suvokimas. Tai – vystymasis, dėsningas, negrįžtamas ir kryptingas. Jam didelę reikšmę turi ugdymas, kuris taip pat trunka visą žmogaus gyvenimą.

Ugdytiniu laikomas „visų amžiaus tarpsnių ir visų socialinių padėčių žmogus (embrionas, naujagimis, vaikas, paauglys, jaunuolis, suaugusysis, darželinukas, mokinys, studentas, doktorantas, darbininkas, tarnautojas, verslininkas, komersantas, pensininkas“ (Jovaiša, 1999, 26). Juos visus supa didžiulis informacijos srautas. Vyksta negrįžtamas, iki mirties nepertraukiamas asmenybės vystymasis. Veiklos ir dvasinio gyvenimo biografija tarsi „įsirašo“ giliai į atmintį, sąmonę ir sąmonę, tampa aktualia gyvenimo turinio ir formos reiškėja. Vadinas, tiek nuo vidinės, tiek nuo išorinės žmogaus biografijos priklauso asmenybės saviraiškos kokybė, vertingumas. Taigi galima teigti, kad padėti kurti vertingą biografiją visais amžiaus tarpsniais – yra padėti žmogui tapti pilnutine asmenybe (Jovaiša, 1999). Antra vertus, tinkamas savo biografijos kūrimas garantuoja prasmingą ugdymąsi. Žmogaus veikla ir dvasinis gyvenimas yra individualūs, nepakartojami. Juos sąlygoja ne tik paveldėjimas, bet ir besikeičiantys gyvenimo įvykiai. Pastarųjų įtaka asmenybės tapsmui yra nevienoda. Vieni įvykiai, situacijos labiau veikia biologinę, kiti – materialinę, treči – dvasinę individo gyvenimo sferą. Kita vertus, asmenybės raidai ypatingą reikšmę turi socialinė-kultūrinė šeimos padėtis.

Štai kodėl nuolat būtina užtikrinti tinkamą sociokultūrinę aplinką, atmosferą, kuri garantuotų tinkamą ugdytinio raidą.

Asmenybės ugdymui/si didelę reikšmę turi veiksniai – endogeniniai ir egzogeniniai.

Endogeniniai (vidiniai) veiksniai

Endogeniniai veiksniai yra vidiniai ir dvejopi: biologiniai ir psichologiniai. Biologiniams veiksniams priskiriama: genetika, centri-

nė nervų sistema, biocheminiai veiksniai, bendra kūno sveikatos būklė. Nuo sveikatos ypač priklauso normalus fizinis ir dvasinis vystymasis. Vienas svarbiausių ir nepakeičiamiausių organizmo ir asmenybės plėtros veiksnių yra genetinis kodas, susidedantis iš tūkstančių genų. Būtent genetinio kodo veiksmingumas išlieka labai žymus visą gyvenimą: tiek gimus, tiek kūdikystėje, tiek bren-dimo laikotarpiu, tiek subrendus, tiek ir senstant (Pikūnas, 1994). Kita vertus, visi šie biologinės kilmės veiksniai neveikia izoliuotai. Jie ne tik vienas su kitu susiję, bet ir veikia vienas kitą. Iš psicho-loginių veiksnių reikia paminėti svarbiausius: išmokimą, gabumus ir intelektą, vidinius prieštaravimus. Išmokimo fiziologinis pagrin-das yra refleksai. Jų pasireiškimas arba išnykimas nemaža dalimi lemia organizmo prisitaikymą prie aplinkos. Išmokimo varomoji jėga – poreikis. Poreikio skatinami veiksmai dėl tam tikrų aplinkos poveikių įgyja tikslingumą ir kryptį. Žmogus tokiu būdu išmoksta kalbėti, rašyti, skaičiuoti ir panašiai. Visa tai yra kūrybinės veiklos, kultūrinės ir socialinės raidos pagrindas.

Su sėkmingu išmokimu susiję gabumai – gebėjimas lengvai, greitai ir gerai veikti. Dideli gabumai palengvina ugdytinio raidą, užtikrina greitą ir gerą veiklos kokybę. Šalia gabumų esti sugebėjimai – socializuoti gabumai. Tai kompleksinis asmenybės sugebėjimas pažinti tikrovę, tarpusavio santykius, kurti nauja, spręsti kylančius uždavinius, žmonių tarpusavio prieštaravimus (Jovaiša, 2002). Asmenybės raidą veikia ir prieštaravimai. Jie gali būti tiek vi-diniai (nepasitikėjimas savimi, savo pasiekimais, nepasitenkinimas pajėgumu įveikti sunkumus ir pan.), tiek ir išoriniai (konfliktas tarp tėvų ir vaikų, tarp mokinių ir mokytojų, tarp mokinių ir mokinių ir t. t.).

Egzogeniniai (išoriniai) veiksniai

Egzogeniniams veiksniams galima priskirti geografinę, gamtinę, socialinę, kultūrinę aplinką. Tačiau svarbiausią reikšmę ugdytinio raidai, jo brandai vis dėlto turi šeima bei ugdymo institucijos. Juk būtent šeimoje ugdytinis įgauna bendravimo, normų bei vertybių pagrindus, o mokykloje – per ilgą laiką sukauptą kultūrinę patirtį.

Vadinasi, „mokomosios ir auklėjamosios aplinkos sukūrimas ikimokykliniame ir mokykliniame amžiuje iš esmės nulemia vėlesnių intelektualinių, socialinių ir emocinių galių įgijimo sėkmingumą“ (Pikūnas, 1994, 4). Be to, žmogų ugdo ir masinės informacijos priemonės: radijas, televizija, periodinė ir kitokia spauda. Visa tai – išoriniai veiksniai, veikiančys ugdymą. Taigi, aptarusios vidinius ir išorinius veiksnius, veikiančius ugdymą, galime pasakyti, jog jų yra labai daug. Šiandien nėra vieningai sutariama, kurie svarbiausi. Vieni mokslininkai teigia, jog viską nulemia įgimti ypatumai, kiti – kad įgyti. Tačiau galima daryti išvadą, kad tiek endogeniniai, tiek egzogeniniai veiksniai veikia vieni kitus, drauge ir patį ugdymo procesą skirtingais žmogaus amžiaus tarpsniais.

Jau buvo paminėta, kad vidiniai ir išoriniai veiksniai daro įtaką visą žmogaus gyvenimą, kuri galima suskirstyti tokiais amžiaus tarpsniais, t. y. vystymosi ciklais ar pakopomis (Jovaiša, 2002, 147), žr. 3 lentelę, 92 psl.

Nors ugdytinio žmogus laikomas nuo gimimo, tačiau „ne mažiau svarbu ir tinkamas ugdymo pagrindas, kuris padedamas dar iki kūdikiui gimstant“ (Pikūnas, 1994, 12). Pradžia duoda ir organinę struktūrą, ir veikimo kryptį. Jeigu ta kryptis gera, tai tolesnis vystymasis turės tinkamus pagrindus. Priešingu atveju tolesnis brendimas bus sunkus ir problemiškas.

Lemtingas žmogaus organizmo formavimosi laikotarpis yra embrioninis laikotarpis. Tuo metu formuojasi žmogaus organizmo dalys, organai ir sistemos, todėl būsimasis naujagimis yra jautrus bet kokiai įtakai ir yra labai pažeidžiamas (pvz., nikotinas, alkoholis ar kitos kenksmingos medžiagos gali padaryti labai didelę žalą). Taigi dar iki gimimo reikia rūpintis būsimuoju ugdytiniu, jo vystymusi ir sveikata.

Analizuojant ugdytinio išsivystymą, paaiškėja vienas svarbesnių pedagogikos principų – ugdymas turi būti individualizuojamas pagal auklėtinio amžiaus ypatybes (Šalkauskis, 1992a). Ugdymo priemonės ir metodai turi būtų *individualizuojami* remiantis kiekvieno auklėtinio ypatybėmis. Atsižvelgiama į auklėtinio *individualybę*. Individualybė sudaro individo esmę ir išreiškia jo originalumą,

kuris išskiria iš panašių individų masės. Asmenybė sudaro asmens esmę ir išreiškia asmens originalumą, kuris išskiria jį iš visos žmogiškųjų asmenų visuomenės. Individualybė priklauso nuo materijos, arba fizinės, prigimties ir yra glaudžiai susijusi su žmogaus temperamentu.

Pasak J. Pikūno (1994, 207), visapusiškai subrendęs žmogus yra tas, kuris „įgyja kompetenciją ne vienoje, o daugelyje sričių“ (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. Kompetencijos, pagrindžiančios žmogaus brandą (Pikūnas, 1994, 207).

KOMPETENCIJA	CHARAKTERISTIKA
FIZINĖ	Fizinis atsparumas bei sveikatingumas, higieniniai įpročiai, efektyvus medicinos priemonių vartojimas sveikatai išlaikyti, fizinės mankštos programų pažinimas.
INTELEKTINĖ	Efektyvus mokymasis, reikalingas ir naudingas besiuogančiam žmogui, sugebėjimas spręsti problemas ir priimti sprendimus, logiškai mąstyti.
EMOCINĖ	Sugebėjimas mylėti ir būti mylimam, saikingai reikšti jausmus, spręsti emocines problemas, pasitikėti savimi ir jausti atsakomybę už savo veiksmus.
SOCIALINĖ	Sugebėjimas palaikyti draugiškus ryšius su bendraamžiais, vystyti gerus tarpasmeninius santykius mokantis grupėmis, teikti pagalbą kitiems.
DARBINGUMO	Tinkamas darbo, pareigų atlikimas.
MORALINĖ	Sugebėjimas gyventi, remiantis savo sąžine, kovojant už žmogaus teises, siekiant teisingumo, t. y. doros principų ir vertybių (Kolbergo moralės teorija).
RELIGINĖ	Sugebėjimas gyventi pagal Evangelijos dvasią. Asmuo gyvena siekdamas pasitenkinimo darbuose, o laimės – amžinybėje.

Šias kompetencijas žmogus ugdomi visą gyvenimą. Jas įgyti padeda ugdytojai (tėvai, mokytojai, kunigai, draugai ir kt.) ir ugdymo institucijos (šeima, mokykla, bažnyčia).

3 lentelė. Amžiaus tarpinių charakteristika

AMŽIUS	CHARAKTERISTIKA	VEIKLA
1	2	3
KŪDIKYSTĖ (iki 1 metų)	<p>Kūdikiai vystosi labai greitai, sparčiai kinta ūgis ir svoris. Pirmųjų metų pabaigoje kūdikis tampa trikgubai sunkesnis ir beveik dvigubai aukštesnis nei buvo gimęs.</p> <p>Pirmąjį pusmetį naujagimis didžiąją paros dalį miega, o likusį laiką esti budrus. Jo aktyvumą reguliuoja besąlyginiai refleksai: žindimas ir pan.</p> <p>2 mėnesių vaikas palaiko galvą, 4 mėnesių – sėdi palaikomas, 6 mėnesių – sėdi jau vienas. Palengva jis išmoksta manipuliuoti daiktais, laikui bėgant atsiranda griebimo reakcijos. Be to, vaikas pradeda pažinti žmones, ypač iš kitų atskirti motiną.</p> <p>Antrąjį pusmetį vaikas jau bando stotis, imti daiktus, jau atskiria juos iš daiktų grupės. Be to, vaikas pradeda pažinti kalbą, garsai jam įgyja reikšmę.</p> <p>Šiuo laikotarpiu labai svarbus yra vaikščiojimo išmokimas. Tai – „reikšmingas intelektinio vystymosi postūkis“ (Jovaiša, 2002, 147). Stačiomis vaikams gali apžvelgti tur kas platesnį horizontą, stebėti daugiau daiktų, juos liesti, kilnoti ir pan. Dar labiau išsiplečia vaiko socialiniai santykiai – jis jau sugeba atskirti suaugusiuosius, juos pakviesti, ko nors paprašyti.</p>	<p>MANIPULIACIJA DAIKTAIS</p> <p>Manipuliacija daiktais prasideda kūdikystėje, nes visi kūdikiai mokosi veikdami. Jie žino, kaip pakelti daiktą, sudėti ar pasakyti daiktų pavadinimus.</p> <p>Iš pradžių judesiai būna pagrįsti refleksais, vėliau jie palaipsniui pradeda nykti (2–3 mėnesiai), juos pakeičia valingi judesiai. Tuo laiku vaikas domisi savo kūnu, jį tyrinėja.</p> <p>5–8 mėnesių vaikas atpažįsta daiktus rankomis, akimis, burna.</p> <p>Metų amžiaus vaikas jau puikiai sugeba manipuliuoti daiktais: uždaryti / atidaryti, uždaryti / atidaryti ir pan.</p> <p>Vėliau (antraisiais metais) vaikas dar intensyviau pradeda tyrinėti aplinką, daiktus. Jis tiria, tikrina, bando. Manipuliacija daiktais darosi panašesnė į žaidimą. Veiksmai dar nevalingi, tačiau juos reguliuoti gali suaugusiojo kalba (žodžiai „galima“, „negalima“). Antrųjų metų pabaigoje „manipuliacija su daiktais darosi tikslingesnė ir sąmoningesnė, formuojasi aktyvus veikėjas, ir jau nebetoli tas laikas, kai paprastas aktyvumas taps sąmoninga, tikslinga veikla, teikiančia emocinį pasitenkinimą. Tokia veikla – žaidimas“ (Jovaiša, 2002, 148).</p>

1	2	3
<p>VAIKYSTĖ (2–11 metų)</p>	<p><i>Ankstyvoji vaikystė (1–3 m.)</i> Antraisiais gyvenimo metais intensyviai lavėja kalba, gausėja žodynas, vaikas pavienius žodžius pamažu pradeda jungti į sakinius. Atsiranda savarankiškumo tendencija (vaikas bando pats šaukšteliu valgyti, rengtis ir pan.), pradeda išskirti save iš aplinkos, suvokti savąjį „aš“. Atsiranda žvalgymo, tyrinėjimo, informacijos poreikis. Asmenybės formavimuisi ypač svarbus tretieji vaiko gyvenimo metai. Suaugusiesiems nepakanka rūpintis vien fiziniu augimu. Vaiko asmenybės brandai labai svarbu turtinti, aktyvinti kalbą. Šiuo laikotarpiu vaikai dažnai klausinėja suaugusiųjų, prašo paaiškinimų, todėl svarbu šį smalsumą nuolat patenkinti (Jovaiša, 1994, 26).</p> <p><i>Ikmokyklinė vaikystė (3–7 m.)</i> Jei fizinis vystymasis šiek tiek sulėtėja, tai santyčiai su aplinkiniu pasauliu šiuo laikotarpiu išsiplėčia. Išsivystę pojučių organai ir sukaupta dvejų metų gyvenimo patirtis leidžia visapusiškiau suvokti pasaulį (Juodaitytė, 2002, 48).</p> <p>Mąstymas labiau siejasi su kalba, tačiau apibendrinimai kol kas skurdūs. Šiam amžiaus tarpniui būdingas mąstymo dogmatizmas, pasireiškiantis tuo, kad vaikas samprotavimus priima nekritiškai, o fantastiką laiko tikrove. Klausydamas suaugusiųjų ir jų samprotavimų, vaikas tiria tikrovę, tiksliau ir plačiau ją pažįsta, mokosi nustatyti ryšius.</p>	<p>ŽAIDIMAS 3–4-aisiais metais vaiko veikla ir santykiai su aplinkiniu pasauliu išsiplėčia. Šio amžiaus veiklai būdingas žaidimas. Net tada, kai šeima įpareigoja vaiką atlikti tam tikras užduotis, jo veiksmuose persvarą turi žaidimo elementai. Žaidimas daro veiklą patrauklią, malonią. „Dirbamas vaikas žaidžia, o žaisdamas dirba. Jis pasirenka žaidimo tikslus ir priemones, kada nori, žaidimą pradeda, kada nori – baigia. Žaidimas nereikalauja iš jo atsiskaityti už veiklos rezultatus, kaip to reikalauja darbas, bet žaisdamas jis mokosi dirbti, pažinti ir jausti tikrovę“ (Jovaiša, 2002, 151). Be to, stiprėja noras būti savarankiškam, pasitikinti čiam savimi, stiprėja noras išitraukti į suaugusiųjų gyvenimą ir jame dalyvauti. Būtent dėl to atsiranda žaidimas vaidmenimis kaip savarankiška veikla. Jos metu vaikai imituoja suaugusiųjų gyvenimą (Juodaitytė, 2002, 48).</p> <p>MOKYMASIS 6–7-aisiais metais vaikas pradeda lankyti mokyklą. Iki šio laiko jis mokosi sekdamas ir imituodamas suaugusiųjų veiksmus. Tačiau pamažu mokymasis darosi sąmoningesnis, kūrybiškesnis palyginti su žaidimu.</p>

1	<p>2</p> <p><i>Jaunesnioji mokyklinė vaikystė (7–11 m.)</i> Kokybiškai pasikeičia vaiko mąstymo būdas. Jį lemia sistemingas naujų žinių, intelektualinių mokėjimų ir įgūdžių įsisavinimas, mokymas. Vaikai pradeda nustatyti plautis ryšius, jų priklausomybę, suvokti abstrakčias sąvokas (Juodaitytė, 2002). Tai – vaikų mokyklinio gyvenimo pradžia. Atsiranda poreikis mokytis. Vaikai įgyja moksleivio statusą ir vidinę mokymosi motyvaciją.</p>	3	<p>Mokytojai ir tėvai pradeda kelti griežtesnius reikalavimus, nurodo darbo uždavinius, nustato terminus. Mokymasis tolsta nuo žaidimo ir artėja prie darbo bei tampa pagrindine veikla. Mokykloje išmokstama mokinio vaidmens. Kad galėtų vykdyti mokymasis, vaikas turi paklusti tvarkai, pripažinti mokytojo autoritetą, grupės narių darbo prasmingumą. Paauglystės laikotarpiu svarbiausia veikla taip pat lieka mokymasis. Didžiausia šio tarpsnio naujovė – gebėjimas mąstyti remiantis žodžiais, suformuluotomis hipotezėmis, o ne tik konkrečiais objektais ar veiksmams. Būtent dėl to paauglystėje padidėja realios mokymosi galimybės: tobulėja analizė, sintezė, apibendrinimas, valingas dėmesys. Auga veiklumumas, savarankiškumas, pasitikėjimas. Pamažu tam tikrų dalykų mokymasis pradeda diferencijuoti paauglio interesus, tai turi įtakos formuojantis pozitūriui ir gyvenimui. Praktinių dalykų mokymasis dažnai sužadina profesinius būsimo veiklos interesus. Taip pamažu kaupiama profesinė patirtis, kuri ilgainiui turi virsti sąmoningos profesijos pasirinkimo pagrindu. Jaunystės laikotarpiu pagrindinis veiklos broožas taip pat yra mokymasis, tačiau jis kitoks nei paauglių, kuriems mokymasis – tik išorinis pareigos atlikimas. Jaunystės amžiaus moksleiviai įsigilina į mokymąsi kaip tolesnės egzistencijos pagrindą. Mokymasis tampa bene svarbiausiu gyvenimo uždaviniu.</p>
PAAUGLYSTĖ (12–16 metų)	<p>Pagrindinis šio tarpsnio broožas – spartus fizinis vystymasis: žymiai pakinta ūgis, svoris, fiziologija. Be to, tai laikotarpis, kai „baigiamos spręsti paauglystės raidos užduotys, suformuojama suaugusiojo tapatybė, priimami nauji sprendimai ir įsipareigojimai, kurių visuomenėje tikisi iš suaugusiojo žmogaus“ (Hensen, 2003, 252). Šiuo laikotarpiu paauglys siekia bendrauti su kitais (su savo vienmečiais ar šiek tiek vyresniais). Suaugusiųjų draugija šiuo laikotarpiu paaugliui tampa neįprastina, nes pastarieji dar nenori jo pripažinti suaugusiu ir savarankišku. Didelę reikšmę asmenybės raidai turi bendravimas grupėje. Vienmečių grupėje paauglys stengiasi būti deramai įvertintas, draugiškas, atsidavęs. Be to, šiuo laikotarpiu labiau išsiskiria pavieniai draugai, partneriai, su kuriais praleidžiamas laisvalaikis.</p>		

1	<p>2</p> <p>Paauglystėje ypač išryškėja asmenybės aktyvumas: griebiamasi šio ir to, visur spėjama. Tačiau ne visada pradėta veikla baigiama, nes vienodai greitai visas pabosta. Užklasiniai ir užmokykliniai interesai tampa stipresniais už mokyklinius, dėl to nukenčia mokymosi pažangumas.</p> <p>Kita vertus, šiuo laikotarpiu labai pasireiškia egocentriškumas. Paauglys nori būti dėmesio centre, grožisi savimi, netgi save įsimyli. Į kritiką reaguoja pernelyg jautriai. Antra vertus, šis domėjimasis savimi sąlygoja ir teigiamų bruožų – norą pažinti save, teisingai vertinti savo poelgius ir veiklos rezultatus (Jovaiša, 1994, 152).</p>	<p>3</p> <p>Vyresniojo mokyklinio amžiaus mokinio veikla peržengia mokyklos ribas. Jaunuolis tampa visuomenininku, t. y. sąmoningu ir aktyviu veikėju.</p> <p>Be to, mokymasis susijęs ir su svarbiu uždaviniu – profesijos pasirinkimu, kuris lems visą tolesnę gyvenimą. Nuo pasirinkimo priklausys socialinė-ekonominė padėtis, taigi ir pajamos, kurios lemia gyvenimo būdą, gyvenamąją vietą ir sąlygas (Hensen, 2002, 290).</p>
<p>JAUŅYSTĖ (17–21 metai)</p>	<p>Palyginti su paauglyste, šiuo laikotarpiu fizinis vystymasis sulėtėja, tačiau dar tęsiasi.</p> <p>Šiuo laikotarpiu ypač svarbu mokymasis. Būtent dėl to plėtojasi socialiniai interesai ir socialinės pažiuos, problemos sprendžiamos kūrybiškai ir konstruktyviai, tikrovė suvokiama realistiškai, tokia, kokia yra.</p> <p>Jaunuoliai aktyviai gilinasi į bendrojo ir profesinio lavinimo dalykus, pastangos savarankiškai spręsti sudėtingus klausimus deda bendrojo asmenybės išsilavinimo pagrindus. Išryškėja matematinės, muzikos ar kt. gebėjimai. Svarbi tampa saviraiška.</p> <p>Šiuo laikotarpiu laisvalaikis taip pat įgauna naują reikšmę. Paaugliui laisvalaikis – tik proga atitrūkti nuo tiesioginių pareigų ir užsiminti mėgstama veikla, įtvirtinti savo santykius su draugais, o jaunuolis laisvalaikį panaudoja prasmingam suaugusiojo gyvenimui: kitaip skaito knygas, kitaip žiūri filmus ir kitaip leidžia laisvalaikį (Jovaiša, 1994, 152).</p>	

1	2	3
<p>I BRANDOS (SUAUGUSIOJO) AMŽIUS (22–35 metai)</p>	<p>Jaunystėje pasikeičia santykiai su tėvais, draugais, mokytojais. Paaugliui būdingas kitų pamėgdžiojimas tampa nepriklausomu elgesiu, o priešikumas ir pyktis, vyravę paauglystėje, visiškai apimsta. Tai – amžius, kai ieškoma santykių, draugystės su kitais žmonėmis (Hensen, 2003). Be to, šiuo tarpsniu pakinta motyvacija. Didžiausias vaidmuo tenka pastoviems pažintiniams, socialiniams, estetiniams, etiniams, profesionaliems ir kitiems interesams. Jaunuolių veikla tampa šių interesų tankinimas, o „tikslai – visada susieti su perspektyva – ar jie bus pasiekti, ar ne“ (Jovaiša, 2003, 160).</p>	
<p>I BRANDOS (SUAUGUSIOJO) AMŽIUS (22–35 metai)</p>	<p>Šio tarpsnio pradžioje „jaunuolių uždavinys – pasirengti suaugusiojo gyvenimui, įgyti specialybę, rasti tinkamą darbo vietą, įsidarbinti, susikurti buitinį gyvenimą, vesti / ištekėti“ (Jovaiša, 2002, 162). 25-aisiais – 30-aisiais gyvenimo metais dažniausiai sukuriamos šeimos ir pradedamas socialinis, darbinis, kultūrinis, šeimos ir visapusiškas asmeninis gyvenimas. Šio laikotarpio bruožas – savarankiškumas, o brandos rodiklis – pasirengimas imtis atsakomybės už socialiai reikšmingų uždavinių vykdymą. Įgydamas arba įgijęs specialybę, pasitiekdamas savo įėjomis, jaunuolis pradeda dirbti naudingą darbą. Šiuo laikotarpiu profesinė ir laisvalaikio veikla organizuojama racionaliai, didžiausias dėmesys skiriamas pirmaeiliam dalykam (darbui, pareigoms ir t. t.). Šiuo laikotarpiu asmenybė tampa jautri kitiems žmonėms, supranta kitų poreikius, išgyvenimus. Pradedama atsikratyti egoistinių interesų, išmokstama valdyti neigiamus jausmus, jų kitiems neparodyti. Taip pat mažu vystosi pastovus, subrendęs charakteris, formuojasi harmoninga asmenybė ne tik biologine, bet ir intelektualine, socialine prasme.</p>	<p>DARBAS</p> <p>I brandos amžiaus svarbus uždavinys – pasirengti suaugusiojo gyvenimui, įgyti specialybę, rasti tinkamą darbo vietą, įsidarbinti, susikurti buitinį gyvenimą, vesti / ištekėti.</p> <p>Būdingas šio amžiaus tarpsnio veiklos bruožas – savarankiškumas, pasireikšiantis tiek per mokymąsi, tiek per darbą. Savarankiškumas – ne tik darbo būdų, priemonių ir formų įsivainimas, ne tik mokslo, technikos ir kultūros vertybių produkcija, bet ir laukimas kažko nauja, kūrybingo, originalaus. Savarankiškumas pasireiškia pasirengimu imtis atsakomybės už socialiai reikšmingų uždavinių vykdymą (Jovaiša, 2002, 162).</p>

1	2	3
<p>II BRANDOS (SUAUGUSIOJO) AMŽIUS (36–60 metų)</p>	<p>Šis tarpnis – ilgas amžiaus laikotarpis. Jo charakteristikai daug įtakos turi įvykiai, kuriuos individas išgyveno pastaruosius 10–15 metų, nes jie turėjo reikšmės jo emocinei, intelektualinei, funkciniai brandai. Šiuo laikotarpiu kristalizuojasi proto sprendimai, sustipėja išvalgos galia, racionalumas, profesionalumas. Tokia būklė tęsiasi maždaug iki 55-ųjų metų, o vėliau biologinės ir psichinės funkcijos susilpnėja.</p> <p>Seimos periodas, džiaugsmo bei vargo atnešęs kiekvieno vaiko gimimas, baigiasi, o šeima tampa „tuštėjanciu lizdu“ (Jovaiša, 2002, 65). Šis periodas baigiasi paskutiniam vaikui palikus namus.</p>	<p>Vėliau (II-ajame brandos amžiuje) darbas panašėja į kūrybą. Tie, kurie neišvysto kūrybiškumo, pradeda rūpintis tik savimi (Hensen, 2003). Šiuo laikotarpiu susiformuoja ilgalaikės vertybės, kai siekiama prisidėti prie pasaulio tobulinimo.</p> <p>Dar vėliau, išėjus į pensiją, veikla vėl pakinta. Viena vertus, tai susiję su stresu, kuris patiriamas netekus darbo, antra vertus – atsiranda laiko maloniai veiklai.</p> <p>Taigi pagrindinis šio laikotarpio bruožas – gebėjimas išlikti aktyviam. Laisvalaikis yra laikas, skiriamas neprivaltomai ir maloniai veiklai, kažkada buvusiai prabanga, o dabar tapusiai įprastam gyvenimo daliai. Laisvalaikio veikla gali būti labai tikslinga, turinti apibrėžtus siekius ir kokybę. Šis laikas gali būti skirtas tik poilsiui, tačiau galima ir mąstyti, ir mokytis, ir ieškoti saviraiškos būdų (Hensen, 2003, 299).</p>
<p>PAGYVENUSIO ŽMOGAUS AMŽIUS (61–74 metai)</p>	<p>Šio amžiaus žmogus laikomas socialiai nedarbingu, daugelis išsina į pensiją. Ši situacija kelia neigiamų emocijų, išgyvenamas atmetimo, izoliuotumo jausmas. Tai skatina senėjimą.</p> <p>Tačiau pagyvenusieji dar turi daug interesų, troškimų, jų intelektas pralenkia biologinį aktyvumą, todėl formalioms ir neformalioms švietimo ir kultūros institucijoms vertėtų sudaryti sąlygas šiems žmonėms tenkinti dvasinius poreikius.</p>	<p>LAISVALAIKIS</p> <p>Remiantis P. Loutonu (1993), pagyvenusių žmonių laisvalaikis skirstomas į:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Patyrimo (pramogos, poilsis); - Vystymosi (maloni veikla, padedanti žmogui tobulėti, keistis); - Visuomeninį (teigiami visuomeniniai kontaktai, savanoriškas darbas). <p>Laisvalaikis priklauso nuo socialinio sluoksnio ir pajamų. Gali būti, kad laisvalaikui nелеkia laiko, jei dar rūpinamasi šeima ar dirbama. Europoje pagyvenę žmonės gyvena užimtai ir aktyviai.</p>

1 SENATVĖ (75–90 metų)	2 Tai – „gyvenimo saulelydžio“ tarp- nis, kupinas sunkių praradimų, ge- dulo ir skausmo dėl artimųjų mir- ties. Kartu tai – atkaklių pastangų pasilikti ir įveikti senėjimo negalias, ligas bei pasirengimo paskutinei ke- lionei metas. Intelektinių, dvasinių jėgų pranašumas prieš fizinių jėgų nuosmukį palaiko žmogaus akty- vumą rūpintis savo sveikata, sielos reikalais.	3 PRIKLAUSOMYBĖ Priklausomybė nuo kitų atsiranda sumažėjus fiziniams ir psichi- nėms galioms. Pagalba ir palaikymas iš aplinkinių tampa reika- lingesni. Vieni žmonės fokią pagalbą priima ramiai ir su dėkin- gumu, nepiktinaudžiauja ja ir nesidrovi jos paprašyti. Kitiems svetimą pagalbą priimti būna labai sunku, nes tai prieštarauja jų laisvei, žeidžia orumą ir netgi žemina. Yra dar viena kraštuti- nė reakcija – perdėtas noras būti priklausomam, nesąmoningas piktinaudžiavimas pagalba. Tai gali pasireikšti dėl vienatvės bai- mės, žmogiškų ryšių ir dėmesio, teigiamų emocijų stokos.
ILGAAMŽIŠKUMAS (90 ir daugiau metų)	Tai – gili senatvė. Vienmečiai gero- kai aplenkiami. Senėjimo procesas negrįžtamas: ilgaamžiai dažniau- siai silpni, sutrikusio suvokimo, be trumpalaikės atminties, tačiau dar logiškai mąstantys.	PASYVUMAS Gyvenimo permainos mažina aktyvumą. Siaurėja žmogaus do- mėjimosi sritys. Kiekvienas pradimas išgyvenamas gedėjimu (gedulas, atsisveikinimas ir kt.). Žmogus suvokia netekties faktą, tačiau iš inercijos jam priešinasi. Vyksta vidinė kova tarp „taip tai įvyko“ ir „ne, to negali būti“.

6.2. UGDYTOJAI – UGDYMO VEIKĖJAI

Vaikas bręsta šeimoje, veikiamas įstaigų, grupių ir šeimos, padedamas bažnyčios, kultūros organizacijų, žiniasklaidos. Švietimo institucijoje žmogus lavinamas, auklėjamas, t. y. ugdomas. Vienose švietimo institucijos grandyse (mokykloje) ugdoma sistemingai, per grįžtamąjį ryšį fiksuojami pasiekimai (ko išmoko), formalizuojami ugdymo rezultatai. Švietimo sistemai žmogus priklauso nuo kūdikystės iki brandos. Švietimo sistemos poveikis vieniems pasibaigia po visuotinio mokymo (apie 18 metus), kitiems – 22-ais ar net 24-ais gyvenimo metais. Švietimo sistemos vadinamos formalaus švietimo organizacijomis. Kultūros įstaigose, bažnyčioje taip pat siekiama ugdomojo poveikio, tačiau jis žmogui neprivalomas ir nesistemingas: žmogus pats pasirenka, kur eiti, ko klausyti, ką skaityti. Tai – neformalus švietimas, dažniausiai nefiksuojantis ir neformalizuojantis ugdymo rezultatų.

Ugdytojas, ugdymo veikėjas – asmuo, kuris sąmoningai ar nesąmoningai atlieka ugdomąjį darbą. Ugdymo veikėjai gali būti profesionalai (mokytojai, andragogai), tačiau jais gali būti ir gydytojai ar kolegos, bendramoksliai, padedantys išspręsti vienus ar kitus klausimus (Teresevičienė, Gedvilienė, Zuzevičiūtė, 2006).

Analizuota, kad dažnai vieni kitiems esame mokytojais – tai vadinama mentoriavimu. Mentoriavimas – veikla, kurios metu daugiau patirties turintis (mentorius) padeda mažiau patirties turinčiam žmogui (globotiniui) jos įgyti.

Mentoriavimui būtina:

- sąveika tarp mentoriaus ir globotinio;
- sąveikos dalyviai turėtų kalbėtis, išsiaiškinti, kokie yra jų tikslai, vertybės;
- sąveika turi būti pagrįsta dialogu.

Dialogas gali būti bent dviejų tipų (Suaugusiųjų mokymasis. Mentoriavimas, 2004, 21):

- **Tikrasis** dialogas – besikalbantieji iš esmės siekia vienas kitą suprasti, tiki vienas kito geranoriškumu ir tiesios siekimu. Tikrąjį dialogą gali užmegzti žmogus, kuris:

- Pripažįsta, kad kitas žmogus turi **savo** vertybes, nuomonę, patirtį;

- Pasitiki kitu žmogumi;
- Visą dėmesį skiria pašnekovui;
- Yra sąžiningas.

Dialogas gali vykti, kai besikalbantieji yra atsakingi, palankūs kitiems, pasitiki jais, turi vilčių, mąsto kritiškai (Freire, 2000).

• **Dalykinis** dialogas – besikalbantieji siekia susitarti, priimti sprendimą, juos vienija „instrumentinis“ siekis susitarti, padaryti išvadą, nuspręsti.

Pasak humanistinės (paskutiniaisiais dešimtmečiais akcentuojamos) ugdymo krypties – mokytojo dvasingumas yra internalizuotų vertybių raiška, pasiryžimas siekti tolesnio dvasinio tobulėjimo. Mokytojas humanistas:

- savo gyvenimą grindžia vertybėmis;
- savo darbą laiko ir profesija, ir gyvenimo misija.

Teoretikai (Jovaiša, 2002; Juodaitytė, 2002; Kvieskienė, 2005; Šalkauskis, 1992b; Sociologija, 2003) teigia, jog kai kuriais atvejais visuomenėje įprasta, kad ugdymo funkciją atlieka tam tikri žmonės (tėvai), ir šie ugdytojai gali būti vadinami pašauktais iš prigimties, arba tam tikros visuomenės institucijos (švietimo sistema, bažnyčia, įvairios nevyriausybinės, pavyzdžiui, jaunimo organizacijos). Tačiau yra ir ugdomąją funkciją atsitiktinai atliekančiųjų – draugai, žiniasklaida ir jos kanalais transliuojami gero, priimtino ar neleistino elgesio pavyzdžiai.

5 lentelė. Ugdymo veikėjai ir jų darbas

UGDYMO VEIKĖJAI	UGDOMOJO DARBO SAVYBĖS	UGDYTOJO SAVYBĖS
<p>TĖVAI (šeima) – ugdomosios pareigos yra visuotinos ir privalomos.</p> <p>MOKYTOJAI, ANDRAGOGAI – švietimo įstaigų darbuotojai.</p> <p>KUNIGAI – dorinis religinis auklėjimas. Ugdomosios pareigos įgyjamos kartu su kunigyste.</p>	<p>Tikslingumas – (tikslų numatymas).</p> <p>Planingumas – (planingumas).</p> <p>Metodika – (taisyklės, priemonės, kurios veda į tikslą).</p>	<p>Gabumai – (intuicija, taktas).</p> <p>Kompetencija – (geras dalyko išmanymas).</p> <p>Patyrimas – (praktinis patyrimas).</p>

Trumpai apžvelgsime šeimos, kaip prigimtinio ugdymo veikėjo, bei organizacijų, kaip turinčių, ugdomąją paskirtį, veiklą.

Šeima – pirmoji žmogaus ugdymo institucija. Šeimoje vyksta visavertė būsimosios asmenybės socializacija. Šeima – visuomenės ląstelė, svarbiausia asmens buities organizavimo forma, pagrįsta santuokos sąjunga ir giminystės ryšiais, santykiais tarp vyro ir žmonos, tėvų ir vaikų, brolių ir seserų bei kitų giminaičių, kurie gyvena kartu ir tvarko bendrą ūkį.

Šeimų grupės:

- Branduolinė šeima (ją sudaro motina, tėvas ir vaikai, kurie gyvena bendrą gyvenimą);
- Išplėstinė šeima (jungia trijų ar daugiau kartų narius, susijusius kraujo ryšiais (broliai ir seserys), gyvenančius kartu);
- Nepilna šeima (kai šeimoje trūksta vieno iš sutuoktinių). Nepilnoje šeimoje augę vaikai dažnai skiriasi nuo vaikų, kuriuos augino abu tėvai.

Šeimos funkcijos:

- Žmonių giminės tęsimas;
- Jaunosios kartos auklėjimas ir socializavimas;
- Visuomenės kultūros perdavimas ir tęsimas;
- Šeimos ūkio tvarkymas;
- Šeimos narių gyvenimo organizavimas.

Tik gimusio vaiko vystymasis iki vienerių metų visiškai priklauso nuo šeimos. Pirmiems trejiems metams svarbus šeimos vaidmuo, nes vystosi psichinis ir socialinis brendimas, šiame amžiuje sudaromos prielaidos asmenybei vystytis. Šeimoje vaikas patiria pirmuosius socializacijos pagrindus (6 lentelė).

Šeima:

1. Atsižvelgia į vaiko individualias savybes;
2. Vaikui suteikiama vyriškumo ir moteriškumo samprata;
3. Vykdomi visi pagrindiniai ugdymo uždaviniai;
4. Gyvenimas šeimoje ugdo ir auklėja, yra pavyzdys (Šalkauskis, 1992a, 41).

6 lentelė. Vaiko socializavimas šeimoje (Bromm, Bonjen, Bromm, 1992)

SLOPINANT	DALYVAUJANT
<ul style="list-style-type: none"> - Bausmė už blogą elgesį; - Materialiniai apdovanojimai ir bausmės; - Vaiko paklusnumas; - Bendravimas be žodžių; - Komandinis bendravimas; - Socializavimas pagrindinį vaidmenį skiriant suaugusiems; - Vaiko sugebėjimas pastebėti, ko nori suaugęs. 	<ul style="list-style-type: none"> - Atsidėkojimas už gerą elgesį; - Simboliniai apdovanojimai ir bausmės; - Vaiko savarankiškumas; - Žodinis bendravimas; - Bendravimas kaip sąveika; - Socializavimas pagrindinį vaidmenį skiriant vaikui; - Suaugusiojo pastebėjimas, ko nori vaikas.

Ugdymo šeimoje poveikis yra dvejopas:

a) Formalus poveikis – tėvų veiksmai ir žodžiai sąmoningai, kryptingai siekia paveikti vaiko vystymąsi, pavyzdžiui, mankštinant kūdikio kūną, sakant pamokymus ir kt.

b) Neformalus poveikis – šeimos narių ekonominis, veiklos statusas, tarpusavio santykiai, dėl kurių susiformuoja atitinkamas šeimos psichologinis klimatas. Šeimoje susiklosto šių veiksmų stereotipai, turintys įtakos vaiko, paauglio, jaunuolio brandai.

Paauglystėje šeimos poveikis mažėja. Tuo metu asmenybės formavimuisi didelę įtaką daro draugai (grupė). Grupė – tai bendrai veikiančių žmonių visuma. Grupės gali būti formalios ir neformalios.

Formalios grupės organizuojamos pagal atitinkamas taisykles – tai įvairūs užsiėmimai, darbinė veikla. Neformalios grupės – draugų grupės (niekur neįteisintos).

Šiuo metu ypač svarbios įvairios nevyriausybinės organizacijos (NVO), sudarančios autentiško mokymosi, bendradarbiavimo galimybes įvairaus amžiaus žmonėms (Žemaitaitytė, 2001).

Jaunimo organizacijos

Jauna asmenybė – tautos viltis. Viltis yra žmogaus vidinis pasirošimas aukštam tikslui siekti. Tai vyksta dabartyje. Jaunas žmogus turi ruoštis gyvenimui tobulindamas prigimtinius gebėjimus,

stiprindamas valią, intelektą, tikėdamas tikroju krikščionio pašaukimu. Tuomet žmogus tampa asmenybe. Asmenybė ne tik išpažįsta idealą, bet ir jam tarnauja. Krikščioniškoji asmenybė yra viltinga, protiškai aktyvi, doriškai jautri ir pasiryžusi kovoti žmonijos gerovės labui.

Atgimimo laikotarpiu Lietuvoje kūrėsi daug jaunimo organizacijų, skatinančių siekti bendrų tikslų. Visos siekė dvasinio, tautinio ir kultūrinio atgimimo. Kūrėsi ateitininkai, skautai, valančiukai, gėdiminaičiai ir kt. Ryškesnė tik ateitininkų ir skautų veikla, kurios yra ne eilinis, o epochinės reikšmės sąjūdis. Jų tikslai, uždaviniai ir siekiai tautos sąmonei turėjo didelės reikšmės. Svarbu ir tai, kad organizacijų veikla nenutrūkdavo net jas uždraudus, nes su žmonėmis – šviesuoliais – keliaudavo kartu ir būdavo atkuriamos svetur.

Jaunimo ugdymo/si organizacijos susiformuoja ir funkcionuoja veikiamos pasaulėžiūros. Vienas svarbiausių atviros visuomenės bruožų – nevyriausybinų organizacijų, kurios aktyviai skleidžia savo idėjas, stengiasi gerinti vietos gyvenimo sąlygas ar padeda tiems žmonėms, kuriems pagalba reikalingiausia, gausa.

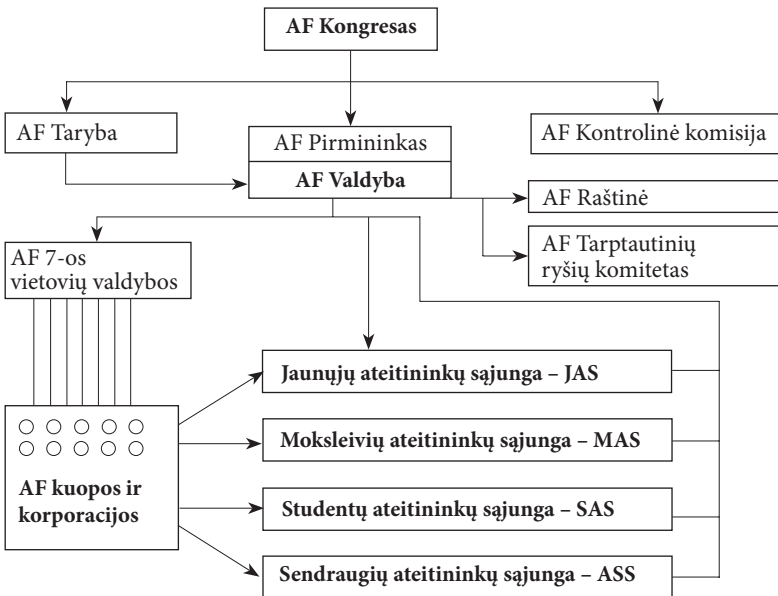
Ateitininkų organizacijos veikla

Ateitininkai yra katalikiška organizacija. Žodis „katalikiškas“ verčiamas „visuotinis“, vadinasi, apima visus aspektus, taigi ir tautiškumą, ir pilietiškumą. Ateitininkų šūkio pirmasis žodis yra *Visa* – tai ir tautiškumo sąvoka, ir pilietiškas veikimas; antrasis – *atnaujinti* – visi dalykai ir procesai, kurie nėra palaikomi, pradeda smukti žemyn. Pilietiškumas ir tautiškumas kartais įgauna labai savotišką atspalvį. Pavyzdžiui, tautiškumo samprata moksleivių renginyje – išeina moksleivis su Lietuvos vėliava į priekį, apsirengęs treningais. Žinoma, šiuolaikinių tautinių rūbelių nėra. Treningai gali būti tautiniu rūbeliu. Ateitininkų organizacija visiškai nedalyvauja politikoje, ji nėra partija, neturi politinių lozungų, ambicijų, netgi raidos. Visuomenė ir tauta iš jos galbūt tikisi truputį daugiau. 1996 m. per suvažiavimą moksleiviai ateitininkai apie tai diskutavo ir nutarė, kad ateitininkų nedalyvavimas politikoje dar nereiškia, kad jie politinių procesų nevertina ir negerbia.

Ateitininkijai atsinaujinus Lietuvoje buvo diskutuojama dėl pirmo įstatų sakinio: „Ateitininkija yra lietuviško, katalikiško jaunimo organizacija“. Po ilgų diskusijų buvo priimtas kitas variantas – „katalikiška, mokslo siekiančio jaunimo organizacija Lietuvoje“. Ateitininku gali būti kiekvienas jaunuolis, mylintis savo tautą ir esantis geru Lietuvos piliečiu.

Ateitininkų federacija (AF) – katalikiška jaunimo ugdymo organizacija, vienijanti moksleivius, studentus bei mokslus baigusius organizacijos narius (sendraugius).

Ateitininkų kongresas yra vyriausias AF reikalų sprendėjas (13 pav.), kviečiamas kas trejus metus. AF taryba yra strateginis-ideologinis ateitininkų federacijos organas, AF pirmininkas yra federacijos vadovas, AF valdyba yra pagrindinis valdymo organas tarp kongresų. AF kontrolės komisija tikrina AF valdybos finansinę ir ūkinę veiklą.

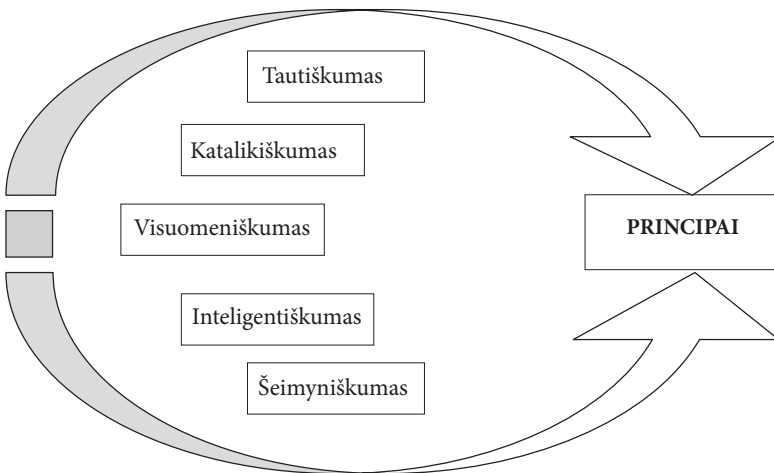
13 pav. Ateitininkų federacijos struktūra

AF yra vietovių valdybos pagalbinis organas tarp AF valdybos ir vietinių kuopų. Ateitininkų federacijos kuopos (moksleivių ateitininkų sąjunga (MAS), studentų ateitininkų sąjunga (SAS), sendraugių ateitininkų sąjunga (SAS)) yra savarankiškos AF narės. Jų valdybas suvažiavimų metu renka atitinkamų sąjungų nariai. Ateitininkų kuopas tvirtina ir renka AF valdyba. Moksleivių kuopos paprastai kuriasi mokyklose. Jų veikla turi rūpintis oficialus globėjas. Studentai ir sendraugiai dažniausiai sudaro korporacijas. Ateitininkų organizacijos pradžia fiksuojama 1909 m. Ateitininkų įkūrėju laikomas A. Dambrauskas-Jakštas.

Žymiausi ateitininkai iki II-ojo pasaulinio karo – P. Dovydaitis, S. Šalkauskis, V. Mykolaitis-Putinas, A. Maceina, Z. Ivinskis ir kt.

Po sovietmečio atkuriamasis ateitininkijos suvažiavimas įvyko 1989 m. lapkričio 25 d. Vilniuje, moksleivių rūmuose. Ateitininkų federacijos pirmininku išrinktas A. Žygas.

Ateitininkų organizacija kelia labai specifinius reikalavimus asmenims, norintiems tapti jos nariais. Ateitininkų organizacijos narys turi būti tvirtas, aktyvus ir ryžtingas. Ateitininkijos veikla grindžiama penkiais principais (14 pav.).

14 pav. Ateitininkijos veiklą grindžiantys principai

Tautiškumas išreiškia meilės ir pasiaukojimo dvasią Lietuvai. Ateitininkija yra ne politinė, o tautinė organizacija, kurios nariai negali būti abejingi savo tautos likimui. Tauta – galimybė reikštis šiame pasaulyje. Gimdami nepasirenkame nei šeimos, nei tautos.

Visuomeniškumas išreiškia nuostatą, kad jaunas žmogus tarnauja žmonijai ir savo tautai, būdamas jautrus savo artimui, aktyviai prisijungia prie visų visuomenės darbų. Ateitininkas turi ne tik toleruoti, bet gerbti ir mylėti kiekvieną žmogų.

Intelligentiškumo principas siekia, kad žmogus nuolat save šviestų ir gilintų savo mąstyseną, siektų būti kilnios erudicijos ir kūrybinės veiklos būtybė, reikalaujanti iš savęs aukščiausių idealų įgyvendinimo. Ateitininkija gerai supranta, kad žmogus mokosi visą gyvenimą, todėl stengiasi būti kuo labiau išsilavinęs, išprusęs. Tačiau tai ne tik mokslinis išsilavinimas. Tai ir asmenybės savybių – tvirto būdo, jautrios širdies, kilnios sąžinės – lavinimas.

Šeimyniškumas išreiškia mintį, kad šeima yra „šventasis“ visuomenės vienetas. Pirmiausia ateitininkas yra geras ir rūpestingas šeimos vaikas. Besiruošdamas sukurti šeimą, jis ugdo savo santūrumą, norą aukotis, meilę vaikams, darbštumą ir taupumą.

Katalikiškumas yra pagrindinis ateitininkų principas. Jis kaip saulė, iš kurios spinduliuoja visi kiti principai, kurie yra derinami ir yra persunkti katalikiškumo, tarpusavio meilės, supratimo ir pagarbos vienų kitiems. Ateitininkas siekia būti pilnutine krikščioniška asmenybe.

Skautiško ugdymo sistemos pamatai

Skautų organizacijos įkūrėjas – anglų kariuomenės generolas Robertas Baden-Powellis. 1907 m. laikoma oficialia skautybės pradžia. Tačiau Lietuvoje skautai sunkiai skynėsi kelią. 1918 m. lapkričio 1 d. Vilniaus Vytauto gimnazijoje, kurioje tuo metu mokėsi P. Jurgėla, įvyko pirmoji Vilniaus skautų sueiga. Ši diena laikoma Lietuvos skautų organizacijos įkūrimo diena.

Skautų organizacijos veikla – tai progresyvios saviuoklos sistema, veikianti per žodžius ir priesakus, mokymąsi per veiklą, patyrimo laipsnius, specialybių programas ir mažų grupių narystę.

Padedant suaugusiesiems, čia skatinami atradimai ir atsakomybė, mokoma vadovauti sau ir kitiems. Tokiu būdu ugdomos charakterio savybės, skatinama įgyti pasitikėjimą savimi ir kitais, sugebėti bendradarbiauti.

Skautijos nariai dalyvauja sueigose, šventėse, iškylose, žygiuose, stovyklose, seminaruose, mokymuose, vietinės bendruomenės, nacionaliniuose ir tarptautiniuose projektuose.

Skautiško ugdymo sistemos *tikslas* – ugdyti dorus, kilnios dvasios, tvirto būdo, sveikus, sąmoningus žmones ir naudingus savo Tėvynės ir pasaulio bendruomenės piliečius. Norint įgyvendinti šią organizacijos siekį, keliami *uždaviniai*:

- *lavinti* žmogaus būdą, akcentuojant asmens iniciatyvą, pareiškumą, ištvermę ir drąsą, pasitikėjimą savimi, garbės ir teisingumo jausmą;
- *diegti* sveikos gyvensenos pagrindus, siekiant ugdytinių fizinį atsparumą;
- *skatinti* nagingumą atitinkamais darbais ir pramogomis, kurios jaunuomenę sudomina ir naudingai užima;
- *skiepyti* pilietinę jaunuomenės savimonę;
- *pratinti* tarnauti artimui.

Skautiškas šūkis „Dievui, Tėvynei, Artimui“ ir pošūkis „Budėk“ atspindi visą skautiškos pasaulėžiūros pobūdį, apimančią įvairias socializacijos sferas: dorovines, religines, protines, ekologines ir higienines.

Skautų ideologija turi tvirtą pamatą, kuris remiasi trimis kryptimis: tarnyba Dievui, Tėvynei, Artimui (15 pav.). Vienam iš jų sugriuvus ar susilpnėjus, iškyla grėsmė visai skautiško ugdymo sistemai.

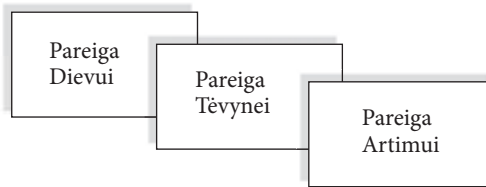
Pareiga Dievui – tai dvasinis žmogaus turtėjimas. Skautas visų pirma turi būti tikintis žmogus. S. Šalkauskis (1992b) skautiškos bendruomenės veiklą įvardija viena aukščiausių dorinės kultūros apraiškų, atspindinčių žmogiškojo idealo siekį.

Pareiga Tėvynei. Žmogus nėra pilnutinai išugdytas, jeigu nėra išsivysčiusi jo tautinė individualybė (S. Šalkauskis, 1992b). Tautinis auklėjimas yra integrali ugdymo dalis ir vystoma visą skautiško

ugdymo procesą. Visa tai skautai įgyja praktiniu būdu: keliaudami po kraštą, daug sužino apie tautos istoriją, žymesnius paminklus. Draugovė rengia sueigas, siekdama paminėti religines, valstybines, tautines šventes ar supažindinti su tautos papročiais ir tradicijomis.

Pareigą Tėvynei kiekvienas skautas vykdo daugeliu atvejų: domėdamasis savo krašto kultūra, papročiais, tradicijomis, lankydamas piliakalnius pamilsta savo Tėvynę. Kiekvienas sąmoningas valstybės pilietis turi įsijungti į šalies visuomeninį gyvenimą.

Pareiga Artimui. Ši atsakomybė siejama su pareiga Dievui, kai vykdomas Meilės įsakymas. Kiekvieną žmogų, esantį šalia tavęs, šeimos, tautos, ar net žmonijos narį, skautą galima laikyti artimu, todėl būtina gerbti kitą asmenį ir su juo tinkamai elgtis. Pažymėtina ir tai, kad pareiga Artimui turi būti atliekama savanoriškai ir be jokio atlygio, antraip bus ieškoma asmeninės naudos. Tarnystė artimui gali būti ne tik fizinė parama, bet ir geras, nuoširdus žodis.

15 pav. Visapusiška asmenybės sklaida, veikiamą skautiškos įtakos

Skautų organizacijos veiklą įvertino daugelis iškilių žmonių. Pijus XII kalbėjo: „Skautybė jaunimui atveria ir veiksmais paverčia visa, kas yra tikrai gera, kilnu, sveika: gyvenimo paprastumą, gamtos ir Tėvynės meilę, garbės jausmą, savitvardą, paklusnumą ir pasiryžimą tarnauti kitiems broliškumo ir riteriškumo dvasioje. Skautų organizacija Dievo garbinimui ir tarnybai suteikia svarbią vietą“ (Jurgėla, 1975). Pažymėtina, kad Lietuvos prezidentas V. Adamkus brendo veikiamas skautiškos bendruomenės ir yra pasiekęs pačią aukščiausią skautišką pakopą.

Iškelti trys pirštai reiškia: „Dievui, Tėvynei ir Artimui“ – tai šūkis, kuris lydi skautą visą skautavimo laiką. Šis šūkis padeda jaunam žmogui suvokti dvasines, moralines vertybes.

Skautų priesakai:

- Skautas tiesus ir laikosi savo žodžio;
- Skautas ištikimas Dievui ir Tėvynei;
- Skautas naudingas ir padeda artimui;
- Skautas – draugas savo artimui ir brolis kitam skautui;
- Skautas mandagus ir riteriškas;
- Skautas – gamtos draugas;
- Skautas klusnus savo tėvams ir vyresnybei;
- Skautas linksmas, susivaldo ir nenustoja vilties;
- Skautas taupus.

Lietuvos skautų programa kruopščiai paruošta, pritaikyta įvairaus amžiaus grupėms bei išbandyta laiko ir viso pasaulio skautų.

Jaunimo Nevyriausybinių organizacijų

Organizacijos vadinamos nevyriausybėmis (NVO) dėl to, kad yra įkurtos ne valdžios iniciatyva. Jas būtų galima vadinti savanoriškais organizacijomis pabrėžiant, kad įsteigtos laisva žmonių valia, kad žmonės į tokias organizacijas buriasi ir jas remia savanoriškai.

Nevyriausybėmis organizacijomis laikomos visuomeninės organizacijos, asociacijos, labdaros organizacijos ir fondai, dauguma viešųjų įstaigų, kurioms būdingi šie požymiai:

- juridinis asmuo;
- prigimtinė nepriklausomybė nuo valdžios ir valdymo institucijų;
- pelno paskirstymo principas (gautas pelnas nėra paskirstomas tarp steigėjų, darbuotojų ar narių, o investuojamas į įstatuose numatytą pagrindinę veiklą);
- savivalda;
- savanoriškumas (laisvas narių įstojimas ir išėjimas);
- tarnavimas visuomenės labui.

Diskutuojama, ar nevyriausybinėmis organizacijomis dera vadinti kitas ne pelno organizacijas – profesines sąjungas, religines bendruomenes ir bendrijas, butų savininkų bendrijas ir pan. NVO tikrai nėra laikomos politinės partijos ir organizacijos.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos preambulėje, kuriai 1992 m. spalio mėnesį vieningai pritarė piliečių referendumas, kviečiama kurti „atvirą, teisinę, pilietinę visuomenę“. Lietuvos nevyriausybinių organizacijų veikla skirta visuomenės labui, jos stengiasi didinti visuomenės sąmoningumą ir neabejingumą svarbioms problemoms. Taigi NVO mažina visuomenės susipriešinimą ir didina socialinę integraciją. Nevyriausybines organizacijas labai naudingos informuoti visuomenei, formuoti socialinių paslaugų tinklui, skatinti vyriausybės veiksmų skaidrumui ir kelti visuomenės sąmoningumo lygiui.

Vis dėlto NVO sektorius Lietuvoje, iš dalies dėl ilgai trukusios sovietinės okupacijos, dar neturi visų sąlygų aukščiau apibrėžtiems svarbiems vaidmenims atlikti. Tačiau padėtis po truputį keičiasi ir tokios organizacijos, ypač jaunimo, prisiima vis daugiau atsakomybės, todėl jų vykdoma veikla apima vis platesnę erdvę, gerėja kokybė.

Actio Catholica Patria

„Actio Catholica Patria“ – organizacija, kurios pagrindinis tikslas – jauno žmogaus atsakomybė. Remdamiesi jaunimo neformalaus ugdymo/si principais, šios organizacijos nariai bando sudaryti sąlygas tarpkultūrinio mokymosi galimybėms ir jaunų žmonių idėjoms įgyvendinti, teikti socialines paslaugas mažiau galimybių turintiems jauniems žmonėms bei kurti ir plėtoti darbo su jaunimu formas.

Kiekvieną rudenį jaunimo organizacija „A. C. Patria“ pradeda projektus ir programas, trunkančius visus metus. Naujausias projektas – jaunimo centro „Vartai“ įkūrimas. Tai neformalus darbas su įvairių patirčių jaunimu, atsižvelgiama į jų poreikius, organizuojama patraukli veikla. Kiekvieną dieną vyksta įvairūs užsiėmimai:

ir alternatyviosios dailės būrelis, ir dramos būrelis, žongliravimas, teminiai vakarai ir t. t.

Kita veikla, prasidedanti kiekvieną rudenį – Trumpalaikių savanorių programa, kuri suteikia galimybę kuo didesniajam moksleivių skaičiui patirti jaunimo neformalų ugdymą, susiejus jį su trumpalaikė savanoriška veikla, naudojama kaip projekto metodu. Susitikimai vyksta 2 kartus per savaitę: vieną iš jų savanoriai planuoja, kaip įgyvendinti savo idėjas, kitą – vyksta įvairūs teminiai užsiėmimai pagal jaunimo poreikius.

Jaunimo Socialiniai Metai (JSM) – ilgalaikio savanoriavimo programa, kuri trunka nuo rugsėjo–spalio iki balandžio–gegužės mėnesių. Programos pradžioje renkama savanorių grupė, kuri išlieka iki pat programos pabaigos. JSM dalyviai dirba savanorišką darbą įvairiose socialinėse institucijose: vaikų dienos centruose, senelių namuose, neįgaliųjų dienos centruose ir pan. Dirbama nuo 4 iki 10 valandų per savaitę. Programos metu organizuojami 3–5 savaitgalių seminarai, kurių metu dalyviai aptaria, apmąsto savo savanoriško darbo patirtį, gilinasi į sau svarbias temas, mokosi būti, dirbti kartu grupėje. Taip pat vyksta nuolatiniai grupės susitikimai kartą per savaitę ar rečiau.

„A. C. Patria“ yra savanorių atvykimą, išvykimą ir gyvenimą Lietuvoje koordinuojanti organizacija. Be administracinių ir buitinių dalykų ji rūpinasi savanoriškos tarnybos kokybe, organizuoja seminarus, bendrauja su priimančiomis organizacijomis, pasirūpina, kad kiekvienas savanoris turėtų „individualų draugą“ – mentorių, kuris palaikytų nuolatinį ryšį su tarptautiniu savanoriu Lietuvoje, esant reikalui padėtų.

Moksleivių techninės kūrybos centras

Kauno MTKC – vaikų ir jaunimo neformalaus švietimo ir laisvalaikio organizavimo institucija, suteikianti jaunimui galimybes plėtoti pažintinius, saviraiškos poreikius bei gebėjimus, gilinti asmenines, socialines, profesines kompetencijas.

Centre ugdoma brandžios, visapusiškos, savarankiškos, socialios, kūrybingos ir kompetentingos asmenybės, skatinami vaikų ir

jaunuolių draugiški tarpusavio santykiai, tolerancija, pagarba ir pagalba vienas kitam.

Šiuo metu Centre veikia 40 įvairaus profilio techninių, vizualinio meno ir sportinių būrelių, kuriuos lanko daugiau kaip 500 mokinių.

Per mokslo metus įvairiuose konkursuose, parodose, varžybose bei kituose renginiuose dalyvauja daugiau kaip 7000 mokinių.

Pagrindinės veiklos kryptys: *techninė kūryba, vizualinis menas ir sportas*. Veikia tokie būreliai: kontrastinis modeliavimas, lėktuvų modeliavimas, animacijos technika, floristika ir interjeras, kompiuterinė technika, pynimas iš vytelių, rūbų dizainas, video studija, meninės fotografijos studija, jaunieji žurnalistai, šaškių sportas, aerobikos studija, saviraiškos klubas, Aikido ir daug kitų.

Centras organizuoja techninio sporto varžybas, rengia įvairius konkursus, parodas, ruošia moksleiviškas TV laidas. Mokiniai dalyvauja ekskursijose, iškylose, kultūriniuose renginiuose.

Technologijų būreliuose lavinami mokinių konstravimo ir techninio modeliavimo įgūdžiai, mokoma pažinti skirtingas medžiagas, supažindinama su darbo įrankiais. Mokiniai su pasigamintais modeliais dalyvauja techninio sporto varžybose. Vizualinio lavinimo studijose moksleiviai kuria TV laidas, videofilmus, reportažus, leidžia moksleivišką žurnalą, mokosi meninės fotografijos paslapčių. Čia lavinami aktoriniai, režisūriniai, žurnalistiniai, meniniai gebėjimai. Skatinama jaunų žmonių saviraiška ir meninė veikla. Sporto būreliuose jaunimas stiprina sveikatą, grūdina kūną, lavina dėmesį, pasitikėjimą savimi.

Centre dirba 27 būrelių vadovai. Centro darbuotojai rengia varžybų nuostatus, programas, projektus, konsultuoja mokytojus, kaip organizuoti ir vykdyti techninės bei vizualinės krypties veiklas mokyklose.

Jaunimo žiniasklaidos centras

Kauno jaunimo žiniasklaidos centras įregistruotas Kauno savivaldybės rejestro skyriuje 1998 m. gruodžio 31 d. Centro pagrindą sudarė nuo 1994 m. veikęs Jaunimo fotografijos ir kino centras, su-

kaupęs didelę organizacinę visuomeninių televizijos laidų ir video-filmų kūrimo, laikraščio „Kadras“ leidimo bei jaunųjų žurnalistų ugdymo patirtį. Šios įstaigos nariai paruošė per 100 vaidybinių ir dokumentinių filmų bei TV laidų, daug kartų tapo respublikinių ir tarptautinių konkursų laureatais. Keliolika centro ugdytinių dirba žurnalistinį darbą.

Jaunimo žiniasklaidos centre sukurta per 100 TV laidų jaunimui: „NVO podiumas“, „Kadro svečiai“, „Kadro viktorina“, „Kadro kaleidoskopas“, „Kadro diskusija“, „Sveiki“, „TV arena“, „Kadroskopas“. Studijoje buvo diskutuojama apie nepilnametes mamas, rūkymo ir narkomanijos žalą, nepilnamečius nusikaltėlius, mokinių tarybas, AIDS ir kitomis jaunimui aktualiomis temomis. Laidos transliuotos per AR TV, Pūko TV, 5 Kanalą. Pastaruoju metu ruošiami ir periodiškai per INIT TV transliuojama savaitinė laida „Stop Kadras“.

Gedimainičiai

Tai vaikų ir jaunimo judėjimas – vienintelis pasaulyje. Be to, nekeliami jokių papildomų reikalavimų norintiems tapti jo nariais. Gedimainičiu gali būti ir ikimokyklinukas, ir suaugęs žmogus. Neklausama nei pažangumo, nei elgesio įvertinimų. Pirmą kartą atėjus į gedimainičių sambūrį, neklausama net pavardės. *Gedimainičiai* – tikra demokratijos, nuomonių pliuralizmo, tolerancijos mokykla. Bet ne viskas taip paprasta. Gedimainičiai įdomūs tuo, kad jų paprastumas slypi nepaprastume. Mokiniai susiburia į grupes ir be jokių išankstinių scenarijų, repeticijų praleidžia ne vieną valandą dainuodami, šnekėdamiesi ar tylėdami... Ir jokio triukšmo, išdaigų, jokio nuobodulio. Jie – bendraminčiai ir jiems gera būti kartu. Taigi gedimainičiai ugdomi savitvardą, santūrumą, mandagų elgesį.

Suaugusieji taip pat yra veiklūs ir aktyvūs, nes dėl medicininio aptarnavimo, socialinės apsaugos paslaugų kokybės pailgėjusi gyvenimo trukmė sudaro galimybes žmonėms mėgautis ilgesniu gyvenimu. Daugelis žmonių pasirenka jį praleisti prasmingai, dalyvauja įvairiuose klubuose, dažnai mokosi to, kam anksčiau gyvenime neturėjo laiko (Žemaitaitytė, 2001).

Suaugusiųjų veiklos

Trumpai aptarsime Trečiojo amžiaus universiteto (toliau – TAU) veiklą. Trečiasis amžius – ne vaikystė, ne laikas, kai dirbama, siekiama karjeros, rūpinamasi vaikais jų ateitimi, o branda. Anot P. Jarvio (2001), TAU yra auganti, savanoriška asociacija, teikianti neformalųjį suaugusiųjų švietimą, taip pat suteikianti galimybę susiburti į grupes, mokytis bei mokytis vieniems iš kitų. Trečiojo amžiaus universitetas yra savarankiška, savanoriška, visuomeninė organizacija, savo veikla užtikrinanti vyresnio amžiaus žmonių geresnę socialinę integraciją į visuomenę, skatinanti produktyvų ir turiningą gyvenimą, palaikanti darbingumą, fizinį aktyvumą, kelianti žinių bei kultūros lygį, pasikeičianti gyvenimo patirtimi, palaikanti sveikatą. TAU yra demokratiška mokymo įstaiga (Vasauskaitė, 2006). Kai tik susidaro grupė, studentai patys išsirenka dekaną, suderina mokymo grafiką. Nėra nei stojamųjų, nei baigiamųjų egzaminų. Studentai gauna pažymėjimą, kad išklausė kursą. Į universitetą priimami visi norintys – nuo turinčių pradinį išsilavinimą iki mokslininkų, meno žmonių, visuomenės veikėjų. Norintys studijuoti užpildo anketą, pasirenka fakultetą ir be jokių ribojimų gali dalyvauti vieno arba net 2–3 fakultetų paskaitose. Daugelis baigę vieną fakultetą, pradeda lankyti kitą. TAU iniciatoriai ir įkūrėjai yra Eksperimentinės ir klinikinės medicinos instituto mokslininkai – gerontologai. Jie suprato, kaip svarbu pagyvenusiam žmogui išsaugoti dėmesį, realizuoti nerealizuotas galimybes, parodyti, kad jis nėra išstumtas iš visuomenės, priešingai – dar labiau vertinamas. Lietuvoje TAU buvo įkurtas 1995 m. birželio mėn. 2 d. Universiteto veikla organizuojama savivaldos pagrindais visoje Lietuvos Respublikoje. Iš viso yra 11 filialų įvairiuose Lietuvos miestuose. Šio universiteto paskirtis – padėti spręsti vieną opiausių dabartinės visuomenės problemų – pagyvenusių žmonių nuolatinio mokymosi, užimtumo ir reikalingumo tai pačiai visuomenei problemą. Tokia nuolatinio mokymosi forma įvairaus amžiaus ir įvairių specialybių bei išsilavinimo žmonėms suteikia galimybę ne tik įgyti naujų žinių, tobulinti save ir plėsti akiratį, bet ir pabendrauti tarpusavyje (Vasauskaitė, 2006).

6.3. UGDYTOJAS, ASMENYBĖ IR PROFESIONALUMO KLAUSIMAI

Šiuolaikinis pasaulis yra sudėtingas, sunku pasirengti jame dalyvauti. Būtina įvertinti tai, kad šiandienos pasaulis – globalus pasaulis, todėl, pavyzdžiui, konkurencija vyksta ne tik tam tikroje srityje, ne tik nacionaliniu, bet ir globaliu lygmeniu. Demokratiškoje šalyje, kurią kuriame, gerbiamos žmogaus teisės. Teisė į išsilavinimą laikoma viena esminių žmogaus teisių. Žmogus tampa žmogumi mokydamasis, mokymasis yra kelias į profesinę sėkmę. Mes net mokomės būti su draugais ar su ypatingu žmogumi, mokomės padėdami kolegoms ir kai jie padeda mums. Mokomės, kai susergame. Dažniausiai esame apsupti draugų ir ugdytojų, kurie padeda mums išmokti atlikti paprastus dalykus ir labai sunkias užduotis. Kaip minėta, profesionalai mokytojai, dėstytojai, andragogai turi būti pasirengę mus paremti dirbant tiek paprastus, tiek sudėtingus darbus. Tačiau bendradarbiaujančiame pasaulyje ir mes dažnai (tik to nepastebime) esame mokytojais kitiems – padedame jaunesniems broliams ir seserims atlikti namų darbus, pasirinkti aukštąją mokyklą, paaiškiname tėveliams, kaip naudotis nauja kompiuterine programa, paaiškiname kolegai, į ką kreiptis dėl bendrabučio ir panašiai. Žmonės nuolat moko vieni kitus, pavyzdžiui, vadybininkas, parduodamas lygintuvą, mus pamoko, nes neskaitome ilgos ir painios instrukcijos, o dažnai klausiamo jo, kokie yra darbo režimai. Tačiau žmonėms, kuriems ugdymas yra profesija, keliami ypatingi reikalavimai (Černius, 1992; Pukelis, 1995; 1998). Pažymima, kad:

1. MOKYTOJAS – tautos kultūros nešėjas, turintis mokytojo pašaukimą;
2. MOKYTOJAS privalo įgyti gerą psichologinį, pedagoginį pasirengimą;
3. MOKYTOJAS – geras savo dalyko žinovas;
4. MOKYTOJAS turi būti išsiugdęs reikalingas asmenines savybes;
5. MOKYTOJAS – nuolat tobulėja, kelia savo kvalifikaciją.

Iš mokytojo daug tikimasi, mokytojas pats iš savęs daug reikalauja, todėl, pasak V. J. Černiaus (1992), mokytojas gali kelti sau reikalavimus, kurie yra nepasiekiami. Autorius nurodo pavojingas mokytojo iliuzijas, galinčias trukdyti darbui:

1. Tobulybės iliuzija (aš juk dirbu gerai, deja, to nėra);
2. Mokytojas visagalis aprūpintojas (galintis viską padaryti);
3. Tikėjimas, kad mokinys visada vadovaujasi protu;
4. Įsivaizduotas meistriškumas (noras būti visų sričių meistrų);
5. Visko žinojimas;
6. Gyvenimo ir visuomenės normų pastovumas.

Mokytojo darbas sudėtingas, kiekvienam mokytojui būtinos kelios kompetencijos. K. Pukelis (2004) teigia, kad:

- Mokytojui būtina **akademine / dalykinė kompetencija**, mokytojas turi suvokti savo dalyko vietą tarp kitų mokslų, išmanyti mokomojo dalyko turinį, logiką, ryšius su kitais dalykais bei mokslais;

- **Metodinė** kompetencija: gebėjimas tinkamiausiu būdu deriantis prie besimokančiųjų poreikių, ypatumų, net nuotaikų, pasiskatinti mokymąsi;

- **Pilietinė pozicija**: kuo žmogus tiki, ką gina (teisingumą, lygybę, įstatymus?);

- **Asmenybės savybės**: atsakingumas, pasirengimas keistis, mokytis pačiam, gebėjimas bendrauti ir bendradarbiauti.

Asmeninė kompetencija taip pat apima:

- Meilę vaikams ir žmonėms;
- Vertybes;
- Laisvą valią;
- Kūrybiškumą;
- Empatiją;
- Toleranciją.

Pasak K. Pukelio (Pukelis, 2004), tapti mokytoju yra sudėtingas ir daugiaplotmis procesas. Studijas turėtų sudaryti (ir sudaro) bent dvi dalys: analizuojami fundamentalieji ir taikomieji klausimai (7 lentelė).

7 lentelė. Mokytojo studijų turinys

Fundamen- talūs klausimai	Ugdymo idėja	Pasaulėžiūra (pvz., filosofijos ar / ir istorijos studijos)
		Antropologija
Taikymo klausimai	Ugdymo vyksmas	Bendrieji edukologijos klausimai
		Specialiosios pedagogikos / andragogikos studijos

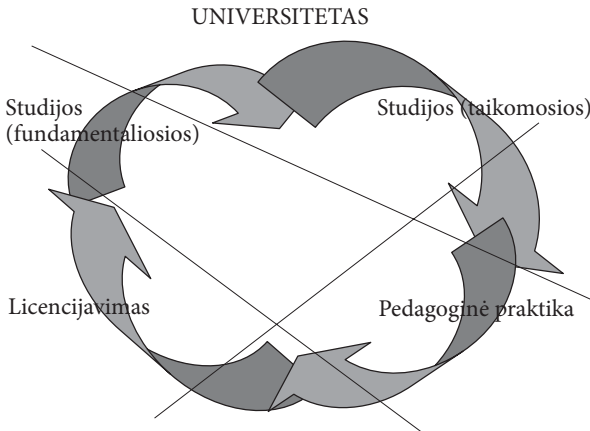
Rinkdamasis mokytojo profesiją, kiekvienas žmogus turėtų siekti:

- Pažinti save, kitus, padėti kitiems pažinti kitus ir pasaulį;
- Suprasti, kodėl ir dėl ko norima susieti savo gyvenimą su kitais;
- Išsiaiškinti, kuo tikima, kuo bus dalijamasi, kas bus ginama.

Mokytojų rengimo procesas yra gana sudėtingas, nes studijos derintinos su praktika (pavyzdžiui, mokykloje ar švietimo centre).

Aukštojoje mokykloje turi būti organizuojamos fundamentališios ir taikomosios studijos, tačiau už praktiką atsakinga tiek aukštoji, tiek konkreti ugdymo organizacija. Šiuo metu pastebima, kad ypač svarbi tampa mentoriaus (patyrusio mokytojo, padedančio pradedančiam mokytojui suprasti profesinės veiklos ypatumus) veikla. Anksčiau mokytojai nebuvo specialiai rengiami, šiuo metu vykdomos kelios programos jiems rengti, nes profesionali parama pradedančiam mokytojui yra esminė. Kita vertus, patyrusiam mokytojui taip pat reikia tam tikrų kompetencijų, pavyzdžiui, išmanyti bendravimo su suaugusiu žmogumi ypatumus. Mokytojų rengimas yra vienas mokytojų rengimo pertvarkos uždavinių.

Taip pat reikšmingas (ir lemiantis) yra valstybės vaidmuo, kadangi valstybė liudija, kad ugdomąją veiklą pradedantis (studijas pabaigęs bei praktiką sukaupęs) žmogus yra pasirengęs savarankiškai veiklai (16 pav.). Šiuo metu valstybė liudija pasirengimą, akredituodama būsimųjų mokytojų ar andragogų programas (įvertintas Studijų kokybės vertinimo centro). Nauja Pedagogų rengimo koncepcija (2004, www.smm.lt) numato, kad valstybė liudys pasirengimą dirbti ugdytoju asmeniui atlikus praktiką ir įgyvendinus

16 pav. Mokytojų rengimo modelis

licencijoje numatytus reikalavimus. Valstybės suteikiama licencija liudija, kad asmuo pasirengęs organizuoti mokymo/si veiklas.

Mokytojas (ir mentorius, t. y. žmogus, kuriam ugdymas nėra profesija) ugdymo sąveikoje turi vengti manipuliavimo, siekti tikrojo, autentiško bendradarbiavimo:

MANIPULIAVIMAS	BENDRADARBIAVIMAS
<p>Dažniausiai veiklos rezultatas yra toks, kokio nori mokytojas. Dažniausiai veiklos būdai yra tie, kurie priimtinesni mokytojui (mentoriui). Neskelbiama informacija, neparanki mokytojui ar mentoriui. Nesudaromos galimybės rinktis. Nesiderama dėl jokių bendro darbo aspektų.</p>	<p>Veiklos rezultatai gali atitikti interesus, bet gali ir neatitikti.</p> <p>Atsižvelgiama į pasiūlymus.</p> <p>Pateikiama visa informacija, apie ją kalbama.</p> <p>Suteikiama teisė rinktis. Deramasi dėl įvairių (gal ir ne visų, pvz., nediskutuotina, kad vaikai turi būti saugūs, kad turi būti užtikrinta jų sveikata, tačiau deramasi dėl dalykų, kuriuos pasirinkę vaikai ir suaugusieji bus saugūs) bendro darbo aspektų.</p>

17 pav. Manipuliavimo ir bendradarbiavimo bruožai

Apibendrinant ugdymo sąveikai ir jos elementams skirtą skyrelį akcentuotina, kad ugdymo sąveika visada yra kelių tarpusavyje susijusių procesų visuma, t. y. ugdymo sandara yra kompleksinė. Ugdytojas ir ugdytinis keičiasi ne tik faktine informacija (kognityvinis – pažinimo lygmuo). Jie daro įtaką vienas kito nuotaikai, jausmams, jūdviųjų elgsena lemia kito žmogaus jausmus.

Bendravimo, kai žmonės gerbia vieni kitus, kultūrą sudaro:

a) elgesio taisyklės, kurių laikosi mokytojai bendraudami mokytojų kambaryje ir klasėje;

b) ugdytojų darbo grupėse susiformavusios normos, susijusios su pamokos planavimu arba mokinių pažangos tikrinimu;

c) vyraujančios vertybės, kurių laikosi mokykla, jos tikslai, arba „misija“;

d) filosofija, kuria grindžiamas vyraujantis požiūris į tam tikrų mokomųjų dalykų mokymą ir mokymąsi;

e) žaidimo taisyklės, kurias nauji mokytojai turi išmokti, kad galėtų bendrauti mokykloje;

f) įspūdis, arba klimatas, kuris pajuntamas tik patekus į organizaciją, arba tai, kiek matomas mokinių darbas.

Ugdymo sąveika yra daugiasluoksnė (Bižys, Linkaitytė, Valiuškevičiūtė, 1996), ugdymo sąveikoje žmonės mokosi bendrauti (socialiniai įgūdžiai), išreikšti emocijas ir jausmus, kad neužgautų kito žmogaus (afektyvinis pradai), kartu pažįsta. Šią ugdymo turinio dalį – mokymo turinį – plačiau aptariame 6.5. skyrelyje.

6.4. MOKYTOJO / ANDRAGOGO VAIDMUO MOKANTIS BENDRADARBIAUTI

Mokymui didelę įtaką turi pedagogo elgesys, nes paprastai tik mokytojas sprendžia, kaip kurti aplinką, skatinančią bendrauti ir bendradarbiauti. Grupinio darbo kokybė taip pat daugiausiai priklauso nuo mokytojo. Žinoma, mokytojas – ne užduoties atlikėjas, bet veiklos organizatorius, pagalbininkas ir patarėjas. Jis padeda

besimokantiems atrasti naujus dalykus, prireikus nurodo kryptį, tačiau kelią nueiti turi patys besimokantysis.

Šiuolaikinė pedagogika moko mus vieno labai svarbaus dalyko: niekas, nė vienas mokytojas negali kitų ko nors išmokyti, tačiau gali sukurti situacijas ir taip organizuoti veiklą, kad besimokantieji patys mokytųsi. Beprasmiška prievarta brukti žinias, ypač jei besimokantieji jaučia, kad tos žinios jiems nereikalingos ar nepritaikomos – tuomet jie vis tiek iš karto užmirš didesnę jų dalį. Mokytojas turi keisti savo vaidmenį: užuot pylęs žinias į besimokančiųjų galvas, turėtų pasirūpinti reikalingomis „trašomis“, kad besimokantieji išugdytų visas gamtos jiems dovanotas galias. Tam labai svarbu tinkamai pasirinkta metodika, kuri padėtų vaikui laisvai, nesuvaržytai mokytis.

Mokytojo / andragogo veikla prieš pradėdant grupės darbą

Siekdamas, kad grupės darbas būtų tikslingas ir efektyvus, mokytojas pirmiausiai turi nuspręsti ir suplanuoti:

- a) konkrečius mokomuosius akademinis bei socialinius tikslus;
- b) mokymo turinį (kaip numatoma mokytis tema gali būti pritaikyta darbui grupėmis);
- c) besimokančiųjų suskirstymo į grupes būdą;
- d) gupelių dydį (tikslingiausia pradėti nuo 3–4 asmenų grupelių);
- e) patalpos paruošimą (kaip patogiausia besimokantiesiems dirbti drauge);
- f) mokomosios medžiagos paskirstymą (kiek ir kokios medžiagos reikės pateikti grupėms ar atskiriems jų nariams);
- g) akademinį ir socialinį vaidmenų paskirstymą (kuris skaitys užduotį ir aiškins; kuris užrašinės pasakytas mintis; kuris stebės ir t. t.).

Užduočių aiškinimas ir pateikimas

Pateikiamas užduotis turi suprasti visi grupės nariai:

1. Užduotis reikia suformuluoti taip, kad kiekvienam asmeniui būtų aišku, ko iš jo norima ir ką jam reikia daryti;

2. Būtina išaiškinti veiklos tikslus, parodyti, kaip jie susieja buvusias ir būsimas veiklas;

3. Apibrėžti, nusakyti svarbiausias sąvokas, taisykles. Išaiškinti procedūras, kuriomis vadovausis besimokantieji. Pateikti pavyzdžių, kad jie aiškiau suvoktų užduotį;

4. Klausinėjant įsitikinti, jog besimokantieji suprato tai, ko iš jų norima. Kiekvienas grupėje dirbantis narys gali turėti savo pareigų, atlikti paskirtą ar prisiimtą vaidmenį.

Mokytojo / andragogo veikla asmenims dirbant grupėmis

Mokytojas / andragogas supažindina besimokančiuosius su grupiniu darbu ir juos suskirsto, tačiau tai nereiškia, kad grupės nariai taip būtinai darys. Beveik visą laiką reikia stebėti kiekvienos grupės darbą, kad paaiškėtų, kokių sunkumų kyla kartu atliekant užduotis. E. Kjergaardas ir R. Martinėnienė (1996) mokytojams siūlo:

a) paaiškinti užduotį. Mokytojas turi būti užtikrintas, kad grupės nariai užduotį suprato;

b) nustatyti kriterijus, kuriais remiantis galima sėkmingai atlikti užduotį (prieš atlikdami užduotį grupės nariai turi žinoti mokytojo nustatytus kriterijus);

c) tiksliai apibrėžti, kokio elgesio tikimasi. Kuo konkrečiau mokytojas tai įvardys (drąsinti vienas kitą, reikšti mintis, prašyti draugų pagalbos), tuo didesnė tikimybė, kad besimokantieji taip ir darys;

d) padėti grupės nariams tuomet, kai jie patys nebegali nieko padaryti. Jei grupės nariai prašys mokytojo pagalbos, jis turi padėti jiems rasti atsakymą į iškilusį klausimą;

e) įsiterpti ir mokyti socialinių gebėjimų. Jei grupėje iškyla bendravimo sunkumų, mokytojas galėtų parodyti būdų, kaip juos išspręsti;

f) fiksuoti besimokančiųjų bendradarbiavimą. Vaikščiodamas nuo vienos grupės prie kitos, mokytojas turi pastebėti, ar užduotis suvokiama, ar teisingai grupės nariai ieško sprendimo;

g) suteikti tarpgrupinio bendradarbiavimo galimybę. Reikiamu atveju leisti grupėms padėti viena kitai.

Mokytojo / andragogo veikla grupinio darbo pabaigoje

Grupinį darbą mokytojas turi pabaigti taip:

1. Įvertinti besimokančiųjų mokymosi rezultatus ir pateikti vertinimą balais.

2. Įvertinti grupės funkcionavimą: patarti, ką galima keisti, kad kitą kartą grupės veikla būtų geresnė; pabrėžti, kas buvo atlikta teisingai.

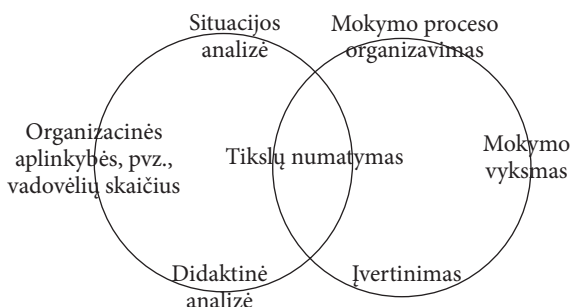
3. Apibendrinti visų besimokančiųjų veiklą: akcentuoti pagrindinius dalykus, išmokus pamokoje / paskaitoje; pakartoti esminius faktus.

Apibendrinant galima teigti, kad mokytojo veiklai svarbu:

- Pakantumas besimokantiejiems;
- Ištvėrmė ir susivaldymas;
- Gebėjimas valdyti savo nuotaiką;
- Pedagogo pašaukimas;
- Gebėjimas aiškinti naują medžiagą;
- Konstrukciniai, organizaciniai gabumai;
- Bendravimo – bendradarbiavimo kultūra;
- Mokėjimas įteigti ką nors kitiems;
- Pedagoginis taktas;
- Tolerancija;
- Dėmesio pasiskirstymas;
- Stipri pedagogo asmenybė;
- Puikus savo dalyko išmanymas;
- Atsidavimas besimokantiejiems;
- Pedagogo autoritetas;
- Gebėjimas ugdyti besimokančiųjų gabumus ir galias;
- Gebėjimas mokytis pedagoginio darbo kultūros iš savo ugdytinių.

6.5. MOKYMO TURINYS

Kaip minėta, ugdymo sąveikai svarbus ugdymo turinys, kuris apima tiek socialinius, emocinius išgyvenimus, tiek pažintinę (kognityvinę) veiklą. Mokymo turinys taip pat susideda iš kelių elementų. R. Laužackas pažymi (Laužackas, 1997; 2000; 2005), kad mokymo turinį reikia suplanuoti ir įvertinti, kaip sekėsi. Trumpai apžvelgsime elementus.

18 pav. Mokymo turinys

Situacijos analizė

Kiekvieno atsakingo ir sąmoningo veiksmo pagrindas yra situacijos analizė. Kaip minėta, ugdymas yra sudėtingas procesas, apimantis mokymą, lavinimą ir auklėjimą. Išsiaiškinti organizacines aplinkynes, žinoti organizacijos misiją – tai atskiros mokyklos, kolegijos, privačios mokyklos siekis – yra vieni svarbiausių žingsnių, siekiant kurti tinkamą ir prasmingą mokymo turinį.

Taip pat svarbu žinoti bendruomenės, regiono, nacionalinius prioritetus. Organizacijos, ypač valstybinės formaliojo švietimo sistemai priklausančios organizacijos, kadangi jos yra tiesiogiai atsakingos valstybei už savo veiklą, savo misiją paprastai derina su nacionaliniais prioritetais. Šiuo metu Lietuvoje prioritetingas plėtotos gaires nurodo 2003 m. parengtos ir 2004 m. Vyriausybės patvirtintos „Lietuvos švietimo plėtotos gairės“ (2004). Jų nuostatas

analizuosime plačiau, dabar pakanka paminėti, kad susipažinti su nacionaliniais ir konkrečios organizacijos prioritetais yra svarbus žingsnis situacijos analizės etape, kadangi prioritetai numato bendrų pastangų kryptį.

Kitas žingsnis – išsiaiškinti besimokančiųjų poreikius bei lūkesčius, nes ugdymo procesas yra prasmingas ir vertingas tik teikiant tokias švietimo paslaugas, kurios padeda kiekvienam žmogui siekti asmeninių bei profesinių tikslų ir padeda švietimo organizacijai vykdyti savo misiją.

Tikslų numatymas

B. S. Bloomo taksonomija (akademinų mokymo/si tikslų klasifikacija). XX a. 6 dešimtmetyje B. S. Bloomas (1956, iš 1965 m. šaltinio) pasiūlė mokymo tikslų klasifikaciją, plačiai pripažįstamą užsienio ir mūsų šalies edukologų. Pasak jo, mokantis galima siekti skirtingų kognityvinių tikslų: galima įgyti žinių, suprasti, išmolti jas taikyti, išmolti informaciją analizuoti, sintezuoti / apibendrinti idėjas bei vertinti veiklą.

Žinojimas yra vienas pagrindinių pažinimo lygmenų, jam svarbiausia – atmintis. Mokiniai, kurie atsimena faktus ar atpažįsta situaciją, yra šio lygmens. Žmogus gali žinoti ir žino dalyko terminologiją, faktus, kokiomis priemonėmis ir būdais gali naudotis atlikdamas užduotis, bendruosius susitarimus (pvz., Euklido geometrija sutarė, kad skaičiuojami tik plokštumoje brėžti kūnai), tendencijas, klasifikacijas, taip pat universalias abstrakčias koncepcijas ir principus bei teorijas.

Supratimas yra antrasis pažinimo lygmuo, kurį galima pastebėti, jei mokinys gali perfrazuoti, pakeisti savais žodžiais specifinius teiginius, pateikti originalius, savo sugalvotus ir tinkamai iliustruojančius reiškinių ar principą pavyzdžius. Pasiekęs supratimo lygmenį, individas teiginius, faktus „verčia“ tuo, ką gali suprasti, vertimas priklauso nuo turimų žinių ir patirties, perteikia kitiems savo patirties ir žinių kontekstą, t. y. interpretuoja. Pastebėti dėsningumai ekstrapolijuojami (matematikos terminas), „paskaičiuojami“ laike – kokios galimos pasekmės? Kokia galima ateitis?

Pritaikymas yra trečiasis pažinimo lygmuo, kai konkrečiomis situacijomis sugebama panaudoti taisykles, dėsnius. Tai – abstrakcijų vartojimas konkrečiomis situacijomis.

Analizavimas – ketvirtasis pažinimo lygmuo. Analizuojant reikia gebėti pastebėti, kokia teorija tinkamiausia konkrečiai situacijai. Besimokantysis turi gebėti analizuoti problemą, nurodyti, kuri iš daugelio teorijų bei idėjų yra tinkamiausia ar prasingiausia numatytai problemai spręsti. Analizuojant gali būti atkreipiamas dėmesys į elementus ar ryšius, ar ryšių principus.

Sintetinis. Šiame, penktajame, pažinimo lygmenyje žmogus geba derinti, jungti elementus į visumą, suformuluoti naują modelį. Elementai ir ryšiai tarp jų yra vienodai svarbios visumos dalys. Šiame lygmenyje kuriamos unikalios komunikacinės situacijos, planai, numatomi abstraktūs principiniai ryšiai.

Vertinimas yra šeštasis, aukščiausias, pažinimo lygmuo, kuriame besimokantysis turėtų gebėti pademonstruoti, kad gali susidaryti savo nuomonę, nustatyti kokios nors idėjos kokybę, tinkamumą situacijai. Vertinti galima pagal vidinius (veikiančiojo, darančiojo) numatytus kriterijus ar pagal išorinius kriterijus.

Pasak L. Jovaišos (1993), galime skirti 5 ugdymo tikslų ruožus:

I. *Fizinis lavinimas*. Jo uždaviniai: 1. Higieninis lavinimas. 2. Ekologinis lavinimas. 3. Kūno kultūros lavinimas. 5. Sportinis lavinimas.

II. *Psichinis lavinimas*. Jo uždaviniai: 6. Intelektas lavinimas. 7. Praktinio veikimo (operacijų) lavinimas. 8. Motyvacijos tobulinimas. 9. Charakterio tobulinimas.

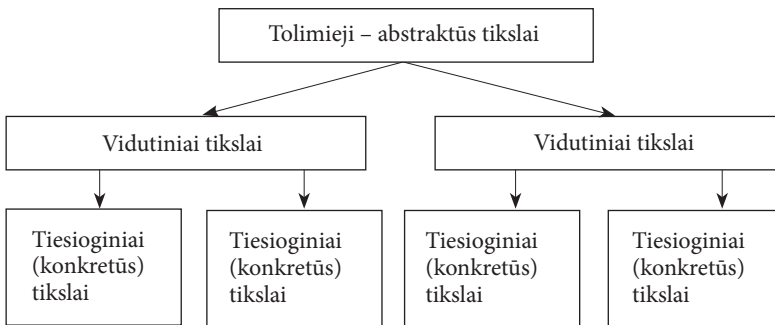
III. *Socialinis auklėjimas*. Jo uždaviniai: 10. Drausmingumas. 11. Darbinis auklėjimas. 12. Ekonominis auklėjimas. 13. Visuomeninis (tautinis, patriotinis, demokratinis) auklėjimas.

IV. *Kultūrinis lavinimas*. Jo uždaviniai: 14. Mokslinis lavinimas. 15. Techninis ir technologinis lavinimas. 16. Meninis lavinimas. 17. Etninis ir teisinis lavinimas.

V. *Dvasinis auklėjimas*. Jo uždaviniai: 18. Pasaulėžiūrinis auklėjimas. 19. Vertybinis (aksiologinis) auklėjimas. 20. Dorinimas. 21. Estetinis auklėjimas.

Numatant tikslus, svarbu pastebėti, kad visada siekiama, jog besimokantieji įgytų tam tikras kurio nors (pvz., žinojimo, supratimo ar taikymo) lygmens kompetencijas. Tikslai būna ilgalaikiai ir trumpalaikiai, kadangi vieni mokymo/si epizodai yra trumpi, kiti – ilgesni arba juos sudaro keli įvykiai. Prie trumpalaikių mokymo/si epizodų galime prisikirti, pavyzdžiui, seminarą.

R. Laužackas (2000) skiria tolimuosius – abstraktūs – tikslus ir vidutinius tikslus. Tolimieji tikslai numato tam tikrų kompetencijų įgyjimą, vidutiniai bei tiesioginiai (konkretūs) tikslai numato kelio į kompetencijas gaires (19 pav.).

19 pav. Tikslų klasifikavimas pagal abstraktumo lygmenį
(Laužackas, 2000, 81)

Tikslas numato:

- Ką besimokantysis mokymo/si epizodo pabaigoje žinos, mokės daryti (t. y. apibūdina siekiamas kompetencijas).
- Tikslas pateikia ir vertinimo kriterijus, kadangi besimokantieji yra vertinami pagal tai, ar geba daryti, kas buvo numatyta.

Įvardyti siekiamų kompetencijų tikslus yra ypač svarbu formaliojo švietimo sistemai, kadangi ją išlaiko valstybė, t. y. mokesčių mokėtojų lėšos, todėl natūralu, kad ji privalo atsiskaityti visuomenei, ar lėšos vartojamos tikslingai, t. y. ar visuomenėje daugėja kompetentingų žmonių. Tačiau ir neformaliojo švietimo sistemoje vis svarbesni rezultatai. Pavyzdžiui, verslas. Darbuotojai mokomi

įmonėse ar specialiai organizuojamuose seminaruose, dažnai švietimo paslaugos teikėjai yra privačios organizacijos, kurioms labai svarbu parodyti veiklos rezultatyvumą (pasiekti, kas planuota, t. y. kokias kompetencijas besimokantieji įgyja) bei efektyvumą (ištekliai – informaciniai, finansiniai, žmogiškieji – vartojami siekiant didžiausio galimo rezultato). Kitos neformaliojo švietimo paslaugos, pavyzdžiui, saviraiškai skirti seminarai, vasaros mokyklos ir pan., yra mažiau įpareigtos demonstruoti, kad besimokantysis pasiekia numatytą kompetenciją, tačiau ir floristikos kursų nariai, greičiausiai, nori žinoti, ar išmoks komponuoti puokštes, ar ne. Tarp besimokančiųjų rasime ir tokių žmonių, kurie norėtų savo profesinę karjerą sieti su puokščių komponavimo darbu, todėl jiems labai svarbu kompetencijas pasiekti. Taigi tikslai, numatantys siekiamas kompetencijas, tampa šiuolaikinio ugdymo turinio kūrimo pamatu tiek formaliojo, tiek neformaliojo švietimo sistemose.

Kiti mokymo turinio kūrimo elementai – didaktinė analizė (t. y. kokius metodus prasingiausia pasitelkti, kitaip tariant, koku būdu bus pristatoma medžiaga) yra glaudžiai susijusi su organizacinių aplinkybių analize. Pavyzdžiui, kokių vadovėlių turima daugiausiai, ar pakanka demonstracinių priemonių, įrangos. Įvertinus aplinkybes, galima mokymą/si organizuoti iš dalies nuotoliniu būdu, jei visi besimokantieji turi namuose kompiuterius bei internetą ir gali kai kurias užduotis atlikti savarankiškai. Galima svarstyti internetinių konferencijų pasitelkimo vietą ir funkciją; pavyzdžiui, teikiamoji paskaita, kurioje supažindinama su esminiais principais, modeliais, gali būti skaitoma tokiu būdu. Jei organizacija turi nutolusias klases arba yra pasirašiusi bendradarbiavimo sutartis su kita organizacija, kuri tokias klases bei studijų turi, galima numatyti vaizdo konferencijas. Kita vertus, mokantis profesijos, kai būtina išmokti meistriškai naudotis tam tikrais šiuolaikiniais sudėtingais įrenginiais, laikytis saugumo reikalavimų, mokytojo / dėstytojo vadovaujami užsiėmimai gali būti priimtinausia forma, nes tik taip galima užtikrinti besimokančiųjų saugumą ir tik taip bus išmokta siūti, šlifuoti ir pan. Šiuo metu egzistuoja didelė mokymo/si metodų įvairovė. Jiems skiriamas atskiras dėmesys 7 skyrelyje.

Svarbus elementas yra mokymo proceso organizavimas, kadangi įvairius (informacinių, infrastruktūros – patalpų, įrengimų, žmoniškųjų bei laiko) išteklius efektyviai naudoti galima tik nuodugnai suplanavus veiklą. Ribotų išteklių pasaulyje suderinti tvarkaraščiai, kitų išteklių priskyrimas ir perskirstymas yra vieni esminių efektyvios veiklos veiksnių.

Kitas elementas – pats mokymo vyksmas, kuris, pasitelkus S. Šalkausio pastebėjimą, dažnai apima ne tik mokslą (edukologiją), bet yra ir menas, nes ugdymo sąveikoje šalia kognityvinių procesų vyksta ir socialiniai, t. y. žmonės bendrauja, išgyvena įvairiausius jausmus, yra biologinės būtybės, kurioms būdingas ir nuovargis, ir alkio jausmas. Ugdytojo gebėjimas pastebėti ir pagirti, kai puikiai sekasi, ar paguosti, kai nesiseka, pastebėti, kad kažkas slegia, ir pasidomėti, yra tokios pat svarbios ugdymo sąveikos dalys, kaip ir mokymo turinys. Žmogus yra daugiaplotmis: pažįstantis (kognityviniai tikslai), jaučiantis (afektyviniai tikslai), bendraujantis (socialiniai tikslai) ir biologinė esybė (psichomotoriniai tikslai), todėl ir mokymo turinyje turi būti numatyti daugelis dalykų. Ugdymo sąveikoje vienus dalykus pavyksta įgyvendinti, kitų – ne, apie trečių būtinumą sužinome tik vyksmo metu, todėl kartais sąvoka „menas“ gana tiksliai apibūdina ugdytojo veiklą.

Įvertinimas yra paskutinis mokymo turinio kūrimo elementas. Viena vertus, įvertinimas yra paskutinis elementas, kurio metu išsiaiškinama, ar besimokantieji pasiekė numatytą kompetenciją, kaip sekėsi tai daryti (šiuo atveju dėmesio centre – ugdytojas ir net švietimo organizacija), antra vertus, įvertinimas yra naujo kelio pradžia. Įvertinimo rezultatai suteikia informacijos, kas tęstina, keistina, tobulintina. Įvertinimas yra rezultatas, dažnai turintis skaitinę (pavyzdžiui, galima turėti galutinį pažymį 9) ar raidinę (galima turėti A, B, C) išraišką, tačiau makrolygmeniu ši išraiška yra gautas diplomas, parodantis, kad visos studijos buvo sėkmingos ir žmogaus pastangos įvertintos, pavyzdžiui, bakalauro diplomu. Įvertinimas retai vykdomas neatlikus vertinimo, suteikiančio informaciją galutiniam sprendimui.

Skirtingos vertinimo rūšys siejamos su skirtingais vertinimo tikslais bei vertinimo procedūromis.

Diagnostinis vertinimas – tai vertinimas, sudarantis galimybes derinti studento poreikius: siūlomos individualios programos, specialūs ugdymo metodai, atsižvelgiama į ypatingus studento mokymosi poreikius ar negalias. Diagnostinis vertinimas gali būti suprantamas kaip dėstytojo kasdienio grupės stebėjimo ir kontrolės dalis. Jis gali padėti studentui pripažinti stipriąsias ir silpnąsias mokymosi puses. Diagnostinis vertinimas prasmingas tada, kai atliekamas sistemingai ir yra skirtas suteikti studentui grįžtamąją informaciją. Kita vertus, diagnostinis vertinimas gali teikti informaciją skirstant studentus į grupes.

Diagnostinio vertinimo tikslai:

- padėti nustatyti studento pasiekimus, kad būtų galima tiksliau parinkti jo lygį atitinkančią mokymosi veiklą;
- numatyti studentui reikalingą paramą;
- parinkti programą, atitinkančią mokinio / studento poreikius, gebėjimus, pasiekimus.

Kad diagnostinis vertinimas būtų efektyvus, dėstytojas turi:

- aiškiai ir suprantamai nusakyti studentui mokymo/si tikslus;
- padėti studentui palyginti jo atliekamą ar atliktą veiklą su ta, kurios reikalaujama, kad jis galėtų suprasti, kaip galima užpildyti esamas spragas;
- rūpestingai apgalvoti grįžtamojo ryšio bei pateikiamos grįžtamosios informacijos būdą, apimtį, laiką, pateikimo formą;
- stengtis atskirti balus ar mokymosi rezultatus nuo grįžtamosios informacijos pateikimo proceso;
- sudaryti sąlygas lavinti studento stebėjimo ir klausinėjimo gebėjimus;
- išaiškinti studentams skirtingus vertinimo tikslus, kad jie galėtų atskirti ugdomojo, diagnostinio, ideografinio ir kt. vertinimo rūšis bei patys aktyviai dalyvautų ugdymosi procese.

Kad diagnostinis vertinimas būtų efektyvus, studentai turi:

- gebėti aiškiai ir suprantamai nusakyti mokymo/si tikslus;

- suprasti siūlomų užduočių prasmingumą ir pritaikomumą;
- suvokti ryšį tarp to, ką daro, su tuo, ką jau žino ir geba daryti;
- siekti atlikti užduotis pagal reikiamus kriterijus;
- gebėti klausti savęs, ką daro, ar gerai tai daro.

Ugdomasis vertinimas naudojamas studijų proceso metu, kai siekiama suteikti išsamią grįžtamąją informaciją apie tolesnį studento mokymą/si bei tobulėjimo galimybes. Toks vertinimas neturėtų sietis su studento gynyba prieš dėstytoją, studijų proceso analizę ir siūlymus. Todėl dėstytojas, naudojantis ugdomąjį vertinimą, turėtų atsisakyti žeidžiančių komentarų, raudono pieštuko ir pan. Šis vertinimas negali būti jungiamas su kitais vertinimo būdais, ypač su **pažymiu**, nes ugdomojo vertinimo tikslas sunkiai dera su kontrole. Ugdomasis vertinimas yra labai svarbus efektyviam mokymuisi, siejamam su nuolatiniu diagnostavimu ir grįžtamuju ryšiu. Ugdomasis vertinimas turi skatinti studentus mokytis ir padėti suprasti, kad vertinimas yra gyvybiškai svarbi studijų proceso dalis, skirta studentų ir dėstytojų bendradarbiavimui, padedančiam studentams atskleisti stipriąsias ir silpnąsias mokymosi puses, analizuoti esamus pasiekimus ar nesėkmes. Tai sudaro sąlygas gauti grįžtamajai informacijai apie mokymosi veiklą, atsirasti teigiamam požiūriui į dėstytojus, tikėtis jų paramos įveikti mokymosi sunkumus bei programos patikslinimo. Kadangi ugdomasis vertinimas yra siejamas su studento ir dėstytojo tarpusavio bendradarbiavimu, ugdomojo vertinimo rezultatai neturi būti prieinami visuomenei.

Ugdomasis vertinimas naudojamas, kai siekiama:

- nustatyti studento poreikius programos pradžioje, prieš konkrečios programos ar kurso mokymąsi;
- susidaryti studijų ir veiksmų planą;
- pateikti konstruktyvią grįžtamąją informaciją apie studento žinias, gebėjimus raštu ar žodžiu;
- apžvelgti studento mokymosi pažangą ir pasiekimus pagal iš anksto sudarytą planą;
- skatinti studentų mokymosi motyvaciją, ieškoti optimalių mokymosi būdų.

Dėstytojai gali optimaliai panaudoti ugdomojo vertinimo galimybes, jei:

- išsiaiškinti, kaip ugdomasis vertinimas gali sustiprinti mokymąsi;
- išsiaiškinti grafikus, terminologiją, savo vaidmenį, grįžtamosios informacijos svarbą ir studento vaidmenį studijų procese;
- pripažinti ir pažymėti įvairius (nors ir menkiausius) studento pasiekimus.

Apibendrinamasis vertinimas. Apibendrinamojo vertinimo rezultatai skirti suinteresuotiems asmenims ir organizacijoms. Apibendrinamasis vertinimas asocijuojasi su kokybės įvertinimu. Naudojamas apibendrinamojo vertinimo rezultatus, besimokantysis gali įvertinti savo pažangą, tačiau pirmiausiai ši informacija skirta dėstytojams, organizacijų vadovams ir kitiems, kurie:

- atlieka pasirinkimą ir priėmimą;
- daro išimtis iš tradicinių priėmimo taisyklių;
- sprendžia apie tolesnio mokymosi ar įdarbinimo galimybes;
- visiškai ar iš dalies akredituoja (sertifikuoja) ankstesnio mokymosi rezultatus;
- mokymo programos pabaigoje formaliai patvirtina pasiekimus;
- sprendžia finansavimo klausimus;
- vertina organizacijos ir dėstytojų veiklą.

Taikant apibendrinamąjį vertinimą, siekiama:

- priimančiam sprendimus, atsižvelgti į įrodymų adekvatumą įvertinus įvairius įrodymų tipus;
- pritaikyti testus ir priimti rangavimo sprendimus;
- aiškinti vertinimo institucijų nurodymus ir reikalavimus;
- su kolegomis aptarti ir suvienodinti kriterijus;
- tikrinti vertinimo sprendimų darnumą (nuoseklumą) ir kokybę per išorinius vertintojus.

Apibendrinamasis vertinimas daugeliui žmonių asocijuojasi su egzaminais, testais ir formaliais balais.

Ugdomasis vertinimas asocijuojasi su „švelnesniais“, labiau gelbintiniais metodais, padedančiais besimokančiajam pateikti, užrašyti

ti savo pasiekimus ar apžvelgti mokymąsi. Atsižvelgus į vertinimo tikslą, dauguma vertinimo, metodų ir procesų gali būti naudojami tiek ugdomajam, tiek apibendrinančiajam vertinimui. Kiekvienas vertinimas turi apibendrinamojo vertinimo funkcijų, nors vertinimas yra tik ugdomasis, jei besimokančiojo gautas grįžtamasis ryšys leis pagerinti ar pakeisti jo veiklą.

Nereikia painioti nuolatinio vertinimo su ugdomuoju. Įrodymai gali būti nuolat kaupiami galutiniam apibendrinančiam vertinimui. Viena vertus, nuolatinis vertinimas gali tiekti besimokantiesiems grįžtamąjį ryšį, ir tai yra ugdomojo vertinimo dalis.

Ipsatyvinis vertinimas pamatuoja studento veiklą bei, naudojamas paties studento susikurtais (prisiimtais) kriterijais, lyginamas su ankstesne veikla. Šis vertinimo tipas skiriasi nuo savo veiklos vertinimo, atliekamo pagal dėstytojo pateiktus kriterijus.

Ipsatyvinio vertinimo tikslas:

- padidinti pasitikėjimą savimi;
- pasitikrinti, prieš atsiskaitant pagal išorinius standartus.

Ipsatyvinis vertinimas naudingas, kai studentas:

- motyvuotai siekia savo tikslų;
- nežino aiškiai apibrėžtų išorinių reikalavimų arba jie nėra apibrėžti;
- siekia aktyviai įsitraukti į mokymąsi.

Ideografinis vertinimas – tai studento mokymosi pasiekimų vertinimas, nukreiptas į jo ankstesnius pasiekimus, t. y. dabartiniai studento veiklos rezultatai lyginami su ankstesniais. Stebima, ar studentas daro pažangą, ar ne, ieškoma būdų, kaip jam padėti, skatinama savistaba, veiklos į(si)vertinimas. Šis vertinimo tipas svarbus, kad studentas išmoktų plėtoti savistabą, savikontrolę.

Norminio ir kriterinio vertinimo rūšys susijusios su įvertinimų rašymu.

Norminis vertinimas – tai vertinimas, kurio metu skirtingų studentų pasiekimai lyginami tarpusavyje. Norminis vertinimas sudaro sąlygas dėstytojui suskirstyti studentus pagal jų pasiekimų lygį. Taigi, atlikę užduotis, studentai išrikiuojami į eilę pagal surinkus taškus: geriausiųjų grupė (pvz., 10% visų atlikusiųjų už-

duotis) gauna aukščiausią įvertinimą, šiek tiek prasčiau atlikusių užduotį grupė (taip pat apie 10%) gauna žemesnį vertinimą ir t. t. Ši sistema dažnai naudojama siekiant užtikrinti išorinių egzaminų standartus. Pagrindinis argumentas tas, kad, esant dideliame mokslėivių skaičiui, vidutinis egzaminų lygis kasmet išlieka tas pats. Tai yra didžiausias tokio vertinimo pranašumas ir trūkumas, nes vertinama pagal tipinį pavyzdį, o pagal normalinę pasiskirstymo kreivę parašomas „nuogas“ pažymys atsižvelgus į studento atsakymus.

Kriterinis vertinimas – tai vertinimas, kai studento mokymosi veikla matuojama remiantis apibrėžtais kriterijais, tada analizuojama, ar veikla atitinka arba neatitinka apibrėžtus kriterijus. Kriterinis vertinimas dažnai laikomas standartu, kuriuo remiantis priimami sprendimai. Toks standartas turi būti apibrėžtas prieš vertinimą, dėl jo susitarta, išipareigojama laikytis. Standartas gali apibrėžti dalyko lygmenis (pvz., kaip pagrindinio išsilavinimo standartai išskiria šiuos lygmenis: minimalų, pagrindinį, aukštesnįjį). Kriterinis vertinimas asocijuojasi su nuolatinio (ar besikaitaliojančiu) vertinimu, kai vienu metu gali būti vertinama daug tikslų ir kompetencijų – prieš mokantis naujo, svarbu išmokti ankstesnį dalyką. Kriterinio vertinimo pažymiai priklauso nuo pasiekimų kriterijų. Šiuo atveju visi studentai gali gauti geriausius pažymius, jeigu įvykdė studijų reikalavimus, ir visi gali būti įvertinti blogai, jeigu nėra pasiekę studijų reikalavimų. Taigi dėstytojas, remdamasis studijų tikslais, turi nuspręsti, ar studentai pasiekė temos tikslus prieš pradėdami kitą temą, ar tik dalis jų pasiekė visus tikslus. Pastarasis požiūris verčia nustatyti tikslų minimumą, kurį privalu išmokti visiems, o geresni studentai galės pasiekti daug daugiau. Taip pat galima taikyti dichotominę kriterinio vertinimo sistemą, kurią sudaro minimalūs kriterijai, leidžiantys konstatuoti studento pasiektus lygmenis, t. y. ar studentas pasiekė arba nepasiekė užsibrėžtą lygmenį. Tačiau čia slypi vienas pavojus. Jeigu studentas neįvykdė vieno kriterijaus, jis gali nepasiekti net minimalaus pasiekimų lygmens, t. y. arba studentas geba atlikti tam tikro tipo užduotis, arba ne. Kitu atveju galima tikėtis, kad atskirus kriterijus kompensuos kiti užduoties elementai. Taigi kriterinis vertinimas sudaro galimybes

studentams rinktis jų gebėjimus ir galias atitinkantį lygmenį. Kita vertus, laikantis kriterinio vertinimo konkretumo (kai pateikiami visi galimi kriterijai), galutinis variantas gali neišlaikyti detalių ir prarasti išsamų bei diagnostinį / ugdomąjį potencialą, kuriam pasiekti ir taikomas kriterijais pagrįstas vertinimas.

Visomis išgalėmis reikia stengtis, kad vertinimas būtų teisingas ir objektyvus ir pagrįstas atitinkamais kriterijais. Studentai turi būti informuoti, kokie kriterijai, vertinimo metodai bus taikomi ir kaip bus pasveriamas kiekvienas komponentas. Ši informacija turi būti pateikta tik pradėjus mokytis kursą. Tai labai svarbu, nes iš kitų šaltinių gauta informacija (pvz., iš anksčiau besimokiusiųjų) gali būti netiksli, klaidinga ar neteisingai aiškinama. Geriausias būdas to išvengti yra atspausdinti išsamų kurso planą bei pateikti vertinimo schemą. Galima pateikti pavyzdžių iš ankstesnių darbų arba surengti paskaitą vertinimo klausimais.

Šiuo metu Lietuvos Respublikos teisiniai dokumentai, reguliuojantys aukštąjį mokslą, vertinimui ir įvertinimui rekomenduoja taikyti kaupiamojo balo sistemą, pasak kurios, egzistuoja tam tikri kaupiamojo balo slenksčiai, kuriuos įveikus studentui leidžiama toliau tęsti studijas. Ši sistema palengvina studento mokymąsi, kadangi tarpiniai tikrinimai yra būtini, jų įvertinimai sumuojami, todėl kurso pabaigoje reikia aprėpti mažiau medžiagos, išvengiama didelės įtampos, viena nesėkmė nelemia bendro pažangumo.

Paskutinis ugdymo sąveikos elementas – aplinka. Mokomės klasėse, auditorijose, parodose, bibliotekose, klubuose bendraudami su įdomiais žmonėmis, dalyvaudami jaunimo organizacijų veikloje. Sunku apibūdinti aplinką, tik pažymėtina, kad darbas auditorijoje, namuose ar bibliotekoje efektyvesnis, kai tinkama patalpos temperatūra ir apšvietimas, kai nevargina triukšmas.

Ką daryti, kad įvertinimas neatrodytų bausmė? Viena vertus, svarbiausia taikyti tinkamus (pagrįstus) ir patikimus (tikslus) vertinimo metodus, kita vertus, pedagoginiu požiūriu taktiškai teikti besimokančiajam grįžtamąją informaciją apie jo pasiekimus, kuri skatintų tobulėti bei siekti geresnių rezultatų.

Institucijos vertinimas turėtų atspindėti, ką besimokantysis studijuoja ir ko išmoko, kokiais būdais studijų procesas vyksta, ar jis vyksta neignoruojant individualių besimokančiojo mokymosi tempų ir būdų, ar atsižvelgiama į studento *poreikius*, ar vertinimas atitinka studijų kaitos procesus, kad keistų asmens mokymąsi, skatintų mokymosi motyvaciją, kreiptų į mokymąsi visą gyvenimą.

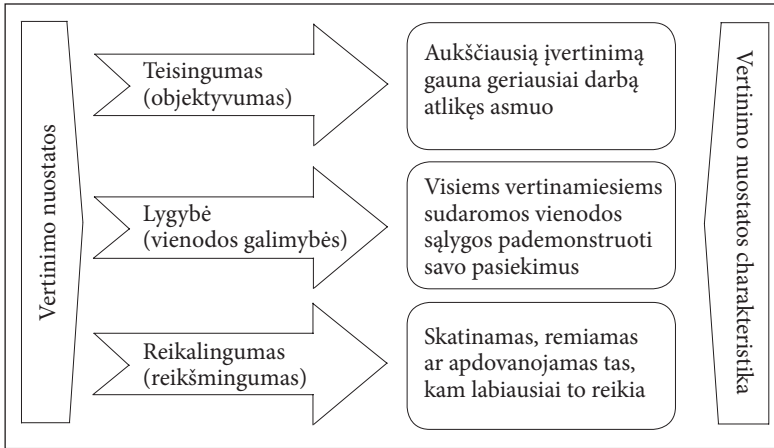
Vertinimas besimokančiajam yra svarbus mokymosi motyvacijos skatinimas, ypač jei nuo to priklauso tolesnio mokymosi kryptis, pasirinkimo galimybės, gyvenimo bei profesiniai tikslai. Todėl vertinimo įtaka besimokančiajam gali būti teigiama, neigiama, kartais net ir žalinga. Svarbu, kad vertinimo sistemos spektre optimaliai būtų derinamos vertinimo rūšys (kurios jau buvo aptartos), skatinančios mokymosi perspektyvas.

Besimokančiajam vertinimas turėtų:

- atliepti jo raidos ir individualius psichologinius ypatumus;
- suteikti informaciją apie pažangą, silpnąsias ir stipriąsias mokymosi puses;
- skatinti mokymosi motyvaciją, nukreiptą ne į pažymį, kaip mokymosi tikslą, bet į gebėjimų sklaidą, asmenybės, nukreiptos į nuolatinį mokymąsi, ugdymą;
- mokymosi metu suteikti pagalbą ir paramą;
- būti siejamas su pasiekimų rinkimu ir fiksavimu;
- būti bendradarbiavimo ir diskusijų su dėstytoju objektas, sudarantis sąlygas ugdyti besimokančiojo adekvatų savęs bei savo gebėjimų vertinimą;
- padėti besimokančiajam rinktis tinkamiausius mokymosi būdus;
- būti siejamas su tikslu, nusakančiu pasiekimų ir pažangos prasmę ateities planams ir veiklai.

Visuomenėje dominuoja trys vertinimo nuostatos. Jos pateiktos 20 paveiksle.

Minėtos nuostatos turi ir etinį pagrindą, iš esmės susijusį su saugumo jausmu vertinant. Nariai gali jaustis tikri, kad bus geriau įvertinti, jeigu jų pasiekimai bus geresni. Lygybės nuostata užtikrina, kad vertinimo sąlygos ir keliama reikalavimai bus vienodi, įvertini-

20 pav. Vertinimo nuostatos

mai bus objektyvūs ir teisingai atspindės besimokančiųjų pasiekimus. Reikalingumo nuostata teigia, kad vertinami iš anksto aptarti esminiai kompetencijų parametrai, kurių bus laikomasi vertinimo procedūros metu.

Švietimo sistemos vertinimą esame įpratę laikyti teisingu, tačiau gerokai daugiau laimėtume grįsdami vertinimą visomis vertinimo nuostatomis, kurios iš esmės papildo teisingumo nuostatą.

Apibendrinant reikia pažymėti, kad mokymo turinys kuriamas nuolat, viso proceso metu: tikslai, medžiaga, metodai, organizavimo ypatumai numatomi tiesioginėje ugdomųjų ugdančioje sąveikoje, net įvertinimo etape, kadangi jame identifikuojami pasiekti rezultatai ir numatomos tobulinimo gairės.

Klausimai ir užduotys

- Išvardykite ir trumpai apibūdinkite asmenybės formavimosi veiksnius.
- Kuris amžiaus tarpsnis Jums turėjo didžiausią įtaką ir kodėl?
- Išvardykite ir apibūdinkite svarbiausias individualias savybes (dalykitės tuo, dėl ko grupėje nebūtų nejauku ar nesaugu).

- Aptarkite sąlygas, kada grupėje susidaro geriausios sąlygos kiekvienam plėtoti savo individualius bruožus.
- Išvardykite mokymo turinio kūrimo elementus ir trumpai juos apibūdinkite.
- Kokių dar tikslų reikia siekti ugdymo procese?
- Kokia tikslų klasifikacija Jums priimtina? Kodėl? Išvardykite jos privalumus?
- Paašškinkite, kuo skiriasi „taikymas“ nuo „analizės“?
- Kodėl vis dažniau naudojami tikslai, apibūdinantys kompetencijas?
- Išvardykite, kaip galima vertinti besimokančiuosius, apibūdinkite šiuos būdus.
- Kokios yra įvertinimo funkcijos?

UŽDUOTIS

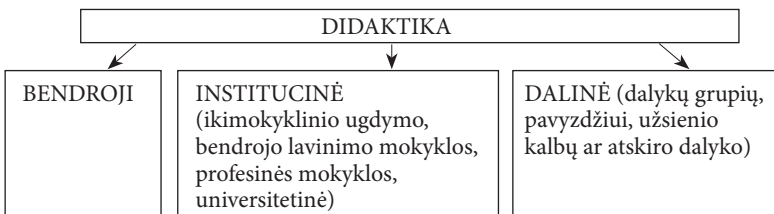
Prašome perskaityti tekstą, atsakyti į žemiau pateiktus klausimus, atlikti užduotis.

DIDAKTIKA, JOS SAMPRATA IR PASKIRTIS

Išstudijavę šį skyrelį, studentai gebės:

- Paaiškinti sąvokas „didaktika“, „metodas“.
- Pateikti metodų klasifikavimo pavyzdžių.
- Paaiškinti mokymo/si metodo struktūrą.
- Pateikti aktyvių mokymo/si metodų pavyzdžių.
- Išvardyti ir paaiškinti susiję ugdymo principus.

Didaktika – mokymo ir mokymosi mokslas. Skiriama bendroji didaktika, nagrinėjanti bendruosius mokymo/si organizavimo ypatumus, bei universitetinė didaktika, kuri daug dėmesio skiria savarankiškumui ir mokymosi įgūdžiams.

21 pav. Didaktikos rūšys

Didaktika nagrinėja:

- mokymo tikslus ir uždavinius;
- mokymo principus – svarbiausius reikalavimus mokymui;
- turinį, t. y. ko mokyti kiekvieną amžiaus tarpsnį;
- mokymo metodus;
- mokymo organizavimo formas.

Kai kuriuos elementus jau aptarėme ankstesniame skyriuje ir paminėjome, jog šiuo metu egzistuoja tokia gausa metodų, kuriuos galima pasitelkti mokyti ir mokytis (mokykloje, universitete, įmonėje suorganizuotame seminare, nevyriausybinės organizacijos iniciuotoje vasaros mokykloje), kad šiems klausimams skiriamas atskiras skyrelis, norint pabrėžti universitetinės didaktikos ypatumus. Universitetinė didaktika didžiausią dėmesį skiria ne tik akademinėi kompetencijai, bet ir operacinei bei tapsmo kompetencijoms, pabrėžia mokėjimo mokytis (gebėjimą kritiškai mąstyti, analizuoti, argumentuoti) reikšmę šiuolaikinėms studijoms ir rengiantis karjerai (Barnett, 1997; Zuzevičiūtė, 2005).

7.1. MOKYMO IR MOKYMOSI METODAI BESIMOKANČIOJO UGDYMUI IR SAVIUGDAI

Kiekvieno ugdytojo tikslas – ugdyti sumanią, kūrybiškai mąstančią asmenybę, gebančią savarankiškai išreikšti įgytas žinias. Šiems ugdymo siekiams skleisti yra svarbu praktiškai taikyti tinkamus mokymo ir mokymosi metodus.

Galimybė rinktis metodus pedagogą įpareigoja ne tik juos žinoti, bet ir gebėti taikyti atsižvelgus į šiandienos mokyklai keliamus asmenybės ugdymo reikalavimus. Juo labiau kad dabartinė civilizacija laukia kūrybingo, iniciatyvaus, veiklaus, komunikabilaus žmogaus, gebančio komunikuoti ne tik Europoje, bet ir pasaulyje. Vadinasi, tinkamas metodų pasirinkimas daro įtaką asmens pedagoginei ir filosofinei sampratai.

Ugdymo procese metodai yra dėstytojo ir studentų sąveikos būdai. Metodą sudaro išorinė ir vidinė struktūra (8 lentelė).

8 lentelė. Metodo struktūra

<p>Išorinė struktūra – ją galima stebėti, pavyzdžiui, darbas grupėse. Matome kelias grupes, matome, kad jie kartu skaito, piešia, referuoja ir panašiai.</p>	<p>Vidinė struktūra – jos negalime stebėti, tik galime siekti, kad vyktų tam tikri pažinimo procesai, kad kurtųsi teigiama mokinių nuostata apie bendramokslis, mokymąsi.</p>
<p>Veiksmai, reikalingos priemonės, pagaminti produktai.</p>	<p>Psichiniai procesai, kurie vyksta ugdymo sąveikos veikėjų sąmonėje. Tai yra motyvacija ir suvokimas, atmintis, mąstymas, vaizduotė, emocijos.</p>

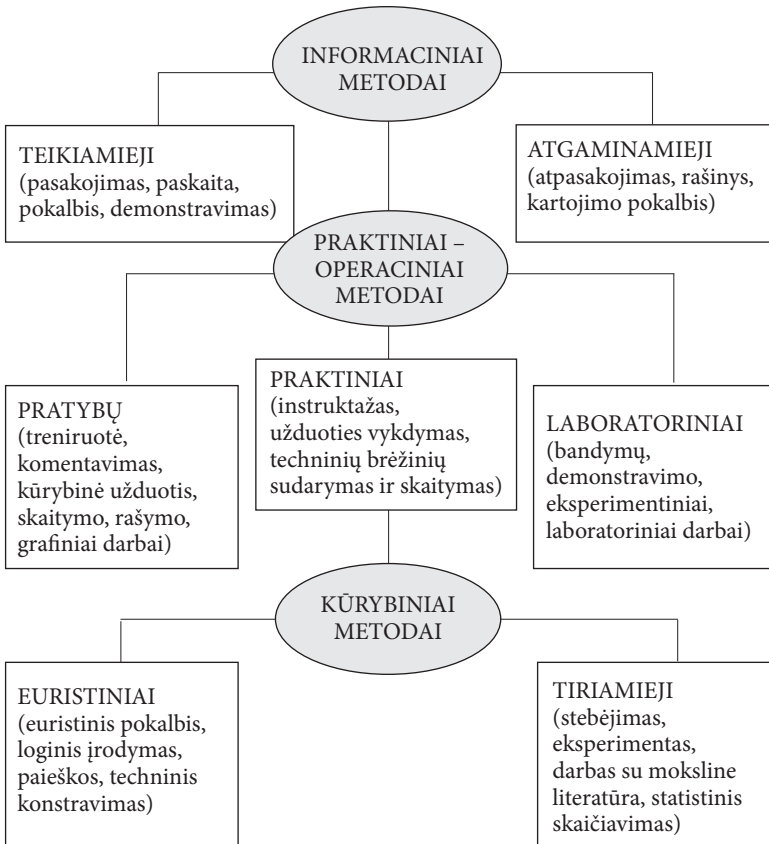
Dėl kūrybinės mokslinio mąstymo bei praktinės veiklos prigimties išsiplėtojo plati metodų įvairovė. Nelengva sukurti vieningą metodų teoriją, kuri sujungtų visus esančius veiklos būdus. Bet mokslas sprendžia realų uždavinį, tyrinėdamas bendrąją egzistuojančių metodų struktūrą ir tipologiją.

Gana ilgai švietimo sistemoje dominavo mokymosi samprata, grįsta mokymu, t. y. informacijos perteikimu. Besimokančiųjų ugdymui priimtinausią klasikinių metodų, kurie nukreipti į pedagogą, klasifikaciją pateikia L. Jovaiša (1997, 133), žr. 22 pav.

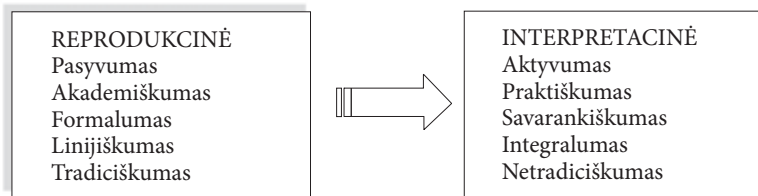
Produktyviausiais laikomi kūrybiniai metodai. Anot L. Jovaišos (1993a, 82), kūrybingumas atsiskleidžia, kai žmogus (...) „pats atranda ir pagrindžia problemą, numato jos sprendimo strategiją, pats ieško naujų būdų jai spręsti, randa visiškai nauja sau ir kultūrai (...) kas mokiniui nauja, dažniausiai nėra nauja kultūrai, bet jo mąstymo atskleisti nauji dalykai be galo reikšmingi jo paties dvasienei kultūrai ir veiklos kūrybinei biografijai“.

Šiai mokslininko nuostatai artimos „Bendrojo lavinimo mokyklos bendrosiose programose“ akcentuojamos mintys. Šiandien keliamas ir naujas metodų skirstymo pagrindas: skirtingas požiūris į mokyklos vaidmenį kultūros raidoje ir į kultūros tradicijos perėmimą. Šiuo aspektu išsiskiria reprodukcinė ir interpretacinė nuostatos (23 pav.).

Nuostatos daro įtaką metodams – ugdymo veiklai. *Reprodukcinis* ugdymo proceso supratimas skatina rinktis pasyvius, tradicinius,

22 pav. Metodų klasifikacija (Teresevičienė, Gedvilienė, 2003;
pagal L. Jovaišą, 1997)

23 pav. Perėjimo iš tradicinio į šiuolaikišką ugdymą nuostatos

siaurus, panašius į liniją, į mechaninį žinių bei įgūdžių perteikimą orientuotus ugdymo metodus. *Interpretacinė* nuostata siūlo aktyvius, netradicinius, vientisus, sudarančius visumą, šiuolaikinius ugdymo metodus, padedančius mokiniams savarankiškai aiškintis, vertinti, suprasti aplinkos pasaulį, spręsti gyvenimo problemas, atsakingai veikti (Kuolys, 1997).

Dabarties pedagogui nepakanka remtis tik kognityviniais mokojo dalyko metodais. Neabejotinai svarbu perprasti, gebėti kūrybingai naudoti bendruosius asmens ugdymo, įvairių jo galių bei kompetencijų plėtotės metodus. Apsisprendimą, kuris metodas yra tinkamesnis, paprastai nulemia ugdymo turinys. Tačiau, orientuojantis į veiklą, dažniausiai neapsiribojama vienu metodu (Laužackas, 1997). Aktyviojoje veikloje metodų pasirinkimas priklauso nuo mokymo/si tikslų, ugdytojo (mokytojo, andragogo, dėstytojo) darbo stiliaus, besimokančiųjų amžiaus ir subrendimo (Teresevičienė, Gedvilienė, 1999).

Todėl R. Dubso (1998) nuomone, šiandien tradicinio mokymo taikymas yra „abejotinas“, nes besimokantieji nesugeba turimų žinių pritaikyti „naujose situacijose“, neįgyja gebėjimo savarankiškai mokytis. Pasak R. Dubso (1998, 58–59), „ne mokymas“ ir ugdytojas, o „mokymasis ir besimokantieji“ yra svarbūs. *Taigi tenka daryti prielaidą, kad mokymąsi svarbu humanizuoti, grįsti netradicine – aktyviąja – šiuolaikinių mokymo metodų raiška.*

A. Maslowas (1999, 406) visuomenės švietimą apibūdina dviem skirtybėmis:

* *dauguma pedagogų siekia ugdyti besimokančiojo akademiškumą, perteikdami jiems „kuo daugiau žinių“;*

* *yra mažai „humanistinės orientacijos“ pedagogų, kurių tikslas – ugdyti besimokančiuosius, gebančius „save realizuoti ir save atrasti“.*

Humanistinė pedagogika ir psichologija visą laiką akcentavo laisvo, aktyvaus žmogaus individualumą (Gailienė, Bulotaitė, Sturlienė, 1996), sujungus intelektines, emocines ir psichomotorines savybes. Visi šie procesai siekia visybiško kontakto, N. M. Grends-

tado (1996) teigimu – susiliejančio ugdymo. Šiame procese pedagogas siekia vaiko jausmų ir pažinimo sintezės. Ši sąveika pasireiškia bendraujant, lavinant vaiko protines ir jausmines galias, išsąmoninant poelgį ir veiksmą (Butkienė, Kepalaitė, 1996). Taip žmogui sudaromos sąlygos gebėti savyje atrasti tai, kas jam atrodo neįmanoma ir beviltiška. Ugdymo procese šis vaidmuo tenka ugdytojui, kuris gali padėti atsiskleisti besimokančiojo (mokinio, studento, suaugusiojo) išminčiai. N. M. Grendstadas (1996) savo susiliejančio ugdymo teorijoje akcentavo: mokymąsi derėtų organizuoti taip, kad besimokantysis galėtų daryti atradimus. Vadinausi, ugdytojas negali apsiriboti tradicine mokymo veikla. Siekdami besimokantįjį ugdyti visapusiškai – vidines ir išorines savybes – priimdami jį tokį, koks yra, turime savo veiklą grįsti netradiciniais metodais.

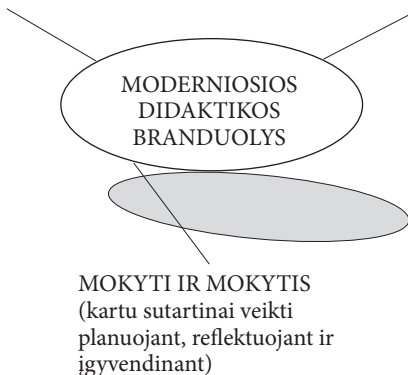
Mokymo/si humanizavimas tarsi suteikia moralinę atramą kiekvienam besimokančiajam. Modernioji didaktika, kuri remiasi humaniškais ir veiksmingais metodais, siekia kurti visiems palankų ugdymąsi, nes jos tikslas – ne priversti ugdytinį paklusti, o stengtis sudominti, aktyvinti jo kūrybines ir darbinės galias. Bendrojo lavinimo mokyklos bendrosiose programose (1997) senoji didaktika charakterizuojama kaip nukreipta į pedagogą, o modernioji – į besimokantįjį.

Moderniosios didaktikos postulatą nesumenkina ugdytojo vaidmens, priešingai, skatina pedagogą imtis veiklumo, atsakingumo, parodyti visapusišką kompetenciją (24 pav.).

Rekomenduojama besimokančiajam suteikti daugiau laisvės, draugiškai bendrauti, nes tik nevaržomas mokinys išsako savo nuomonę. Demokratiškas mokymas pagrįstas laisvumu, aktyviu darbu poromis arba grupėmis, netgi sėdint aplink stalą ratu.

EMANCIPUOJANČIOS
IR KOMUNIKACINĖS
DIDAKTIKOS UŽDAVINIAI
(ugdyti individualią, dalykinę
ir visuomeninę kompetenciją)

PROGRAMOS
(aiškinančios asmens ir visuomenės
problemas;
turinio atranka siekia brandinti
asmens laisvo pasirinkimo nuostatą)

24 pav. Sėkmingo mokytojo darbo prielaidos

7.2. MOKYMO IR MOKYMOSI METODŲ CHARAKTERISTIKOS

Yra sukurta ir siūloma įvairiausių mokymosi metodų. Jų pasirinkimas priklauso nuo mokymo tikslų, mokytojo darbo stiliaus, mokinių amžiaus, subrendimo. Čia pateiksime keliolika jų: vieni tinkami naudoti mokyklose dirbant su jaunesniojo ar vyresniojo amžiaus mokiniais, kiti – aukštosiose mokyklose ar dirbant su suaugusiaisiais.

Visus aprašytus metodus galima taikyti periodiškai, planingai, tam tikrą laikotarpį, atsižvelgus į tikslus ar užduotis. Mokytojas / andragogas, taikantis aktyviuosius metodus, privalėtų turėti pakankamą teorinį pasirengimą, suprasti metodų įvairovę ir paskirtį.

Kai kuriuos aktyviuosius metodus galima trumpam įterpti į tradicinius metodus, norint pajavairinti paskaitas ir pamokas, atsipaaiduoti ar sukaupti dėmesį. 9 lentelėje aptariame keletą aktyviųjų mokymosi metodų.

9 lentelė. Aktyvieji mokymosi metodai

EIL. NR.	METODAS	CHARAKTERISTIKA
1.	MINČIŲ LIETUS	Tai yra intensyvaus idėjų generavimo periodas, kuriuo sukurta idėjų ar galimų problemų sprendimo variantų kiekis yra svarbiau už kokybę. Visos grupės narių idėjos surašomos ir generuojamos. Idėjos generuojamos susitartą laiko tarpą ir tuo metu niekam nevalia reikšti jokios kritikos. Po to grupė gali analizuoti visas idėjas ir siekti konsensuso, jei tai įmanoma. Minčių lietus yra kūrybinio mąstymo priemonė problemoms ir sprendimams priimti. Daug gerų idėjų ar nuomonių surenkama per trumpą laiko tarpą.
2.	ŪŽESIO GRUPĖS	Tai yra į „minčių lietu“ panašus metodas, tačiau grupės turi būti nedidelės, paprastai 2–6 nariai. Metodas naudojamas neilgai: paskaitoje aptariamas tam tikras klausimas ar iškelta problema. Tokiose mažose grupėse skatinamas visų narių dalyvavimas. Šią techniką rekomenduotina taikyti paskaitos metu, ypač atkreipus besimokančiųjų dėmesį ar norint akcentuoti svarbius momentus.
3.	DEBATAI	Tai yra naudingas metodas parodyti studentams labai kontrastingus požiūrius ir pademonstruoti, kaip gali būti analizuojamos ir įvertinamos skirtingos nuomonės. Debatų iš dalies yra vaidinimas, tačiau dalyviai ar žiūrovai, išsakę argumentus, dalinai gali pakeisti nuomonę apie reiškinių ar problemą.
4.	MALTI-NUKAS	Šio metodo tikslas – kuo daugiau žmonių įtraukti į diskusiją. Geriausia organizuoti klasėje, kur visi gali susėsti dideliu ratu. Tačiau jei grupė per didelė – tai neefektyvu, kadangi optimalus rate sėdinčiųjų skaičius – 20 asmenų. Išskiriamas vidinis ir išorinis ratas. Į vidinį ratą kviečiami 2–3 dalyviai, kurie diskutuoja tarpusavyje. Išorinio rato dalyviai gali tik stebėti ir tylėti. Išorinio rato dalyviai, norintys išsakyti savo nuomonę, gali pakeisti bet kurį vidinio rato dalyvį: šiam nekalbant, prieiti ir paliesti jo petį. Vidinių narių pakeitimas gali vykti daug kartų, bet tik tuo metu, kai dalyvis tyli. Mokytojas taip pat gali įsijungti į diskusiją ar skatinti išorinio rato dalyvius pakeisti vidinio rato kolegas. Šis metodas suteikia galimybę dalyvauti diskusijose visiems norintiems. Prieš pradėdant dirbti šiuo metodu, yra neblogai apibrėžti laiko limitai, pvz., pusę pamokos, o pabaigus naudinga apibendrinti, užrašius keletą svarbių punktų, pastebėtų diskusijos metu. Grupė grįžtamojo ryšio būdu turėtų išskirti, kas buvo naudinga ir svarbu.

5.	GRUPĖS DISKUSIJA	<p>Dažniausiai naudojamas suaugusiųjų mokymosi metodas. Tai gali būti laisva diskusija, kurios tema ir kryptis priklauso nuo pačių dalyvių pasirinkimo. Šis metodas naudingas žmogiškiems ryšiams, pasitikėjimui skatinti, naujoms idėjoms iškelti. Tačiau grupė gali būti nesėkminga, minėtos prielaidos nepasitvirtinti, tuomet iškyla tarpusavio santykių problemos, kurių mokytojas negali ignoruoti.</p> <p>Galima surengti probleminę diskusiją ir grupei iškelti tikslą, kurį privaloma įgyvendinti. Šiuo atveju skatinamas analitinis mąstymas, gebėjimai priimti sprendimus ir juos įvertinti.</p> <p>Gerai diskusijai organizuoti svarbūs keturi kriterijai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • diskusijos tema turi dominti visus jos narius; • dalyviai privalo turėti tam tikrą informaciją; • galimi alternatyvūs požiūriai; • tema turi būti aiškiai apibrėžta ir suprantama. <p>Šie kriterijai naudingi planuojant diskusiją. Todėl svarbu pasirinkti tinkamas diskusijos temas.</p> <p>Nors diskusijos naudojamos dažnai, tačiau jos turi trūkumų:</p> <ul style="list-style-type: none"> • galutinis rezultatas gali būti nenaudingas; • eiga ir rezultatas priklauso nuo dalyvių gebėjimo reikšti mintis, argumentuoti ir išklausti kitus; • yra galimybė dominuojantiems asmenims pasireikšti, o ramiems žmonėms – likti pasyviems. <p>Metodo privalumai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • skatina besimokančiuosius prisiimti atsakomybę už mokymąsi; • skatina grupės narius dalytis; • skatina atskirų asmenų priklausomybę grupei; • padeda išvystyti pasitikėjimą savo jėgomis.
6.	INTERVIU	<p>Tai nėra labai dažnai naudojamas, tačiau perspektyvus metodas. Šiuo atveju apklausiamas koks nors žmogus, todėl tema ir netgi kai kurie klausimai turi būti paruošti iš anksto. Tikslas – klausimais gauti besimokančiajam reikalingą informaciją. Šis metodas gali padėti suprasti, teikti informaciją, kelti ir analizuoti problemas ir netgi skatinti susidomėti dalyku.</p> <p>Gali būti, kad vienas asmuo klausinėja vieną žmogų, bet gali būti, kad vieną asmenį klausinėja visa klasė ar grupelė. Pavyzdžiui, mokytojas mažoms grupelėms pateikia užduotį: „Ar mokyklų ugdymo turinys atliepia profesinio lavinimosi poreikius“. Grupelės dirba drauge ir nutaria, iš kokių asmenų ims interviu, kokius klausimus jiems užduos. Vėliau grupelių nariai atskirai klausinėja respondentus, o gauti rezultatai apibendrinami drauge.</p>

7.	KLAUSYMASIS IR STEBĖJIMAS	<p>Šis metodas naudojamas skatinti aktyviam klausymuisi ir aktyviam stebėjimui.</p> <p>Kiekviena grupė ar kiekvienas grupės narys gauna tam tikrą užduotį, t. y. viena grupė kaip užduotį gali gauti klausimą su tam tikrais tikslais, kitos grupės užduotis – paruošti pristatymą. Po pristatymo grupės nariai pasidalija mintimis ir pradeda diskusiją, kuri vėliau pristatoma plenaryniam posėdyje.</p> <p>Metodo privalumas – skatina aktyvų klausymąsi ir aktyvų stebėjimą, padeda kristalizuoti idėjas.</p> <p>Metodo trūkumas – koncentruojamasi ties viena užduotimi, o kiti svarbūs elementai praleidžiami.</p>
8.	PANELINĖ DISKUSIJA	<p>Panelinė diskusija – tai diskusija tarp prezidiumo (kurį sudaro 5–6 nariai) ir likusių grupės narių. Darbo tema žinoma iš anksto. Vedėjas pristato prezidiumo narius arba jie trumpai prisistato patys. Paskui kiekvienas prezidiumo narys fiksuotą laiko tarpą (5–20 min.) išsako savo nuomonę diskutuojama tema. Po to klausytojai užduoda klausimus, kurie gali būti skirti konkrečiam prezidiumo nariui, arba klausimus nukreipia diskusijos vadovas.</p> <p>Metodo privalumas – gali būti pristatyti skirtingi požiūriai, visi dalyviai gali išsakyti savo nuomonę.</p>
9.	PROJEKTAI IR ATVEJŲ STUDIJOS	<p>Projektų metodas gali būti naudojamas aptarti vienam dalykui arba įvairiems dalykams, turintiems bendrą tikslą. Šiam metodui būdinga tai, kad realaus gyvenimo problemos išsprendžiamos naudojant įvairių mokslų žinias.</p> <p>Pagrindiniai šio metodo principai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • metodo pagrindas – problemos iškėlimas; • projekto eigai vadovauja patys besimokantieji; • projekto rezultatas pristatomas viešai. <p>Dirbama mažomis grupelėmis po 3–5 žmones.</p> <p>Atvejų studijos panašios į projektų metodą, bet čia grupė susikoncentruoja ties specifiniu reiškiniu ir jį nagrinėja visais požiūriais, pvz., konflikto sprendimas, pedagoginės situacijos.</p> <p>Nors šie metodai dažnai naudojami suaugusiųjų mokymui, tačiau yra gana sunkūs, kadangi įvertinimai rašomi individualiai, o darbas yra grupinis.</p> <p>Metodo privalumas – skatina susidomėjimą, norą mokytis, nes nagrinėjami reiškiniai imami iš gyvenimo, o gautus rezultatus galima taikyti praktiškai.</p>

10.	VAIDMENŲ ATLIKIMAS, IMITACIJOS IR ŽAIDIMAI	<p>Šie metodai gali būti labai sėkminga priemonė geriau suprasti kokią nors situaciją, į ją įsijaušti ar pasiruošti ateities įvykiams.</p> <p>Vaidmenų atlikimas – tai trumpas epizodas, paimtas iš kieno nors gyvenimo, ar vaidmuo, kuriam grupės narys ruošiasi. Galima atlikti atskirą vaidmenį arba vaidinti dalyvaujant keliems grupės nariams. Tuo būdu vieni grupės nariai bus dalyviai, kiti – stebėtojai. Po vaidinimo abi grupės pasidalija mintimis, nauja patirtimi.</p> <p>Naudojant imitacijas ir žaidimus, dalyviai įtraukiami į kompleksinę problemos supratimą, gali išgyventi būsimą įvykį, profesiją. Imitacijų ar žaidimų metu pateikiami elgesio stereotipai ar nurodomos taisyklės pagal tipiškas gyvenimo situacijas, žmonių tarpusavio santykius. Imitacijų ar žaidimų pabaigoje būtina viską aptarti, diskutuoti.</p> <p>Dirbant šiais metodais, yra svarbus dalyvių savanoriškumas, nes kai kurie gali jaustis nejaukiai, tad mokytojas turi leisti jiems patiems apsispręsti – dalyvauti ar ne.</p> <p>Metodo privalumas – skatina aktyvų dalyvavimą, šiuo būdu sprendžiamos žmonių tarpusavio santykių ar elgesio problemos.</p>
11.	SEMINARAS	<p>Šis metodas naudojamas dažnai.</p> <p>Iš anksto paruošta tema pristatoma grupėje. Už temos pristatymą gali būti atsakingas vienas ar keli besimokantieji. Pristatoma tema turi būti aiškiai nušviesta, prieštaringa, diskutinė.</p> <p>Metodo trūkumas – temos pristatytojai mokosi aktyviai (ruošia temą pristatymui), likę grupės nariai gali likti pasyviais klausytojais.</p>
12.	SNIEGO GNIŪŽTĖ	<p>Šis metodas gali būti naudojamas bet kurio kurso pradžioje, kad grupė geriau susipažintų. Naudojant šį metodą, svarbu įvertinti laiką, nes labai lengva viršyti nustatytą laiko limitą.</p> <p>Iš pradžių kiekvienas grupės narys individualiai susipažįsta su užduotimi ir ją atlieka. Paskui pradedama dirbti poromis: kiekvienas pasidalija savo išvadomis ir suformuluojamas bendras poros rezultatas. Tokiu būdu asmuo gali pasidalyti savo mintimis ir idėjomis su kitu grupės nariu.</p> <p>Vėliau dirbama po keturis – procesas kartojamas. Žinojimas, kad turi savo buvusio partnerio paramą, padeda grupės nariams įsijungti į diskusiją. Darbo pabaigoje kiekviena grupė išrenka atstovą, kuris plenariniame posėdyje pristato grupės darbą.</p> <p>Metodo privalumas – jeigu yra daug besimokančiųjų, visi aktyviai įtraukiami į darbą.</p>

13.	VIZITAI, KELIONĖS, TEMINĖS KELIONĖS	Šis metodas dažnai naudojamas kurso pradžioje, kadangi kelionių metu įgauta individuali ir grupinė patirtis padeda toliau dirbti, suvienyti grupę. Kartais šiuo metodu dirbama ir visą kursą. Metodo trūkumai – organizavimas gali užimti daug laiko, kelionės – brangiai kainuoti, tad gali būti prieinamos ne visiems grupės nariams.
14.	DARBO GRUPĖS	Šiuo metodu stengiamasi teorines žinias taikyti praktiškai pagal besimokančiųjų susidomėjimą ar profesiją. Būdinga diskusija. Darbo grupėmis studentai praktinę užduotį atlieka savarankiškai arba kartu su grupe, o rezultatai aptariami klasėje diskusijos metu. Besimokantieji gali sudaryti savo programas arba dalyvauti mokytojo pasiūlytoje programoje. Metodo privalumai – vystomi gebėjimai, įgaunama didesnė patirtis, naudinga profesinei veiklai.
15.	TERAPINĖS GRUPĖS	Tai yra savęs pažinimo ir tik dviejų žmonių tarpasmeninio bendravimo mokymo metodas. Kiekvienas grupės narys diskutuoja apie tarpusavio santykius su kitais grupės nariais. Tai padeda vystyti empatiją, individualų savęs pažinimą. Metodo trūkumas – darbo metu atsiradusi antipatija gali likti ir pasibaigus darbui.
16.	MOKYMASIS DRAUGE	Šį metodą pasiūlė D. W. Johnsonas ir kt. (1984). Mokiniai suskirstomi į dviejų–šešių narių grupes, kuriomis drauge mokosi. Siūloma taikyti tokius šio metodo etapus: 1. Nustatyti mokymo tikslus. Jie gali būti akademiniai ir socialiniai. 2. Nuspręsti, kokio dydžio bus grupelės, ir suskirstyti į jas besimokančiuosius. 3. Klasę ar auditoriją paruošti darbui. 4. Mokymosi užduotis pateikti taip, kad skatintų tarpusavio priklausomybę. 5. Akcentuoti individualią atsakomybę siekiant bendro tikslo. 6. Pabrėžti mažų grupelių narių bendradarbiavimą. Grupelių darbas stebimas ir, iškilus problemai, padedama. 7. Įvertinama mokymosi kokybė ir kiekybė, visų grupių darbas.

17.	KETVERIUKĖ	<p>Tai vienas paprasčiausių metodų, lengvai taikomas įvairiems mokymo dalykams, skirtingoms mokymo situacijoms ir bet kokio amžiaus moksleiviams ar suaugusiesiems. Keturi atsitiktinai parinkti grupelės nariai dirba kartu, turėdami bendrą tikslą. Neakcentuojama individuali atsakomybė už grupės darbą. Paprasčiausiai keturi asmenys kartu dirba. Grupelėse galima aptarti namų darbą, diskutuoti pasiūlyta tema, spręsti uždavinius (Hilke, 1990).</p> <p>Mokytojas turi išaiškinti grupėms darbo tikslus ir leisti dirbti. Jei kuri grupė nesugeba dirbti drauge, išitraukęs į darbą ar diskusiją, mokytojas gali padėti. Šio metodo taikymas padeda ugdyti socialinius gebėjimus.</p>
18.	KALBĖTI PER MIKROFONĄ	<p>Dalyviai per tam tikrą laiką išsako mintis analizuojama tema. Kai dalyvis pradeda kalbėti, kitas klausosi. Po signalo (kalbėjimo laikas gali būti nustatytas, pvz., 3 min., gali būti ir neribojamas) dalyviai keičiasi rolėmis. Tas, kuris klausėsi, turi tęsti pirmojo kalbėtojo mintį ir papildyti ją savo idėjomis. Diskusijos metu kalbėtojai pasikeičia daug kartų. Ši struktūra naudojama patikrinti išmoktos medžiagos suvokimui, skatinti aktyviam klausymuisi ir dalyvavimui. Kad rolių keitimasis būtų matomas, kalbėtojai gali rankoje laikyti simbolinį mikrofoną, kurį po signalo atiduoda partneriui.</p>
19.	EKSPERTŲ (angl. JIGSAW) METODAS	<p>Šį metodą pasiūlė E. Aronsonas (1978). Kiekvienas grupės narys gauna tam tikrą dalį medžiagos, informacijos, kurios neturi kiti grupės nariai. Dirbama individualiai, kol kiekvienas išmoka savo dalį. Tada studentai moko vieni kitus to, ką išmoko patys. Studentų darbas vertinamas pagal tai, kaip kiekvienas narys išmoko visai grupei skirtą medžiagą.</p> <p>R. E. Slavinas (1983) patobulino šį metodą. Kiekvienas grupelės narys gauna skirtingą informacijos dalį. Perskaitę nariai susiskirsto į grupeles, kurias sudaro visi, gavę tą pačią informacijos dalį. Šiose grupelėse nagrinėjama pateikta medžiaga, ieškoma atsakymų už duotus klausimus, diskutuojama. Po to grįžta į pirmines grupes ir moko kitus grupės narius. Galiausiai kiekvienas grupės narys turi išmolti visą pateiktą medžiagą. Atsiskaityti kiekvienas gauna individualias užduotis, kurios apima bendrą temą. Taikant ekspertų metodą, didėja narių tarpusavio priklausomybė ir siekiama kiekvieną studentą padaryti svarbiu grupės nariu. Kiekvienas studentas dalyvauja visame darbe. Šis metodas yra labai patogus, kai reikia dirbti su tekstu, kuris, atsižvelgus į studentų skaičių grupelėse, gali būti įvairaus dydžio.</p>

20.	MOZAIKA (angl. CO-OP CO-OP)	Metodas, kurį pasiūlė S. Kaganas (1985), gali būti pritaikytas bet kokiame švietimo sistemos lygmenyje. Jo tikslas – ugdyti natūralų žinių troškimą, individualius gebėjimus ir išraišką. Mozaika – tai serija užduočių, reikalaujančių tarpusavio bendradarbiavimo. Mokymosi tema dalijama į keletą nedidelių dalių. Kiekvienas studentas pasirenka norimą temos dalį, nagrinėja ją ir dalijasi įgyta patirtimi bei informacija su kitais grupės nariais. Čia dirbama, diskutuojama, grupelė turi parengti pranešimą didesnei grupei. Vertinamas atskirų narių darbas, pateiktas raštu, bei bendras grupės darbas.
21.	KAMPAI	Panaudojus šią struktūrą, dalyviams yra galimybė išsirinkti vienos temos vieną aspektą ir į jį įsigilinti. Ant didelių lapų aiškiai užrašomos galimos potemės ir lapai išdėliojami klasės kampuose. Pagal pedagogo klausimą mokinys pasirenka konkretų problemos aspektą ir eina į tam tikrą kampą. Dalyviai, susitikę šiame kampe, aptaria savo pasirinkimą, klasei pateikia argumentus arba papildomus klausimus. Po to pasirošia diskusijai arba patikrinimo darbui.
22.	SUŽYMĖTI KARTU	Tai diskusijos grupėje būdas. Kiekvienas grupės narys gauna numerį. Grupėms skiriamos užduotys: pagal duotą pradžią sukurti pasakojimą, išvardyti būdingas savybes ir kt. Studentai grupėmis dirba kartu, tačiau, grupei atlikus užduotį, paaiškinti kviečiamas vienas bet kuris grupės narys, pasakius numerį. Jeigu užduotis atlikta teisingai, grupei galima skirti taškus. Tai puikus metodas skatinti individualią atsakomybę už grupės darbą.

7.3. KRITINIS MĄSTYMAS

Atskirai analizuojamas kritinis mąstymas, kadangi, viena vertus, jo elementai sudaro daugelio kitų mokymo/si metodų pagrindą, antra vertus, jis gali būti laikomas atskiru kompleksiniu metodu. Šiuolaikinėje visuomenėje akivaizdūs sparčios kaitos procesai (Cohen, Manion, Morrison, 1996), švietimo organizacijos (mokykla, universitetas) yra pačiame šios kaitos priešakyje, kadangi šių grandžių besimokantieji yra imliausi visuomenės pokyčiams, greičiausiai perima įvairias technologijų naujoves, įgunda jomis naudotis. Svarbiausia, kad šių technologijos įrankių naudojimas pagal paskirtį labai veikia jaunų žmonių – ir visos visuomenės – gyvenimą, kadangi suteikia galimybių, kurios žavi jaunus žmones, bei įgalina atlikti tai, kas kitaip nebūtų įmanoma. Savaiame suprantama, sparti technologijų kaita, nuolat atnaujinamos ir papildomos žinios apie pasaulį yra bendros trečiąjį tūkstantmetį pradedančios visuomenės savybės, tačiau kartais jauni žmonės įeina į kaitos visuomenę neturėdami jokių galimybių pamatyti, suvokti ją kitokią negu technologizuotą, kintančią, greitą, siekiančią efektyvumo, pelningumo įvairiausiomis prasmėmis. Besimokantieji gali ir turi teisę pasirengti tokios visuomenės keliamiems reikalavimams: pasirengti karjerai ir planuoti asmeninio gyvenimo trajektoriją. Tam būtini visi įgūdžiai, įgalinantys suvaldyti aplinkinio pasaulio procesus, o technologijų įvaldymas, kuris jauniems žmonėms sekasi gerai, yra tik vienas iš reikalingų įgūdžių. Kad sudėtingoje socialinėje sistemoje asmuo galėtų sąmoningai saugoti ar prisidėti prie demokratinės visuomenės kūrimo, kad ekonominėje sistemoje galėtų rasti ar susikurti savęs vertą nišą, jaunuoliai turi mokėti kritiškai mąstyti. Kritiškai mąstantis žmogus gali suprasti, koks yra pasaulis, kaip jame galima siekti asmeninių bei socialinių tikslų, kaip galima veikti socioekonominę sistemą. Kritinis mąstymas galėtų padėti suprasti, kokių įgūdžių tikrai reikia, kaip juos galima lavintis ir kaip bei kur geriausia taikyti. Tokiu būdu kritinis mąstymas, be kitų svarbių funkcijų, galėtų padėti naujovėms imliems žmonėms suprasti technologijų

vietą sudėtingoje visuomenėje, o ne absoliutinti jas kaip vienintelę visuomenės savybę ir taip nuskurdinti savo ir tos visuomenės ateities galimybes. Akivaizdu, kad universitete, kuriame studijuoja žmonės, tam tikru istoriniu laikotarpiu, siekiantys aukščiausios kompetencijos, šiandien būtina atkreipti dėmesį į savarankiškumą bei gebėjimą mąstyti savarankiškai, kadangi kintančiame pasaulyje bus tikimasi, kad universiteto absolventai suspės su kaita.

Lietuvos švietimo koncepcija (1992, 5) teigia, kad „savarankaus ir pilnaverčio tautos gyvenimo esminė prielaida <...> sąmoningas, savarankiškai apsisprendžiantis, socialiai veiklus, savo pasaulėžiūrą grindžiantis tautos ir bendrosiomis žmogaus vertybėmis, gebantis kompetentingai ir atsakingai dalyvauti demokratinės visuomenės bei valstybės kūrimo ir plėtotėje“. Galėtume suprasti, kad koncepcijoje vardinami ne tik įgūdžiai veikti, bet ir tam tikros savybės, kurios asmeniui padeda numatyti, kaip ir kur įgūdžiais naudotis.

Kritinio mąstymo svarbą, ieškant tikrosios tiesos, pabrėžė jau Platonas Klasikinės Graikijos laikais. Lavinant kritinį mąstymą, svarbu išmokyti naudoti mąstymo įgūdžius skirtingais kontekstais bei suprati, kad galima valdyti mokymąsi ir mąstymą. Nors mąstant visada svarbios žinios, tačiau įprasti turinio perteikimo metodai lavinti kritiniam mąstymui, nėra tinkamiausi. Kritinio mąstymo lavinimas grindžiamas psichologiniais mokymosi modelių principais, labiausiai – kognityvinės psichologijos atradimais: kaip žmonės mąsto, mokosi, atsimena, t. y. kaip gauna, vartoja, organizuoja ir pateikia informaciją.

Suprantama, jog pedagoginė veikla bus sėkminga, t. y. padės plėtoti mąstymą, jei bus atkreiptas dėmesys į tai, kaip besimokantieji organizuoja žinias, ką jos jiems reiškia bei kaip keičiasi ar kaip nesikeičia.

Svarbu:

- dispozicija arba požiūris;
- kritinio mąstymo įgūdžių lavinimo praktika;
- struktūrinės-praktinės veiklos įgūdžių taikymas įvairiais kontekstais;
- metakognityvinė veikla – mąstymo kontrolė ir vertinimas.

Kritinis mąstymas nėra vien tam tikro įgūdžio vartojimas tinkančiu kontekstu. Būtinai nusiteikimas pastebėti ir pripažinti, kad įgūdis reikalingas įvairiomis situacijomis, ir jį pritaikyti (Zuzevičiūtė, Teresevičienė, 2007). Pagal tai, kiek reikia pastangų joms išspręsti, kognityvinės (mąstymo) užduotys yra labai skirtingos. Daugumai žmonių nėra sunku atsiminti televizijos serialų siužetą, tačiau daug sunkiau, pavyzdžiui, pavaizduoti žodį erdvėje ir pan. Be to, yra rutininės užduotys, kurios sprendžiamos habitualizuotai: mąstantysis sąmoningai mąstymo procesų net nesuvokia. Mąstant kritiškai, vienas svarbiausių dalykų yra sąmoningos pastangos. Besimokantieji neturi atsisakyti pastangų manydami, jog kritiškai mąstyti turėtų būti lengviau ir greičiau, bet koks pasiekimas galimas tik specialiai, intensyviai ir smarkiai dirbant; norint išmokti mąstyti kritiškai, pastangos taip pat būtinos.

Kritiškai mąstančiajam būdinga:

- noras pradėti ir atlikti iki galo sudėtingas užduotis;
- planingumas, impulsyvios veiklos kontrolė;
- lankstumas ir atvirumas;
- pasirengimas atsisakyti neproduktyvios veiklos, koreguoti savo veiklą;
- socialinės tikrovės reikmių – būtinybės pasiekti konsensuą ar kompromisą – suvokimas, nes tik tokiu atveju mintis galima įgyvendinti.

Kritinio mąstymo lavinimo šalininkai laikosi dviejų prielaidų:

1. Egzistuoja aiškiai įvardijami ir apibrėžiami mąstymo įgūdžiai, besimokantieji juos gali išmokti ir tinkamai taikyti.
2. Jei šie įgūdžiai bus taikomi, besimokantieji mąstys efektyviau (Zuzevičiūtė, Teresevičienė, 2007).

Tarp kritinio mąstymo įgūdžių, naudotinių beveik visuose dalykuose ar temose, galima paminėti:

- prielaidų atpažinimas ir kritika,
- priemonių ir tikslų, ryšių analizė,
- analogijų problemoms spręsti naudojimas,
- tikimybės laipsnio įvertinimas,

- duomenų, faktų vertinimas platesniu kontekstu,
- išvadų pagrindimas.

Kritiškai mąstantis asmuo geba:

- argumentuotai diskutuoti, vartoti kalbines įtikinėjimo priemonės (argumentas yra teiginių rinkinys, į kurį įeina bent viena išvada ir bent viena ją pagrindžianti priežastis);

- tikrinti hipotezę / prielaidą, būtina gebėti apibendrinti, suprasti, jog reikia daugiau duomenų ir pan.;

- spręsti problemas ir priimti sprendimus;

- įvertinti tikimybę, pažymėti, kokios idėjos, plano, įgyvendinimo galimybės.

Kognityvinės psichologijos atradimai rodo, kad tai, kas bus atsiminta, iš ilgalaikės atminties atkelta į darbinę atmintį, didžia dalimi priklauso nuo to, kaip to buvo išmokta, kokia buvo mokymosi medžiaga bei įsimintinos, svarbios užuominos. Kitaip tariant, kritinis mąstymas yra kontekstualus: tai, ar įgyjant įgūdį buvo sąsajos su kitais kontekstais, gali nulemti vėlesnį įgūdžio panaudojimą. Tada besimokantieji geba analizuoti mąstymo eigą (gali sau pasakyti: pirmiausia ieškojau faktų, tada supratau, ką šiuo klausimu manau; arba gal pripažins, kad turėjo nuomonę iš karto, o faktai buvo atrenkami tik patogūs, ją patvirtinantys), etapus. Akivaizdu, kad gebėjimas kritiškai mąstyti yra vienas esminių universitetinės didaktikos siekinių.

Kritinio mąstymo etapai

Kritinio mąstymo procesas yra sudėtingas, tačiau galima išskirti tam tikrus pasikartojančius jo etapus (Brookfield, 1995, 25):

Inicijuojantis įvykis – netikėti, dažniausiai nemalonūs išgyvenimai (skrybys, nedarbas, būtinybė keisti gyvenimo vietą), kartais ir malonūs (netikėtas paaukštinimas, pagyrimas) inicijuoja vidinio diskomforto, nežinios, abejonės jausmus.

Įvertinimas – šiuo etapu žmonės nagrinėja ir vertina situaciją; gali atmesti situaciją, nuspręsti nekreipti į ją dėmesio, tačiau gali nuspręsti išsiaiškinti joje slypinčius prieštaraivimus, išryškinti pa-

grindinę problemą ir pradėti ieškoti kitų žmonių, išgyvenančių panašius dalykus.

Tyrinėjimas – šiuo etapu žmonės ne tik pripažįsta, jog jų gyvenime, profesinėje ar piliečio veikloje egzistuoja neaiškumų, prieštaravimų, keliančių diskomfortą ar abejones, bet ir nusprendžia tai keisti. Kai kada tiesiog atvirai išsako savo jausmus, nuomonę (šeimoje ar darbo vietoje, žiniasklaidoje), kartais bando veikti kitaip (įsijungia į bendruomenės, profesinių susivienijimų veiklą). Kartais žmonės net inicijuoja naujas veiklas, pvz., inicijuoja bendruomenės veiklą, kuria namų bendrijas ir panašiai.

Alternatyvus / pasikeitęs požiūris – išbandę jėgas naujose veiklose, žmonės mąsto apie savo patirtį – kaip pasikeitė, kuo praturtėjo, kaip dabar vertina savo gyvenimą (asmeninį, profesinį, pilietinį), ar pasikeitė jų įsitikinimai, ar vertina tuos pačius dalykus. Kartais pasikeitimas sukelia skausmingų išgyvenimų, nes pasikeitęs žmogus (aktyvus bendruomenės ar politinio judėjimo, partijos narys) nesulaukia aplinkinių pritarimo (šeima, artimieji primena, jog mažiau laiko skiriama jiems). Kartais pasikeitęs žmogus (pradėjęs kontroliuoti priklausomybę alkoholiui, narkotikams, maistui, apkalboms, valdžiai) palankiai vertinamas aplinkinių, sulaukia pritarimo ir teigiamo vertinimo. Šiuo etapu žmonėms tenka spręsti, ar pasikeitimas jiems asmeniškai yra prasmingas, ar jį gins, ar atsisaikys įvertinę aplinkinių lūkesčius.

Integracija – šiuo etapu žmonės apsisprendžia, jų permaina tampa savastimi, neatskiriama asmenybės dalimi. Menki ar dideli pasikeitimai, pakitęs požiūris į asmeninį ar profesinį gyvenimą sąlygoja tolesnius žmonių sprendimus, grindžia įsitikinimus. Svarbu tai, jog jei žmonės apmąsto visą pokyčio procesą, jie ima ne tik labiau savimi pasitikėti, bet ir įgyja drąsos ir įgūdžių keistis ateityje, tai svarios žinios (Brookfield, 1995).

Kritiškai mąstyti gali padėti ir padeda ne tik profesionalai (antragogai, konsultantai, personalo vadybininkai), bet ir bendradarbiai, draugai. Kritiškai mąstant, svarbu kritiniai klausimai (kas iš tikrųjų slypi už šių žodžių, teiginių, deklaracijų, retorikos?), atvejų /

įvykių analizė, kriterijų (kriterijus yra atskaitos taškas, pagal kurį matuojame kažko vertingumą ar nevertingumą) taikymas bei savitarpio pagarba, nes kritinis mąstymas reiškia kritišką požiūrį į teiginius, argumentaciją, o ne į teigiantįjį ar argumentuojantįjį.

7.4. SUSILIEJANTIS UGDYMAS

Galima pateikti keletą būdų, koks turėtų būti ugdytojo elgesys, stiprinantis ugdytinių savigarbą:

- Ugdytojas turėtų kreiptis į ugdytinį vardu. Ugdytiniui suteikia džiaugsmą tai, kad ugdytojas atsimena jo vardą, kad jis pedagogui rūpi.

- Ugdytojas turi būti prieinamas visiems besimokantiems. Ugdytinis turi žinoti, kad visada gali ugdytojo paklausti.

- Ugdytojas neturėtų vengti dalytis su besimokančiais gyvenimo smulkmenomis bei prisiminti ugdytinių gyvenimo detalių. Tai suteikia besimokantiems pasitikėjimo pedagogu jausmą.

- Ugdytojas turi būti nuoširdus, neapsimetinėti. Jeigu pedagogas reiškia savo jausmus atvirai, ugdytiniai jaučiasi saugūs, ne taip bijo pasirodyti tokie, kokie yra.

- Be to, ugdytojas turėtų vengti nemalonių staigmenų, situacijų, per kurias ugdytinis gali sutrikti. Suglumimas, sutrikimas yra vienas svarbiausių savosios vertės pajautimo priešų.

- Galiausiai, ugdytojas privalo pakeisti nuostatą į klaidas: jis turi padėti mokytis iš klaidų, o ne bausti (pažymiu ar nepritariančiu žvilgsniu).

Taigi ugdytojas tikrai gali labai padėti ugdytiniui įveikti nepasitikėjimą savimi sukūrus auditorijoje atmosferą, kurioje studentai jausis saugūs, vertingi, atviri naujam patyrimui.

Kitas svarbus susiliejančio ugdymo metodas yra vaizduotės ugdymas. Manoma, kad vaizduotė padeda siekti daugelio tikslų: ugdytinis geriau save vertina, pagerėja jo atmintis, jis tampa kūrybiškesnis, ramesnis, imlesnis, geriau įsisąmonina mokomąją

medžiagą, pritaiko per įvairias pamokas gautas žinias. Įsivaizdavęs save įvairiose situacijose, pabuvęs įvairių žmonių „kailyje“, ugdytinis tampa jautresnis, dėmesingesnis, geriau supranta kitus žmones. Akivaizdu, kad vaizduotė tiesiogiai susijusi su kūrybiškumu. Vienas šio ryšio aspektų – gebėjimas matyti daiktus ir reiškinius ne-tradiciškai, vienpusiškai, mokėjimas išvelgti „paslėptas“ daiktų savybes. Šis ugdytinio gebėjimas lavinamas bene menkiausiai, dažnai net trukdoma jam pasireikšti, nes iš besimokančiųjų reikalaujama į klausimus atsakyti vienareikšmiškai.

Susiliejančias ugdymas – tai darbo, mokymosi būdai, kuriais siekiama, kad visi ugdymo, mokymo, konsultavimo procesai tekėtų kartu vieno tikslo link, sujungdami intelektualinį, emocinį ir psichomotorinį aspektus. Kad šie procesai būtų kartu įjungiami, turime išmokyti juos pažinti.

10 lentelė

SUSILIEJANČIO UGDYMO PRINCIPAI	
1. Mokymo būdai	Ugdymo procese integruojami intelektualiniai, emociniai ir psichomotoriniai aspektai. Šis principas apima dalykinį mokymąsi ir asmeninius interesus.
2. Požiūris į žmogų	Kiekvienas žmogus yra unikalus. Žmogus gali labai daug. Su kiekvienu žmogumi reikia elgtis pagarbiai, sudaryti jam galimybę ugdyti save, savo ypatybes.
3. Mokytis – tai atrasti	Susiliejančias ugdymas remiasi principu „mokytis – tai atrasti“. Atradimas yra subjektyvus procesas: tik aš pats galiu sau ką nors atrasti, kiti gali tik parodyti, pademonstruoti, atkreipti mano dėmesį. Mokytis – tai atrasti, tai mokytis iš patyrimo.
4. Į procesą nukreipta pedagogika	Besimokantieji turi suprasti, kaip išmoksta, kaip elgiasi, kas vyksta jų kelyje. Individidas, grupė, bendruomenė, organizacija, visuomenė gali augti ir vystytis tik atvirai sąveikaudama su aplinka; tai sąveikai būdingas abipusis poveikis ir tarpusavio priklausomybė. Kiekvienas asmuo turi gerai jaustis ten, kur yra.
5. Į prasmę nukreipta pedagogika	Besimokantiesiems mokymasis turėtų turėti prasmę. Svarbu ne tik įgyti žinių, bet ir suprasti tai, ką mokaisi, medžiaga turi rūpėti, nes ji bus svarbi gyvenime. Prasmę turi atrasti patys mokiniai, studentai.

6. Mokymasis pažinti save	Tiek dėstytojai, tiek studentai turi save analizuoti, kokie jie yra žmonės. Reikia sudaryti sąlygas kiekvienam studentui pažinti save, tuomet seksis pažinti kitus žmones.
7. Įtraukiantis ugdymas	Susiliejančias ugdymas yra įtraukiantis dalykiškai ir socialiai. Kitaip tariant, mokydamasis kiekvienas turi pajusti, kad kažką sugeba, kad gali įdėti kitiems žmonėms reikšmingą indėlį.
8. Atsakomybė ir vertybės	Atsakomybės ugdymas užima svarbią susiliejančio ugdymo proceso vietą. Tu esi atsakingas už save, už savo gyvenimą, paremtą vertybėmis ir autoritetais, kuriuos pats pasirenki. Susiliejančio ugdymo procese svarbu į vertybes žiūrėti rimtai, jos negali būti iškaba, jomis remiantis privalu gyventi.
9. Kalbos vartojimas	Studentai skatinami vartoti „aš“. „Aš“ vartojimas atskleidžia, kad žmogus geriau pajaučia, ką mano, kokios jo pažiūros, nuostatos, jausmai.
10. Į individą ir į visuomenę nukreipta pedagogika	Susiliejančias ugdymas padeda kiekvienam besimokančiajam optimaliai ir visybiškai vystytis ir augti. Mokoma būti atsakingam ne tik už save, bet ir už kitus, už grupę.

Susiliejančio ugdymo darbo metodai:

1. Ugdytojas apžvelgia dalykinę medžiagą, paaiškina sąvokas.
2. Problemų sprendimo užduotys individualiai ir grupėmis (grupės nuo 2–6 narių).
3. Grupėse nariai skatinami:

a) tarpusavyje dalytis patirtimi, pasikeisti nuomonėmis, išgyvenimais;

b) dalykiškai ir principingai diskutuoti.

Darbo mažomis grupėmis tikslai:

1. Pagilinti ir išsiaiškinti nuostatas.
2. Geriau pažinti vieniems kitus, vieniems su kitais bendradarbiauti.
3. Įgyti patirties kalbėti atvirai. Šis mokymasis teikia besimokančiesiems, studentams drąsos kalbėti įvairiuose susibūrimuose.

Susiliejančio ugdymo principai sąlygoja geresnius akademinis besimokančiųjų laimėjimus, tikrai pagerina studentų savijautą, padeda jiems įsisąmoninti savąsias vertybes, skatina ieškoti gyvenimo prasmės.

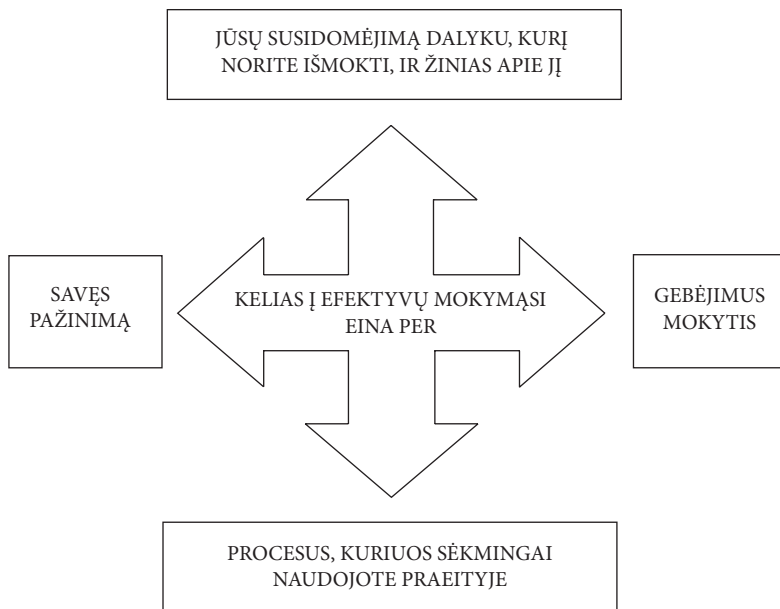
7.5. BESIMOKANČIŪJŲ SĖKMINGO MOKYMOŠI STRATEGIJOS

Besimokančiųjų sėkmingo mokymosi plėtojimo būtinumą šiuolaikinėje visuomenėje lemia išaugę visuomenės poreikiai, darbdavių reikalavimai ir nuolat kintanti aplinka. Todėl gebėjimai prisitaikyti prie aplinkos, būti lankstiems, gebėti efektyviai spręsti iškilusias problemas, mokėti dirbti komandoje yra neatsiejama nuo bendrųjų žinių, kurias suteikia mokytojai, dėstytojai. Besimokančiųjų meta-kompetencijos apima daugybę gebėjimų ir strategijų, kuriuos pasitelkus išmokstama mokytis. Ugdytiniais labai svarbu išmokyti mokytis, siekiant rasti geriausią sprendimą. *Meta* reiškia bendrą, o *metakompetencija* reiškia kompetencijų pernešimą į skirtingas aplinkas ir situacijas. Į metakompetencijų sąvoką įeina visos užduočių ir problemų organizavimo strategijos, siekiant jas lengviau išspręsti, pavyzdžiui, užduoties organizavimas į prasmingą struktūrą; teksto padalijimas į mažesnes dalis, kurias lengviau užkoduoti, pasižymėti ir pasibraukti svarbiausius dalykus, kad būtų lengviau įsiminti; konstruoti įsiminimo ženklus ir juos vėliau naudoti. Jos taip pat apima kognityvines priemones ir pagalbas, diagramas, piešinius, paveikslus, simbolius, analogijas, kognityvinių resursų taikymas tinkamais būdais ir atitinkamo sunkumo lygio, nuolatinis mokymosi raiškos pažangos fiksavimas ir įvertinimas. Taigi meta-kognityvinė kompetencija yra ekspertinis žinojimas apie save kaip žinotoją (žinių turėtoją), besimokantįjį ir veikėją.

Metakompetencijos yra tokios kompetencijos, kaip kūrybingumas, kritinis mąstymas, problemų sprendimas, komunikacija ir kt., kurios įtvirtina kitas kompetencijas ar gali būti svarbios joms įgyti.

Dabartinėje visuomenėje žinias veikia sparti transformacija. Informacija sparčiai kinta ir atsiranda vis nauja, todėl senieji tradiciniai mokymo ir mokymosi būdai jau nebetinka (25 pav.).

Mokymasis bendrąja prasme yra procesas, susidedantis iš tam tikrų žingsnių. Siekiant efektyvaus mokymosi ir gerų rezultatų, būtina apsvaistyti keletą su mokymosi įpročiais ir patirtimi susijusių

25 pav. Efektyvaus mokymosi kelias

klausimų. Sėkminga strategija gali padėti suprasti save ir savo mokymosi stilių.

Efektyvūs mokymosi gebėjimai ir strategijos yra efektyvaus mokymosi pagrindas. Šie gebėjimai suteikia galimybes nepriklausomai mokytis ir sistemiškai valdyti mokymąsi.

Mokymasis yra individualus dalykas, todėl nėra vienos strategijos, tinkamos visiems besimokantiems ar visoms mokymosi situacijoms. Mokymosi mokytis strategija yra žinoti, ką tu žinai, kitaip tariant, ko nežinai, ir ką daryti, kad sužinotum. Yra kelios mokymosi strategijos:

- įgalinančios imtis daugiau atsakomybės už savo mokymąsi;
- leidžiančios efektyviai panaudoti laiką užduočiai atlikti;
- pasirinkti geriausią būdą kiekvienai užduočiai ar uždaviniui atlikti;

- suteikia žinias ir gebėjimus, kurių reikia pradėti, tęsti ir baigti užduotis ar uždavinius;
 - pateikia priegią prie turinio ir medžiagos įvairovės;
 - suteikia pasitikėjimo žinoti, kada ir ko paprašyti pagalbos.
- Šioms strategijoms įvaldyti yra būtina įvertinti save, savo gebėjimus, reikalingus sėkmingam ir efektyviam mokymuisi.

11 lentelė

Vertinimas	Laiko valdymas	Organizaciniai gebėjimai	Koncentracija	Klausymas	Pastabų žymėjimas, konspektavimas
1 (silpnai)					
2 (patenkinamai)					
3 (gerai)					

7.6. MOKYMOŠI ŠTILIAI PRASMINGAI MOKYTIS

Nauja informacija patenka per regėjimo, klausos ir lietimio pojūčius. Geriausiai informacija priimama naudojant visus tris gavimo būdus. Tačiau kiekvienas besimokantysis labai individualiai suvokia informaciją. **Tai pat ne mažiau svarbu ugdytiniais nusistatyti mokymosi stilių – kaip geriausiai išmokstama: skaitant, rašant, klausant ar veikiant.**

SVARBU

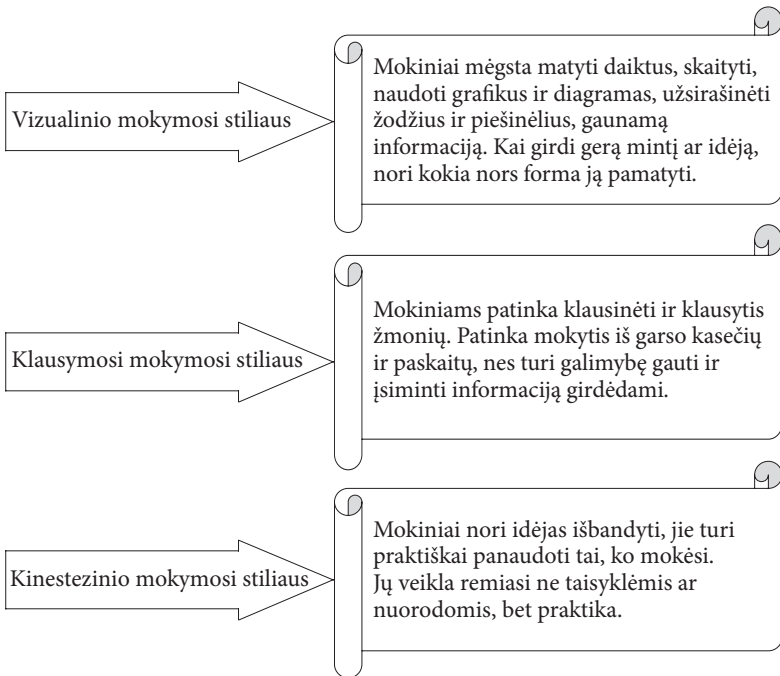
29% žmonių išmoksta matydami. Jie labiausiai linkę mokytis naudodamiesi schemomis, piešiniais ir užrašytais žodžiais.

34% žmonių išmoksta klausydami. Jie linkę priimti informaciją klausydami, kalbėdami, diskutuodami.

37% žmonių išmoksta per judesį. Jiems svarbu mokytis kažką atliekant ar fiziškai aktyviai veikiant, taip pat emociškai priimant naują informaciją.

Mokymasis yra prasmingas tuomet, kai galime mokytis mėgstamu būdu ir gebame pažinti save. Nereikia stengtis būti kitokiam, svarbiausia – panaudoti savo talentus, galimybes ir tai, ką labiausiai mėgstame. Dešiniojo ir kairiojo smegenų pusrutulių veiklos ypatumai lemia individualų mokymosi stilių. Jų išskiriama mažiausiai trys: *vizualinis, klausymosi ir kinestezinis*.

Tokia klasifikacija yra aiškiai supaprastinta, tačiau turi praktinį pagrindą. Teiginys, kad žmogus turi vizualinį mokymosi stilių, nereiškia, kad jis negali naudoti ar nenaudoja kitų – paprasčiausiai šis stilius yra dažniausiai naudojamas. Jeigu besimokantysis žino savo mokymosi stilių, gali mokytis pačiu priimtinausiu būdu (26 pav.).

26 pav. Mokymosi stiliai

7.7. BESIMOKANČIŲJŲ ATMINTIES LAVINIMO STRATEGIJOS

Mokymasis tampa bevertis, jei medžiaga neįsimenama ir nepanauojama reikiamu momentu. Naudodami įvairius mokymosi būdus, besimokantieji smegenyse užkoduoja informaciją. Būdai, apie kuriuos kalbėsime, gali aktyvuoti skirtingas smegenų dalis ir pagerinti mokymosi rezultatus.

Yra keturios atsiminimo dalys.

- Pirmoji – *apžvalga*, kuri padeda apžvelgti informaciją dalimis;
- Antroji – *registracija*, kuri reiškia informacijos perdavimą ilgalaikiai atminčiai, naudojant įvairius prisiminimo būdus;
- Trečioji – *išlaikymas atmintyje* – reiškia, kad informacija laikoma ilgalaikėje atmintyje, kol tampa pastovi;
- Ketvirtoji – *prisiminimas* – reiškia informacijos naudojimą iš ilgalaikės atminties, kai jos prireikia.

Siūlome septynis būdus, kaip geriau suprasti ir įsiminti:

1. Pakeiskite informaciją savais žodžiais. Kitų žmonių ištartus žodžius sunkiau atsiminti negu savo paties sugalvotus. Kai vartojame savo žodžius, mintį galima išreikšti laisviau.

2. Susikurkite minčių žemėlapi. Tai labai efektyvus mokymosi būdas. Minčių žemėlapio kūrimo technika aprašyta antrame skyriuje.

3. Su kuo nors aptarkite mokymosi medžiagą. Kai paaiškiname kitam ar diskutuojame apie tai, ką perskaitėme, dalyko esmė mums dar labiau paaiškėja. Be to, mokytis kartu yra maloniau nei mokytis vienam.

4. Logiškai apsvarstykite mokymosi medžiagą, nustatykite, kas yra esmė, o kas – antraeiliai dalykai, kokios yra sąsajos. Tai leidžia labiau įsigilinti į dalyko esmę.

5. Panaudokite kinestetiką. Netgi keli maži judesiai, pozos pakeitimas, užrašai į korteles gali praversti. Kortelių sudėliojimas tam tikra seka skatina naujas mintis. Trumpi įrašai sąsiuvinuose padeda geriau įsiminti informaciją, nes rašydami naudojate judesį.

6. Lyginkite su žinomais dalykais. Lygindami, analizuodami galime remtis jau žinoma medžiaga, ir tai padeda geriau įsiminti naujus dalykus.

7. Panaudokite rimą ir ritmą. Surimuokite posmą, frazę apie tai, ko mokotės. Pasirinkite raktinius žodžius, sukurkite jiems dainelę – vėliau juos lengvai prisiminsite. Tai ypač padeda mokantis užsienio kalbos.

Jei ne visų, tai bent kelių mokymosi būdų naudojimas padeda geriau suprasti ir įsiminti mokymosi medžiagą.

Atminties lavinimas

Atmintis yra įgytų žinių išlaikymas ir išsaugojimas. Be mokymosi ir atminties žmogus negalėtų gyventi. Tačiau įsiminama labai nedidelė tam tikrų įvykių dalis, o jeigu informacija nėra kartojama, dalis jų vėl užmirštama. Be to, smegenyse vyksta sudėtingesni reiškiniai. Mokymosi metu priimta informacija pirmiausia laikoma trumpalaikėje atmintyje. Trumpalaikės atminties apimtis paprastai būna nedidelė, pavyzdžiui, kai reikia paskambinti telefonu suradus numerį knygutėje. Tokios atminties trukmė matuojama sekundėmis ar keliomis minutėmis. Bet jeigu tas numeris mums yra reikalingas, juo skambiname dažnai, tuomet skaičius išlaikome ilgalaikėje atmintyje. Taigi suprantame, kad ilgalaikė atmintis yra pastovesnė. Ilgalaikėje atmintyje kokybiškiau pavyksta išlaikyti informaciją dažnai kartojant, kitaip tariant, treniruojant smegenis. Žinios turi būti naudojamos. Jei praktikuosimės ir panaudosime įgytas žinias, tai bus žymus poslinkis nuo žinojimo iki savasties. Kuo dažniau panaudosime savo naujus įgūdžius praktiškai, tuo labiau jie įsitvirtins. Be to, kartojimas yra savo supratimo tikrinimas, kuris galimas perfrazuojant ir pasakant savais žodžiais tai, kas jau išmokta. Taigi, norėdami ilgam įsiminti, kartokite informaciją, kurią išmokote.

Apibendrinant šį skyrių pažymėtina, kad šiuolaikis ugdytojas (mokytojas, andragogas) gali rinktis iš labai didelio pateiktų metodų sąrašo, tačiau kiekvienas metodas turi savo paskirtį, privalumus

ir trūkumus, todėl kurio nors vieno metodo pasitelkimas priklauso nuo bendrųjų ugdytojo ir besimokančiųjų tikslų, situacijos, aplinkybių.

Klausimai ir užduotys

- Kokiais iš išvardytų metodų yra tekę dirbti? Kokie nebuvo paminėti?
- Į kokias grupes skirstyti metodus siūlo L. Jovaiša?
- Kokia yra vidinė metodų struktūra?
- Kaip apibrėžtumėte kritinį mąstymą?
- Ko savęs klausia kritiškai mąstantis žmogus?
- Perskaitykite pateiktą santrauką apie dėmesio kritiniam mąstymui būtinumą. Ar įvardytumėte tuos pačius dalykus? Jei ne – kodėl? Kuo papildytumėte, ko atsisakytumėte? Kaip 10 balų skale įvertintumėte tokių klausimų reikšmingumą sau, t. y. ar manote, kad savęs to klausti svarbu. Argumentuokite atsakymą.

SANTRAUKA

Skyrelio pabaigoje būtų galima teigti, kad kritiniam mąstymui prasminga skirti dėmesį, kadangi:

- *Šiuolaikinė visuomenė yra kintanti, vienas ryškiausių kaitos aspektų – technologijų kaita.*

- *Jauni žmonės yra imlūs šioms naujovėms, dėl patirties trūkumo jie gali būti linkę suvokti jas kaip vienintelę visuomenės kaitos priežastį, neįvertindami kitų, pvz., valingo asmeninio veikimo.*

- *Kritinis mąstymas, padedantis pamatyti visumą bei jos dalis, kritiškai vertinti ir pagrįsti vertinimus, galėtų padėti jauniems žmonėms prasmingiau planuoti asmeninį karjeros bei visuomeninį gyvenimą.*

- *Lietuvos švietimo koncepcija reikalauja, kad švietimo institucijoje būtų suteikta galimybė įgyti ne tik pasaulyje pritaikomus, bet ir kitokio pobūdžio įgūdžius (kurie padeda įvertinti ir numatyti bei nuspręsti, kur, kaip galima taikyti pritaikomuosius įgūdžius).*

- Kuris susiliejiančio ugdymo principas dažniausiai įgyvendinamas studijavimo procese?

Atsakyk į klausimus ir planuok savo strategiją:

Pradėk nuo praeities:

- Kokia tavo mokyklinė mokymosi patirtis?
- Ar tau patiko skaityti?
- Ar mėgai spręsti problemas?
- Ar mėgai užduoti klausimus apie tai, ką mokaisi?
- Ar patiko dirbti grupėje?
- Kokie tavo mokymosi įpročiai? Kuris yra geriausias?
Ir kuris blogiausias?

Tęsk apie dabartį:

- Ar man tai įdomu?
- Kiek laiko noriu praleisti tai mokydamasis?
- Ką aš galiu kontroliuoti ir ko ne?
- Ar galiu pakeisti sąlygas, užtikrinančias didesnę sėkmę?
- Ar turiu planą?

Apsvarstyk procesą ir dalyką, kurį mokaisi:

- Ką apie tai jau žinau?
- Kokie informacijos šaltiniai man padės?
- Ar man pasikliauti tik vienu šaltiniu?
- Kai mokausi, ar klausiu savęs, ar suprantu?
- Jei nesuprantu, ar paklausiu kodėl?

Peržiūra:

- Ar sustoju apibendrinti?
- Ar sustoju įvertinti?
- Ar man reikia laiko permąstyti?
- Ar man reikia padiskutuoti su kitais besimokančiais?
- Ar man reikia ugdytojo paramos ir diskusijos?

UŽDUOTIS

Prašome perskaityti tekstą, atsakyti į žemiau pateiktus klausimus, atlikti užduotis.

ŠVIETIMO SISTEMOS SAMPRATA. ŠVIETIMO DOKUMENTAI. ŠVIETIMO TOBULINIMAS

Išstudijavę šį skyrelį, studentai gebės:

- Apibūdinti Lietuvos švietimo reformos tikslus.
- Išvardyti ir apibūdinti Lietuvos švietimo reformos principus.
- Išvardyti ir apibūdinti Lietuvos švietimo plėtotos nuostatas.
- Paašškinti tarptautinių iniciatyvų reikšmę šalies švietimo raidai.
- Paašškinti „kaitos“ sampratą bei kaitos tipus.

8.1. LIETUVOS ŠVIETIMO KONCEPCIJA

Ugdymo procesas įgyvendinamas įvairiose švietimo organizacijose. Mokykla – tai švietimo organizacija, kurioje ugdoma augančioji karta. Švietimo sistemos pradėtos organizuoti seniai.

Šiuolaikinės švietimo sistemos pasaulyje būna *centralizuotos* (kai visus mokyklų reikalus tvarko ir finansuoja valstybė per švietimo ministerijas), *decentralizuotos* (kai švietimo reikalai tvarkomi konkrečioje vietovėje) ir *mišrios* (Jucevičienė, 1998; Lukšienė, 1993; Želvys, 2003).

Lietuva, sovietiniais metais priklausiusi centralizuotai sistemai, dabar pereina į mišrią, nes atsiranda privačių švietimo organizacijų,

kurias finansuoja privatūs asmenys. Lietuvos reformuoto švietimo paskirtis – duoti pagrindą dinamiškai atsinaujinančiai visuomenei, atvirai ir kritiškai visuomenės sąmonei. Reformuotos mokyklos turi padėti asmeniui atsiskleisti socialinėje ir kultūrinėje erdvėje. Šioje koncepcijoje švietimas suprantamas kaip istoriškai susiformavusių tikslingų veiklos būdų bei organizacinių struktūrų visuma, kurios paskirtis – įgyvendinti asmens ir visuomenės ugdymo tikslus. Asmens ugdymas suprantamas kaip būtinų sąlygų individo prigimtyje glūdintiems gebėjimams kūrybiškai reikštis, perimant ir plėtojant kultūrą, visuma, kurios paskirtis – įgyvendinti asmens ir visuomenės ugdymo tikslus. Taip apibrėžiamas ugdymas apima mokymą – mokymąsi, lavinimą – lavinimąsi, auklėjimą – saviauklą.

Lietuvos švietimo koncepcijoje (1992) nurodyti konkretūs reformuotos švietimo sistemos tikslai, kurie skiriasi nuo lozunginio pobūdžio sovietinių laikų tikslų. Joje skelbiama:

- padėti asmeniui atskleisti bendrąsias žmogaus vertybes ir jomis grįsti savo gyvenimą;
- ugdyti kritiškai mąstantį žmogų, gebantį svarstyti esminius žmogaus egzistencijos klausimus, atsakingai daryti sprendimus ir savarankiškai veikti;
- ugdyti asmenį, pasirengusį profesinei veiklai, pasiryžusį ir gebantį adaptuotis besikeičiančioje visuomenėje;
- brandinti asmens tautinę bei kultūrinę savimonę;
- ugdyti žmogų demokratijai;
- ugdyti Lietuvos valstybės pilietį.

Pastebėtina, kad Lietuvos švietimo koncepcijoje (1992) suformuluoti principai remiasi keliasdešimties metų tradicija, kadangi dar S. Šalkauskis (1992a, 1992b) XX a. pradžioje formulavo Lietuvos švietimo principus. Pateikiami jo suformuluoti principai, kuriuos reikia suprasti to meto realijų, net kalbos stilistikos kontekste. Autorius pastebėjo, kad pagrindiniai ugdymo principai galėtų būti šie (Šalkauskis, 1992a, 234):

1. „Pasaulėžiūros principas. Ugdymas faktiškai ir principaliai neprivalo būti atpalaiduotas nuo pasaulėžiūros. Todėl yra nuoseklu ir tikslinga padėti į ugdymo sistemos pagrindą racionali pasaulė-

žiūra, kuri yra *realinė* savo blaviu nusistatymu į tikrovę, *idealinė* savo intencijomis veikimo atžvilgiu ir *universalinė* integraline savo sinteze.

2. Universalumo principas. Kiekvienas žmogus, nežiūrint į tai, kokį jis gauna išsilavinimą (pradinį, vidurinį ar aukštesnį), privalo būti ugdomas pilnutiniu būdu, t. y. jis turi būti ruošiamas visoms gyvenimo sritims, turi būti lavinamos visos jo galios ir turi būti paisoma visų ugdymo atžvilgių (individualinio, visuomeninio, tautinio ir tarptautinio). Savaiame suprantama, kad šalia universalumo principo privalo būti išlaikyti harmonijos, arba sutartinės, ir subordinacijos, arba priklausomybės, principai.

3. Aiškiai bei tiksliai pasistatyto tikslo principas. Ugdyme privalu skirti tolimesni, arba netiesioginiai, ir artimesni, arba tiesioginiai tikslai. Kiekvienoje ugdymo srityje tolimesnis, arba netiesioginis, ugdymo tikslas, kuris yra ne kas kita, kaip paties gyvenimo tikslas, yra siekiamas per artimesnį, arba tiesioginį tikslą, kuris yra ne kas kita, kaip tam tikras reikalingas atitinkamam gyvenimo tikslui pastovus nusiteikimas. Todėl ugdomasis uždavinys yra ne kas kita, kaip užduotas ugdomojo tikslo siekimas sudarymu auklėtinio prigimtyje atitinkamo pastovaus bei sąmoningo nusiteikimo.

4. Prideramo ugdomųjų pareigų santykio principas. Visose ir kiekvienoje ugdymo srityje privalo būti išlaikytas toks perteikiamosios ir išvystomosios pareigų santykiavimas, kuris galėtų laiduoti didžiausią ugdymo sėkmingumą apribotu ugdomuoju laikotarpiu ir faktinėse ugdomojo veikimo aplinkybėse. Tiek perteikiamosios, tiek išvystomosios ugdymo pareigos privalomumas yra pateisinamas faktu, kad gyvenimas yra objektyvinė ir subjektyvinė pusė ir kad atitinkamai ugdyme turima reikalo su pedagoginėmis gėrybėmis, kurios yra ugdytiniams perteikiamos, ir su ugdomosiomis vertybėmis, kurios yra ugdytiniuose išvystomos.

5. Ugdymo individualizacijos principas. Ugdomasis veikimas, t. y. jo uždaviniai, priemonės, metodai ir kiti dalykai, privalo būti individualizuojami, t. y. pritaikomi prie tokių individualinių auklėtinio ypatybių, kokiomis yra amžius, lytis, individualybė apskri-

tai, temperamentas, intelektualiniai gabumai, socialinis savitumas ir t. t. Ugdymo individualizavimas yra viena iš svarbiausių ugdymo sėkmingumo sąlygų.

6. *Pedagogo asmens reikšmingumo principas.* Mokytojo auklėtojo asmuo, vis tiek ar to norima ar nenorima, visados yra reikšmingas ugdomajam darbui: jis niekados nėra abejingas veiksnys ugdytinių susiformavimo atžvilgiu ir todėl visados turi arba neigiamos, arba teigiamos reikšmės. Žinant tai, pedagogas turi tiesiog profesinę pareigą stovėti tiek doriniu, tiek protiniu atžvilgiu savo svarbaus pašaukimo aukštumoje ir kiek galima artintis prie pilnutinio žmogaus tipo, kuris privalo būti modeliu jo ugdytiniams.

7. *Ugdymo atbaigimo ir savarankiškumo principas.* Ugdymas privalo visados turėti tendenciją pasidaryti nebereikalingas, būtent pereiti į ugdymąsi, ir todėl privalo visados eiti didžiausio ugdytinių savarankiškumo linkme. Šita prasme auklėjimas atbaigiamas auklėjimusi, lavinimas – lavinimusi, išviršinė drausmė – laisvai ir su įsitikinimu priimama vidine drausme. Ugdymo atbaigimo principas reikalauja tokiu būtu papildymo savarankiškumo principu ta prasme, kad ugdymo atbaigimą, kuris turi būti ugdytojo uždavinys, turi atitikti savarankiškumas, kuris yra ugdytinio uždavinys. Supratęs šitą santykiavimą tarp ugdytojo ir ugdytinio aktyvumo, galima tinkamai išspręsti svarbiausius didaktikos klausimus“.

Kaip prisimenate, anksčiau analizavome objektyvių veiksmų svarbą ugdymui. Pasak iki Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo vyravusių materialistinių, kai kuriais aspektais – marksistinių nuostatų, asmens laisva valia, kūrybiškumas, veiklumas nebuvo labai vertinami. Efemeriško „bendro“ gėrio siekimas, prisitaikymas prie esančios padėties neskatinė demokratinės minties plėtotės. Objektyvūs veiksniai, bendroji politinė-visuomeninė kultūrinė situacija gali kisti ir labai greitai pakito. 1990 m. Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo strategai pasiūlė naują koncepciją, kurios tikslus pristatėme. Bendru sutarimu pripažinta, jog svarbu, kad žmogus būtų savo valstybės pilietis ir drauge puoselėtų kultūrinę savimonę, kad svarbu mąstyti kritiškai ir būti kūrybiškam bei atsakingam. Šie

tiksiai pagrindė švietimo reformos veiklas, kartu ir visos visuomenės kaitą, nes šiandieniniai studentai yra jau reformuotos mokyklos abiturientai, branginantys demokratiją, savo pareigas ir teises. Objektyvius veiksmus peržengti (bent jau be pasekmių) galime intelektualiai diskutuodami, kurdami modelius, vizijas, koncepcijas. Lietuvos švietimo koncepcija kaip tik ir buvo dokumentas, dešimtmečiui numatęs prasmingos veiklos gaires.

Lietuvos švietimo koncepcija (1992) taip pat numatė principus, kuriais turėtų būti pagrįstas švietimas, jei siekiama kurti lygiateisę, demokratišką visuomenę, galinčią lygia greta ir partneriškai bendradarbiauti su kaimynais ir kitomis valstybėmis, visuomenę, kurios piliečiai vykdo savo pareigas, kuri gerbia ir gina žmogaus teises. Šie principai yra:

- **Humaniškumas.** Švietimas žvelgia į žmogų kaip į nelygstamą vertybę, ugdo savarankų ir garbingą asmenį, gebantį laisvai pasirinkti ir atsakyti už savo pasirinkimą, gebantį kurtis darnų ir prasmingą gyvenimą.

- **Demokratiškumas.** Švietimas ugdo šiuolaikinės Lietuvos pilietį – kritiškai mąstantį, tolerantišką, iniciatyvų ir bendruomenišką asmenį, gebanti grįsti savo gyvenimą įsisaugantomis demokratijos vertybėmis, gebantį konstruktyviai dalyvauti pilietiniame atviros, ideologinio monopolio neturinčios visuomenės gyvenime ir kurti savo gerovę ūkinėje laisvos rinkos erdvėje.

- **Tęstinumas.** Švietimas ugdo asmenį, įsipareigojusį krašto kultūrai, gebantį remtis krašto tradicijomis ir kurti šiuolaikinę savo ir visuomenės tapatybę. Švietimas perteikia ir interpretuoja etniškai įvairią krašto kultūros tradiciją, puoselėja tautos kultūros atvirumą ir dialogiškumą.

- **Atsinaujinimas.** Švietimas ugdo atvirą, kūrybingą, tvirto charakterio asmenį, gebantį priimti sparčios kaitos bei gausios informacijos iššūkius, turintį drąsos savarankiškai lemti ir atsakingai veikti kintančioje tikrovėje, mokantį mokytis visą gyvenimą.

Švietimo *misiją* skirtingos visuomenės skirtingai formuluoja skirtingu savo vystymosi laikotarpiu; pastaruoju metu suprantama, kad švietimo *misija* yra visuomenės tobulinimas.

Švietimo politika yra misijos įgyvendinimas konkrečių priemonių ir būdų sistema. Švietimo politiką galima tirti teoriniu aspektu – kokiomis idėjomis grindžiama konkrečios šalies politika – bei praktiniu aspektu – ką galima pritaikyti savoje šalyje.

Šiuo metu praktinis tyrimų pobūdis ypač aktualus, kadangi pasaulinis, ypač europinis, bendradarbiavimas plėtojasi, kuriamos įvairios tarptautinės organizacijos, kurių reikšmingiausia yra Europos Sąjunga, besidominti švietimu, todėl švietimo politikos derinimas, nepriklausomai nuo tradicijų, yra būtinas. Dėl šių priežasčių anksčiau atskirai analizavome lyginamosios edukologijos paskirtį.

8.2. VALSTYBINĖS ŠVIETIMO STRATEGIJOS 2003–2012 METŲ NUOSTATOS

Lietuvos visuomenė, kaip ir kitos visuomenės, gyvena sparčių pokyčių laikotarpiu. Kai kuriais atvejais mūsų šalies pokyčiai yra spartesni ir gilesni, negu, pavyzdžiui, Europos Sąjungos šalyse senbuvėse, nes Lietuvoje keičiasi ne tik technologijos, bet per trumpą laiką pasikeitė ir socialinė sankloda. 8.1. skyrelyje analizavome, kaip Nepriklausomybės atkūrimo aušroje buvo susitarta dėl bendrų tikslų ir principų, kuriuos įgyvendinus švietimo sistemoje, ir ši, ir visuomenė sukurtą prasmingą demokratiją. Daugiau kaip dešimtmečio pastangos buvo įvertintos, ir 2004 m. tapome visateisiais Europos sąjungos nariais, tačiau, išsprendus vienus uždavinius, tenka spręsti kitus. Rinkos ekonomika (net jei ir stengiamasi vykdyti socialines programas), konkurencingumas, riboti ištekliai, globalizacija, derinimasis su kitais darbo ir, drauge, švietimo srityse, visuomenei ir švietimui kelia naujus iššūkius. 2003 m. parengtose, 2004 m. vasario mėn. Seime patvirtintose Valstybinės švietimo strategijos (2003–2012) nuostatose numatomi kito dešimtmečio uždaviniai, iš anksto pripažįstant, kad, pasauliui taip greitai kintant, 2012 m. reikės formuluoti kitus tikslus.

Lietuvos švietimas akivaizdžiai orientuojasi į pažangias Europos Sąjungos švietimo politikos kryptis, pasireiškiančias nagrinėjama me dokumente. Švietimas privalo keistis ir tarnauti sparčiai kintančios visuomenės poreikiams. Kita vertus, švietimas turi stiprinti savo galias, kad sparčios kaitos sąlygomis padėtų visuomenei išlikti savimi. Vieni svarbiausių švietimo siekių – padėti suvokti kaitos procesus, prisitaikyti bei pasinaudoti visomis atsiveriančiomis galimybėmis. Į dabarties iššūkius Lietuvos valstybė sugebės atsakyti tik derindama švietimo bei kitų ūkio bei socialinių sričių plėtros politikas, efektyviai koordinuodama reformas. Todėl yra labai svarbu suderinti tolesnę švietimo plėtotę su bendraisiais visuomenės siekiais, kita vertus, reikalinga dermė tarp skirtingų sričių švietimo sistemos viduje. Tik visiems prieinama, teisinga švietimo sistema gebės sumažinti dalies žmonių socialinę atskirtį. Tam turi pasitarnauti kokybiška, besikeičianti švietimo sistema: švietimo turinys, mokytojų pasirngimas darbui bei darbo sąlygos, šiuolaikiškas kokybės valdymas ir kt.

Švietimas – Europos piliečių bendruomenę konsoliduojanti jėga, svarbiausias bendrųjų Europos vertybių, daugiakultūrinio Europos paveldo išsaugojimo garantas; jis turi remtis Europos dimensija, savo krašto kultūra, ugdyti europinį pilietiškumą, puoselėti Europai būdingą daugiakalbystę. Jis yra pagrindinė „žmogiškųjų išteklių“ plėtros, atskiros šalies ir Europos konkurencingumo, užimtumo ir socialinio stabilumo laidavimo priemonė; jis turi būti visiems prieinamas ir kokybiškas, skirtas ugdyti ir atnaujinti bendruosius žmogaus gebėjimus. Švietimas taip pat yra žinių visuomenės ir žiniomis grindžiamo ūkio kūrimosi garantas; jo lanksti sistema turi laiduoti galimybes mokytis visą gyvenimą; būtina stiprinti švietimo ir verslo sąveiką, plėtoti nuotolinį mokymą, siekti profesinio ir bendrojo lavinimo suartėjimo, orientuotis į žmonių verslumo įgūdžių ugdymą.

Gairės numato, kad svarbu sukurti darnią sistemą, kuri būtų prieinama ir teisinga, taip pat būtina kurti modernų tinklą, sukurti lygias starto galimybes ir kt. (12 lentelė).

12 lentelė. Lietuvos švietimo plėtotės gairės

1. Švietimo kaita – dabarties būtinybė.	1.1. Reformos dešimtmečio patirtis. 1.2. Nauji iššūkiai, naujos galimybės. 1.3. Švietimas ir strateginės krašto reformos. 1.4. Lietuva Europos švietimo erdvėje.
2. Efektyvi ir darni sistema.	2.1. Politikos reformavimas ir valdymas. 2.3. Lanksti ir atvira struktūra. 2.4. Modernus švietimo tinklas. 2.5. Savarankiška ir atvira mokykla.
3. Prieinamumo, socialinio teisingumo ir tęstinumo laidavimas.	3.1. Lygios starto galimybės. 3.2. Socialiai teisingos mokymosi ir studijų sąlygos. 3.3. Mokymasis visą gyvenimą.
4. Kokybės užtikrinimas.	4.0. Švietimo turinio kaita. 4.1. Naujos asmenybės kompetencijos. 4.2. Mokytojų rengimo ir darbo atnaujinimas. 4.3. Švietimo tyrimų modernizavimas.

Švietimo sistemos plėtotės nuostatos

Prieinamumas. Švietimo sistema yra teisinga, ji užtikrina lygias mokymosi galimybes, sykiu sudaro sąlygas mokytis skurdo bei negalios ištiktiems asmenims; kiekvienam asmeniui laiduoja bendrojo išsilavinimo bei pirmosios profesinės kvalifikacijos įsigijimą ir sudaro sąlygas tobulinti, papildyti, atnaujinti turimą kvalifikaciją ar įgyti naują.

Kontekstualumas. Švietimo sistema yra glaudžiai susijusi su krašto ūkinės, socialinės, kultūrinės raidos kontekstu ir nuolat kartu su juo atsinaujina; švietimo kokybė yra kontekstuali: vienas esminių jos rodiklių – kaip švietimo paslaugos atitinka nuolat kintančias visuomenės reikmes.

Efektyvumas. Švietimo sistema siekia gerų, kokybiškų rezultatų racionaliai ir taupiai naudodama turimus išteklius bei remdamasi veiksminga vadyba – tinkamais ir savarankiškais sprendimais.

Tęstinumas. Švietimo sistema yra lanksti ir atvira, pagrįsta įvairių formų ir institucijų sąveika; ji sudaro sąlygas kiekvienam asmeniui mokytis visą gyvenimą.

Įvairovė. Švietimo sistema yra grindžiama ugdymo, mokymosi ir studijų formų įvairove: ji sudaro sąlygas ir padeda išplėtoti įvairius visuomenės narių gebėjimus bei kompetencijas.

Numatoma, kad svarbu įvesdinti asmenį į šiuolaikinę visuomenę, padėti jam įgyti kultūrinę bei socialinę kompetenciją ir tapti savarankišku, atsakingu žmogumi, norinčiu bei gebančiu nuolat mokytis ir kurti savo bei bendruomenės gyvenimą.

Padėti asmeniui įgyti profesinę kvalifikaciją, atitinkančią šiuolaikinių technologijų, kultūros bei asmeninių gebėjimų lygį, sudaryti sąlygas nuolat tenkinti pažinimo poreikius, siekti naujų kompetencijų ir kvalifikacijų mokantis visą gyvenimą.

Stiprinti visuomenės kūrybines galias, kad būtų užtikrinta darni krašto ūkio, aplinkos ir kultūros plėtra, vidinis ir tarptautinis ūkio konkurencingumas, nacionalinis saugumas ir demokratinė valstybės raida.

Laiduoti tautos ir krašto kultūros tęstinumą, tapatybės išsaugojimą ir nuolatinį kūrimą, puoselėti šios kultūros atvirumą ir dialogiškumą.

Šiuo metu Lietuvoje pagal LR *Švietimo įstatymą (2003) funkcionuoja:*

1. Ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas.
2. Pradinis ugdymas.
3. Pagrindinis ugdymas.
4. Vidurinis ugdymas.
5. Profesinis mokymas.
6. Aukštesniosios studijos.
7. Aukštojo mokslo studijos.
8. Specialusis ugdymas.
9. Neformalusis vaikų švietimas.
10. Neformalusis suaugusiųjų švietimas.

Formaliojo ir neformaliojo švietimo glaudesnis ryšys užtikrina mokymosi visą gyvenimą galimybių plėtotę.

8.3. MOKYMAŠI VISĄ GYVENIMĄ REGLAMENTUOJANTYS DOKUMENTAI

Mokymosi visą gyvenimą memorandumas (2001) žymi naują mokymosi visą gyvenimą paradigmą, kurioje mokymasis visą gyvenimą galėtų ne tik prisidėti prie strateginių ES ir jos šalių narių plėtros tikslų, bet ir prisidėtų prie to, kad kiekvienam žmogui mokymasis visą gyvenimą taptų ne retorine galimybe, o realia gyvenimo dalimi, kaip akcentuojama ir Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategijoje (2004).

Memorandume skelbiama nuostata, kad sėkmingą perėjimą prie žinių visuomenės turi lydėti perėjimas prie mokymosi visą gyvenimą, bei tai, kad būtina plėtoti visa apimančią mokymąsi (mokymasis formaliojo, neformaliojo ir savaiminiu būdu integruojami, vienas kitą papildo ir praturtina).

Mokymasis visą gyvenimą turėtų padėti siekti šių tikslų:

- Aktyvaus pilietiškumo skatinimo;
- Galimybių įsidarbinti plėtotės;
- Švietimo kokybės ir kvalifikacijų tobulinimo.

Uždavinių siekiama kompleksiskai, ketvirtame dokumento skyriuje pateikiamos šešios svarbiausios tezės, numatančios atvirą diskusiją apie šio mokymosi įgyvendinimą. Jos grindžiamos per įvairias programas, iniciatyvas, surinkta patirtimi. Svarbiausios tezės teigia, kad mokymosi visą gyvenimą reikėtų siekti (2001, 8):

- „Garantuoti universalią ir nenutrūkstamą mokymosi galimybę, siekiant įgyti naujų įgūdžių ir atnaujinti senuosius, kurių reikės žinių visuomenėje.

- Padidinti investicijas į žmogiškuosius resursus, kad prioritetą įgytų brangiausias Europos turtas – jos žmonės.

- Kurti veiksmingus mokymo ir mokymosi metodus bei sąlygas mokymosi visą gyvenimą kontinuumui.

- Patobulinti būdus, kuriais suprantamas ir vertinamas dalyvavimas mokymosi ir rezultatai, ypač neformaliojo ir informaliuojo mokymosi.

- Užtikrinti, kad kiekvienam būtų lengvai prieinama kokybiška informacija ir patarimai apie mokymosi galimybes visoje Europoje per visą gyvenimą.
- Sudaryti mokymosi visą gyvenimą sąlygas kuo arčiau besimo-kančiųjų – jų bendruomenėse ir, kai tik įmanoma, suteikti informa- cinėmis kompiuterinėmis technologijomis aprūpintas patalpas“.

8.4. TOLESNĖS ŠVIETIMO RAIDOS KRYPTYS

P. Jucevičienė (1997) teigia, kad pirmosios švietimo raidos koncepcijos suformuluotos dar XIX a. pabaigoje. XX a. jos perėjo tarytum du etapus. Pirmajame švietimas buvo susietas su nacija, tauta; ant-rajame buvo išplėsta švietimo sistemos samprata. Švietimo sistemai pradėta priskirti ne tik mokymo institucijas, šeimą, bet ir religines bei politines bendruomenes, net profesinius susivienijimus, įvairias informavimo priemonės. Pirmojo etapo koncepcijos metodologija įgalino tautos, nacijos pasiekimus tiesiogiai sieti su švietimo daro- ma įtaka. Tapo įmanoma analizuoti ir bandyti daryti poveikį šiai sąsajai.

Modernizavimo koncepcija teigia, kad planetos šalių vystyma- sis vyksta viena trajektorija, tik skirtingais istoriniais momentais šalys yra skirtinguose trajektorijos taškuose. Šia mintimi remda- miesi galime teigti, jog specialiai investuodami į švietimą – tiek intelektiniu, tiek organizaciniu ar finansiniu požiūriu – galime pa- stūmėti visuomenę pirmyn raidos trajektorija. Tobulesnis švietimas sąlygotų greitesnius norimus pokyčius socialinėje, ekonominėje ir kitose srityse.

Pagal kai kuriuos kriterijus, pavyzdžiui, intensyvų šalies bendra- darbiavimą ES finansuojamose kultūrai ir švietimui, mokslui skir- tose programose (Leonardo da Vinci, Socrates, Framework), taip pat dalyvavimą Bolonijos proceso veiklose, galima daryti prielaidą, kad Lietuva išnaudoja egzistuojančias galimybes švietimo, kartu ir visuomenės plėtotei.

Švietimo sistemos daliai – universitetui – šis metas yra inten- sivos plėtotės laikotarpis, kadangi išaugusius reikalavimus reika-

laujamoms kompetencijoms dažnai gali padėti pasiekti tik aukštoji mokykla. Universitetai nuo savo veiklos pradžios turėjo didelę įtaką visuomenei ir valstybei. Šiuo metu universitetinių studijų plėtotė, jų derinimas ES lygmeniu sudaro vieną pagrindinių konkurencingos visuomenės kūrimo veiksmų. Pasak Europos Sąjungos sutarties, švietimo ir kultūros politika kuriama nacionaliniu lygmeniu, tačiau remiama parama derinti bendroms veikloms. Sutarties 149 straipsnyje teigiama, kad „Bendrija turi prisidėti prie švietimo kokybės plėtojimo skatindama bendradarbiavimą tarp Bendrijos šalių ir, jei būtina, remdama bei papildydama jų veiklas, tuo pačiu gerbdama Šalių Narių atsakomybę už mokymo turinį ir švietimo sistemos organizavimą bei jų kultūrinę bei kalbinę įvairovę“. Vienas tokių studijų tvarkos Europos šalyse derinimo principų paieškos procesų yra Bolonijos susitarimas, kurį 1999 m. birželio 19 d. pasirašė šalių narių švietimo ministrai (Westerheijden, 2005).

Pasak Bolonijos susitarimo principų (1999), visoje Europos Sąjungoje, kurios narė yra Lietuvos Respublika, kuriama:

(1) Vieninga studijų pakopų sistema: numatomos pirmos (bakalauro), antros (magistro) bei trečios (doktorantūros) pakopos studijos.

(2) Kreditų įskaitymo sistemos sukūrimas (vienos šalies universitete gauti kreditai įskaitomi kitos šalies universitete).

(3) Palyginami ir pripažįstami kvalifikaciniai laipsniai.

(4) Įdiegiamas Diplomo priedėlis (Lietuvoje jau įdiegtas, pirmosios absolventų laidos gavo priedėlį, kuriame anglų kalba trumpai pristatoma, ką žmogus gali daryti, trumpai aprašoma, ką mokėsi. Tai palengvina kitų šalių darbdaviams spręsti apie įsidarbinti siekiančio žmogaus kompetencijas).

(5) Didinamas akademinis mobilumas (tiek studentai, tiek dėstytojai skatinami keliauti, susipažinti su kitais žmonėmis, kitomis kultūromis, studijos kitame universitete įgalina perprasti skirtingus bendravimo būdus).

(6) Skatinamas institucijų bendradarbiavimas (šiuo metu mokslas taip sparčiai vystosi, kad naujesniems sprendimams būtinas didelių komandų bendradarbiavimas. Organizuojant bendras veiklas

studijų lygmeniu, sukuriamos palankesnės aplinkybės bendradarbiauti mokslo lygmeniu).

(7) Svarbus kokybės siekimas (universitetams tampant masine organizacija, nuolatinis kokybės siekimas ir užtikrinimas tampa pagrindiniu uždaviniu).

Kaitos samprata

Organizacijose (mokykloje ar didelėje organizacijoje, visuomenės institucijoje – švietimo sistemoje) kaita paprastai pasireiškia viena iš šių dviejų formų:

– **natūralia kaita** (nuoseklus, dažnai nežymus perėjimas iš vieno būvio į kitą);

– **planinga kaita** (kai, įvedus naują tvarką, siekiama sustabdyti savaiminę įvykių raidą);

Vidaus, nesvarbu, ar individo, ar organizacijos, kaita laikoma natūralia, arba organiška – panašiai kaip dažnai nepastebimas vaiko augimas.

Išorės kaitą, priešingai, yra sunkiau priimti – juk tai kiti darys mums, mūsų mokyklai, universitetui ar visai švietimo sistemai. Iš šių dviejų kaitos ypatybių – šaltinių ir pobūdžio – sąveikos atsiranda pagrindinė tipologija.

Lietuvos švietimo kaita, kuri yra edukologijos dėmesio centre, apima natūralios ir planingos bei vidaus ir išorės kaitos prielaidų tyrimą ir įgyvendinimą bei įgyvendinimo efektyvumo tyrimą formuluoti veiklos ateities rekomendacijoms.

Klausimai ir užduotys

- Kokie yra Lietuvos švietimo reformos principai?
- Paaiškinkite, ką naujo numato Lietuvos švietimo plėtotės gairės. Su kuo susijusios šios naujovės?
- Paaiškinkite šiuolaikinio pasaulio kaitos priežastis ir kuo ji reiškiasi.
- Paaiškinkite, koks yra tarptautinių iniciatyvų, pavyzdžiui, Bolonijos proceso, vaidmuo kaitoje. Kurie proceso principai Jums atrodo svarbiausi? Kodėl?
- Paaiškinkite, kuo skiriasi natūrali kaita nuo išorinės.

VARTOJAMI TERMINAI

Andragogas – suaugusiųjų mokytojas / švietėjas.

Auginimas – šeimos, vaikų darželio, mokyklos veikla, sudaranti materialines ir dvasines sąlygas žmogui bręsti. Auginimo funkcijos: slauga, maitinimas, priežiūra, aprūpinimas, pamokymai. Auginimas nenutrūksta žmogui subrendus.

Auklėjimas – skatinimas pageidaujama linkme formuotis žmogaus pažiūroms ir elgsenai.

Auklėtojas – ugdymo veikėjas, kurio pagrindinė funkcija – auklėjimas; mokyklos mokytojas, kuriam pavesta ugdyti klasės bendruomenę.

Dėstytojas – pedagogas, dėstytojas aukštojoje mokykloje.

Disciplina (*lot. mokymas, mokslas*) – mokslo šaka, mokslo sritis, dėstomas dalykas (Tarptautinių žodžių žodynas, 2003).

Edukologijos mokslo objektas – žmogaus ir grupių ugdymas, mokymasis ir saviugda visais žmogaus gyvenimo laikotarpiais.

Edukologinių tyrimų objektas – edukologiniai reiškiniai.

Globojimas – materialinė ir dvasinė pagalba individo saviraiškai.

Kompetencija – gebėjimas atlikti tam tikrą darbą. Kompetenciją lemia mokymosi / studijų metu įgytos žinios, gebėjimai, požiūriai ir vertinimai.

Kultūra – sąmoningas prigimties kėlimas į aukštesnį būvį.

Lavinimas – žmogaus fizinės, psichinės plėtros skatinimas. Fiziškai lavindami siekiame, kad žmogus išaugtų sveikas, tvirtas, gražus. Skatindami žmogaus psichinį vystymąsi, laviname jo protą, gebėjimus, jausmus, valią, charakterį.

Mokymas – sisteminga, organizuota, planinga ir kryptinga ugdytojo ir ugdytinių veikla, sąveika. Organizuotumu, kryptingumu, planingumu bei sistemingumu mokymas skiriasi nuo įvairių kitų švietimo formų.

Mokymasis – kokybiška mokėjimų, gebėjimų, kompetencijų bei pažiūrų kaita, vykstanti individui aktyviai veikiant socialinėje aplinkoje.

Mokytojas – pedagogas, dėstantis, mokantis bendrojo lavinimo mokykloje; dirba mokykloje arba teikia privačias pamokas.

Mokslas – visuomenės institucija, kurios paskirtis – kaupti informaciją, plėtoti pažinimą, prisidėti prie įvairių žmogaus gyvenimo problemų sprendimo naudojantis mokslinio pažinimo metodu, kurio esminiai bruožai – patikrinamumas ir patikimumas.

Mokslinimas – švietimo mokymo tikslas, o jo rezultatas – išmokslinimas: žinojimas, mokėjimas, įgudimas.

Nacionalinis nusiteikimas – kultūrinis žmogaus įsipareigojimas kurti tautą ir jos kultūrą.

Pasaulėjauta – vidinis pasaulio būties suvokimas, grindžiamas ne tik protu, bet ir jausmais, įsitikinimais, svajonėmis, tikėjimu, vaizduote ir kt.

Pasaulėvaizdis – formuojasi nuo vaikystės, remiantis suvokimu. Gali būti nevienodo pažintinių procesų išsivystymo lygio.

Pasaulėžiūra – gyvenimo filosofija, platus pasaulio suvokimas, pagrįstas žinojimu, įsitikinimu, principais, idealais, svajonėmis.

Patriotizmas – teigiami santykiai su tautinėmis ypatybėmis (Maceina, 1991).

Saviaukla – tai sąmoningas žmogaus poveikis sau, siekiant atsikratyti negigiamų savybių ir susiformuoti geresnes.

Savišvieta – savarankiška kiekvieno asmens veikla, siekiant asmenybės tobulėjimo. Šiandien, gyvenant sparčiai besivystančiu ir nuolat kintančiu informacijos laikotarpiu, savišvietos vaidmuo studijuojančio ir suaugusio žmogaus gyvenime yra labai didelis.

Saviugda – savęs ugdymas prasmingai gyvenant. Tai yra, kai augantis ar suaugęs žmogus pats inicijuoja savo asmenybės vystymosi ir tobulėjimo kryptį bei turinį, metodus bei formą. Edukologijoje dėstytojas, skirtingai nuo mokytojo, yra tik patarėjas ir konsultantas. Dėstytojas neinicijuoja studento ar suaugusio žmogaus asmenybės tobulinimosi poreikių, bet tik savo autoritetu veikia besimokančiojo pasirinktą saviugdą kryptį ir turinį (Pukelis, 1998, 508).

Saviugda aprėpia dvi – savišvietos ir saviauklos – sąvokas.

Situacija – aplinkybių visuma, daranti įtaką ugdomųjų įvykių kokybei.

Socializacija – tai procesas, kurio metu asmuo, perimdamas visuomenės vertybes, nuostatas, normas ir kitą socialinį patyrimą, tampa tos visuomenės nariu.

Švietimas (bendrasis, profesinis, religinis, kultūrinis, politinis, ekologinis ir kt.) – žmogaus socialinės patirties gausinimas, skatinimas vertinti bei suprasti pasaulio reiškinius ir elgtis taip, kaip siūlo švietėjai. Švietimą vykdo specialiai sukurta ir funkcionuojanti švietimo sistema, turinti savo grandis: ikimokyklinį ugdymą, pradinę, pagrindinę mokyklą, gimnaziją, profesinę mokyklą, kolegiją, universitetą. Taigi švietimas suprastinas kaip: 1) naujos informacijos skleidimas – veikla; 2) visuomenės institucija, kurios paskirtis – kultūros reprodukcija.

Tautiškumas – viena tautinės individualybės esmės dalių, jungianti tautinės ypatybes į visumą (Maceina, 1991).

Ugdymas – konkretus visų ugdytojų (tėvų, mokytojų, auklėtojų) darbas, turintis tikslą, atitinkamas priemones bei jų taikymo būdus, ir besimokančiųjų veikla. Ugdymas – dvipusis procesas: ugdytojų ir ugdytinių lygiagretė, nors ir skirtinga veikla.

LITERATŪRA

1. Augustinas Aurelijus (2001). Apie sielos didybę. Apie sielos nemirtingumą. Vilnius, Katalikų pasaulis.
2. Barnett R. (1997). The Idea of Higher education. SRHE, Open University Press.
3. Bendrosios programos. (1994). Vilnius, Pedagogikos institutas, leidybos centras.
4. Berger P., Luckmann T. (1999). Socialinės tikrovės konstravimas. Vilnius, Pradai.
5. Bernotas V., Poškus K., Vaitkevičius J. (1993). Didaktikos pradžmenys. Vilnius, VU.
6. Bitinas B. (1990). Bendrosios pedagogikos pagrindai. Vilnius.
7. Bitinas B. (1996). Auklėjimo teorijos ir metodikos klausimai. Kaunas.
8. Bitinas B. (1998). Ugdymo tyrimų metodologija. Vilnius.
9. Bitinas B., Rajeckas V., Vaitkevičius J., Bajoriūnas Z. (1981). Pedagogika. Vilnius, Vaga.
10. Bižys N., Linkaitytė G., Valiuškevičiūtė A. (1996). Pamokos mokytojui. Vilnius, Margi raštai.
11. Bloom B. S. (1965). Taxonomy of Educational Objectives. London, Longman.
12. Brockbank A., McGill I. (1998). Facilitating Reflective Learning in Higher Education. SRHE, OUP.
13. Brookfield S. D. (1995). Developing Critical Thinkers. Challenging Adults to Explore Alternative Ways of Thinking and Acting. OUP.
14. Bukauskienė T. (1988). Pedagogė Gabrielė Petkevičaitė-Bitė. Vilnius, Mintis.
15. Černius V. (1992). Mokytojų pagalbininkas. Kaunas, VDU.
16. Černius V. (1997). Tėvų ir mokytojų pagalbininkas. Kaunas, VDU.
17. Černius V. (2006). Žmogaus vystymosi kelias. Nuo vaikystės iki brandos. Kaunas, VDU.
18. Charles C. (1999). Pedagoginio tyrimo įvadas. Vilnius, Alma Littera.
19. Cohen L., Manion L., Morrison K. A. (1996). Guide to Teaching Practice. Routledge, London and New York.
20. De Bono E. Cort Thinking Workcard 1. (1986). Mica Management Resources.
21. Džeimsas V. (1995). Pragmatizmas. Vilnius, Pradai.
22. Filosofijos chrestomatija. Renesansas. (1984). Vilnius, Mintis.
23. Filosofijos istorijos chrestomatija. Antika. (1977). Vilnius, Mintis.

24. Filosofijos istorijos chrestomatija. Naujieji amžiai. (1987). Vilnius, Mintis.
25. Filosofijos istorijos chrestomatija. Viduramžiai. (1980). Vilnius, Mintis.
26. Filosofijos istorijos chrestomatija. XIX ir XX a. Vakarų Europos ir Amerikos filosofija. (1974). Vilnius, Mintis.
27. Freire P. (2000). Kritinės sąmonės ugdymas. Vilnius, Tyto Alba.
28. Furst M. (1998). Psichologija. Vilnius, Lumen.
29. Gedvilienė G. (2006). Bendravimo ir bendradarbiavimo kultūra aukštojoje mokykloje.
30. Gedvilienė G., Palinauskaitė A. (2003). Mokymo ir mokymosi metodai / Mentorius knyga. Mokytojų rengimas (sud. L. Sajienė). Kaunas, VDU.
31. Gedvilienė G., Šukys A. (2007). Ateitininkai – religinio dvasinio atsinaujinimo nešėjai // Soter. Kaunas, VDU.
32. Gedvilienė G., Šukys A. (2007). Tautinio identiteto išsaugojimas // Acta Paedagogica Vilensia. Vilnius, VU.
33. Giddens A. (2000). Modernybė ir asmens tapatumas. Vilnius.
34. Girnius J. Tauta ir tautinė ištikimybė (1995) // Raštai. T. 3. Vilnius. 1995.
35. Grendstad N. M. (1996). Mokytis – tai atrasti. Susiliejančio ugdymo principai ir praktiniai darbo būdai. Vilnius.
36. Gulyga A. (1984). Hėgelis. Vilnius, Mintis.
37. Halpern D. (1998). Teaching Critical Thinking for Transfer Across Domains: Dispositions, Skills.
38. Hargreaves A. (1999). Keičiasi mokytojai, keičiasi laikai. Vilnius, Tyto Alba.
39. Jakavičius V. (1998). Žmogaus ugdymas. Kaunas, Šviesa.
40. Jakavičius V., Juška A. (1996). Mokyklos pedagogika. Kaunas, Šviesa.
41. Jarvis P. (1999). Practitioner – Researcher. San Francisco, Jossey-Bass Publishers.
42. Jarvis P. (2001a). Mokymosi paradoksai. Kaunas, VDU.
43. Jarvis P. (red.) (2001b). The Age of Learning. Education and the Knowledge Society. London, Kogan Page.
44. Jensen E. (1999). Tobulas mokymas. Vilnius, AB OVO.
45. Jovaiša L. (1993a). Edukologijos įvadas. Kaunas, Technologija.
46. Jovaiša L. (1993b). Pedagogikos terminai. Kaunas, Šviesa.
47. Jovaiša L. (1994). Edukologijos pradmenys. Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla.
48. Jovaiša L. (1997a). Edukologijos pradmenys. Kaunas, Technologija.
49. Jovaiša L. (1997b). Hodegetika / Auklėjimo teorija. Vilnius.

50. Jovaiša L. (2001). Ugdymo mokslas ir praktika. Vilnius, Agora.
51. Jovaiša L. (2002). Edukologijos įvadas. Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla.
52. Jovaiša L. (2002). Edukologijos pradmenys. Vilnius, VU.
53. Jovaiša L., Vaitkevičius J. (1989). Pedagogikos pagrindai. Kaunas, Šviesa.
54. Jucevičienė P. (1997). Lyginamoji edukologija. Kaunas, KTU.
55. Juodaitytė A. (2002). Socializacija ir ugdymas vaikystėje. Vilnius, Petro ofsetas.
56. Juozaitis A., Juozaitienė R. (2003). Andragogas–praktikas. Vilnius, LSŠA.
57. Jurgėla P. (1975). Lietuviškoji skautija. Brooklyn.
58. Kardelis K. (1997). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas, Technologija.
59. Kjergaard E., Martinėnienė R. (1996). Penki sveikinimai demokratijai. Danija, Freka.
60. Kolb D. (1984). *Experiential Learning*. Englewood Cliffs, N.Y., Prentice-Hall.
61. Kvieskienė G. (2005). Pozityvioji socializacija. Vilnius, VPU.
62. Laužackas R. (1997). Profesinio ugdymo turinio reforma: didaktiniai bruožai. Vilnius, Leidybos centras.
63. Laužackas R. (2000). Mokymo turinio projektavimas. Kaunas, VDU.
64. Laužackas R. (2005). Profesinio rengimo metodologija. Kaunas, VDU.
65. Laužackas R. (2005). Profesinio rengimo terminų aiškinamasis žodynas. Kaunas, VDU.
66. Lemme B. H. (2003). Suaugusiojo raida. Poligrafija ir informatika.
67. Lietuvos švietimo koncepcija (1992). Vilnius, Leidybos centras.
68. Lukšaitė I. (1991). Lietuvos pedagoginės minties raida XVI–XVII a. kultūros veikėjų raštuose. Kaunas, Šviesa.
69. Lukšienė M. (1993). Pedagogika ir kultūra. Lietuvos švietimo gairės. Vilnius, PI.
70. Lukšienė M. (1996). Demokratinė ugdymo mintis Lietuvoje. Vilnius, Mokslas.
71. Marton F., Säljö R. (1997). *Approaches to Learning*. Marton F., Hounsell D., Entwistle N. (red.). *The Experience of Learning. Implications for Teaching and Studying in Higher Education*. Edinburgh, Scottish Academic Press, p. 39–59.
72. Mažvydas M. (1974). Pirmoji lietuviška knyga. Vilnius, Vaga.
73. Merkys V. (1999). *Motiejus Valančius*. Vilnius, Mintis.
74. *Mokymosi visą gyvenimą memorandumas* (2001). Vilnius, LR Švietimo ir mokslo ministerija, Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija.

75. Ozmon H. A., Craver S. M. (1996). Filosofiniai ugdymo pagrindai. Vilnius, Leidybos centras.
76. Paul R. (1995). Critical Thinking. How to Prepare Students for a Rapidly Changing World. Jane Willson & A. J. A. Binker Foundation for Critical Thinking.
77. Pikūnas J. (1994). Asmenybės vystymasis. Kaunas, VDU.
78. Platonas (2000). Valstybė. Vilnius, Pradai.
79. Pukelis K. (1995). Mokytojų rengimas ir tautos kultūra. Kaunas, Aušra.
80. Pukelis K. (1998). Mokytojų rengimas ir filosofinės studijos. Kaunas, Versmė.
81. Pukelis K. (2004). Mokytojų rengimo idealinio modelio parametrai. Kaunas, VDU.
82. Rajeckas V. (1994). Ugdomasis mokymas (ir kitos mokymo kryptys). Vilnius, VPU.
83. Rajeckas V. (1999). Mokymo organizavimas. Kaunas, Šviesa.
84. Raeper W., Smith L. (1995). Po idėjų pasaulį: Religija ir filosofija seniau ir dabar. Vilnius, Alma littera.
85. Šalkauskis S. (1977). Skautai ir pasaulėžiūra. Chicago.
86. Šalkauskis S. (1992a). Rinktiniai raštai. Pedagoginės studijos. 1 knyga. Vilnius, Leidybos centras.
87. Šalkauskis S. (1992b). Rinktiniai raštai. Pedagoginės studijos. 2 knyga. Vilnius, Leidybos centras.
88. Šernas V. (1995). Profesinė pedagogika. Vilnius.
89. Šventas Raštas (1955). Vertė J. Skvireckas. Roma, Fausto Failli.
90. Sociologija (2003). Kaunas, VDU.
91. Stulpinas T. (1993). Ugdymo tikslai. Šiauliai, ŠPI.
92. Stulpinas T. (1994). Ugdymo turinys. Šiauliai, ŠPI.
93. Suaugusiųjų mokymasis. Mentoriavimas//Nemira Mačianskienė, Genutė Gedvilienė, Giedra Linkaitytė, Margarita Teresevičienė. Kaunas, VDU.
94. Sužiedėlis A. Protas, jausmai ir Lietuva // Ateitis. 1956. Nr. 4.
95. Sužiedėlis. S. Mūsų jaunimas šeimoje ir organizacijoje//Aidai. 1949. Nr. 22. P. 31.
96. Taruškienė J. (1997). Tęstinio švietimo prielaidos Lietuvoje [Rankraštis]. Daktaro disertacija. Kaunas, KTU.
97. Teresevičienė M., Gedvilienė G. (1999). Mokymasis bendradarbiaujant. Vilnius, Garnelis.
98. Teresevičienė M., Gedvilienė G. (2003). Mokymasis grupėse ir asmenybės kaita. Kaunas, VDU leidykla.

99. Teresevičienė M., Gedvilienė G., Zuzevičiūtė V. (2006). *Andragogika*. Kaunas, VDU.
100. Teresevičienė M., Oldroyd D., Gedvilienė G. (2004). *Suaugusiųjų mokymasis*. Kaunas, VDU leidykla.
101. Uzdila J. (2002). Gabrielės Petkevičaitės-Bitės pagarbus požiūris į šeimą ir moterį // „Gabrielė Petkevičaitė Bitė: laikmetis, žmonės, aplinka“. Mokslinės konferencijos medžiaga. Panevėžys.
102. Vaitkevičius J. (1995). *Socialinės pedagogikos pagrindai*. Eglada.
103. Vaitkevičius J. (2001). *Istorinė (lyginamoji) didaktika*. Vilnius, VPU.
104. Vasauskaitė R. (2006). *Autentiški suaugusiųjų mokymosi poreikiai ir nevyriausybių organizacijų veikla [Rankraštis]*. Magistro tezės. Kaunas, VDU.
105. Vygotskis L. S. (1999). *Mintis ir žodis* // Garbačiauskienė M. (sud.). *Psichologai apie žmogaus raidą*. Kaunas, Šviesa, p. 577–599.
106. Westerheijden D. F. (2005). *Judančio taikinio link: aukštojo mokslo kokybės užtikrinimas Europoje. Aukštojo mokslo kokybė*. Kaunas, VDU.
107. www.smm.lt/kiti/strategija2003-12.doc, Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatos.
108. www.smm.lt/teisine_baze/docs/istatymai/i-1489.htm, LR Švietimo įstatymas. (2000).
109. Zuzevičiūtė V. (2005). *Metakognityvinių strategijų modeliavimas universitetinėse studijose [Rankraštis]*. Daktaro disertacija. Kaunas, VDU.
110. Zuzevičiūtė V., Teresevičienė M. (2007). *Universitetinės studijos mokymosi visą gyvenimą perspektyvoje*. Kaunas, VDU.
111. Žėkaitė J. (1984). *Šatrijos Ragana*. Vilnius, Vaga.
112. Želvys R. (2003). *Švietimo organizacijų vadyba*. Vilnius, VPU.
113. Žemaitaitytė I. (2001). *Neformalusis suaugusiųjų švietimas kaip besimokančios visuomenės veiksnys [Rankraštis]*. Daktaro disertacija. Kaunas, VDU.

Gedvilienė, Genutė

Zuzevičiūtė, Vaiva

Ge82 Edukologija, mokomoji knyga / Genutė Gedvilienė, Vaiva Zuzevičiūtė. – Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2007. – 188 p.

ISBN 978-9955-12-269-2

Ši mokomoji knyga yra bakalauro studijų „Mokymosi paslaugų vadybos“ programos įvadinio kurso, B grupės dalyko „Edukologija“ medžiaga. Tikimės, kad šis įvadinio kurso leidinys padės mūsų studentams pamatyti edukologijos vietą augančio, dirbančio, bendraujančio ir bendradarbiaujančio žmogaus gyvenime.

Autorių tikslas – suprantamai pateikti studentams Edukologijos mokslą. Manome, kad skaitytojai, studijuodami pagal šią knygą, analizuodami tekstus, atlikdami užduotis, atsakydami į klausimus, gebės edukologiškai mąstyti, įgis ugdymo ir saviugdos sampratų patirties.

UDK 37.01(075.8)

Genutė Gedvilienė

Vaiva Zuzevičiūtė

EDUKOLOGIJA

Mokomoji knyga

Redaktorė Renata Endzelytė

Maketuotoja Janina Baranavičienė

2007-12-11. Tiražas 200 egz. Užsakymo Nr. #S

Išleido ir spausdino Vytauto Didžiojo universiteto leidykla

S. Daukanto g. 27, LT-44249 Kaunas